

MAKÜ
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

OGUZHAN

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

CİLT-VOLUME:2 SAYI-ISSUE: 1 HAZİRAN-JUNE 2020

2020
BURDUR

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Adem KORKMAZ

Rektör

Editör

Doç. Dr. Osman AKIN

Editör Yardımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Ali UYSAL

Öğr. Gör. Behiç ÇETİN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Adem KORKMAZ

Prof. Dr. Durmuş ACAR

Doç. Dr. Osman AKIN

Doç. Dr. Osman Kürşat ONAT

Danışma Kurulu/ Bilim Kurulu

Prof. Dr. Adem KORKMAZ
(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan DÖNMEZ
(Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Başak ATAMAN
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Belkıs ÖZKARA
(Afyon Kocatepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Berrin ONARAN
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Birgül KUTLU BAYRAKTAR
(Boğaziçi Üniversitesi)

Prof. Dr. Can Deniz KÖKSAL
(Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Cemal ZEHİR
(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Durmuş ACAR
(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Prof. Dr. Erkan POYRAZ
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Prof. Dr. Erman COŞKUN
(Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Ferda Erdem
(Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ
(Adnan Menderes Üniversitesi)

Prof. Dr. Feriştah SÖNMEZ
(Adnan Menderes Üniversitesi)

Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU (Pamukkale
Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan DAĞ
(Kadir Has Üniversitesi)

Prof. Dr. Hayrettin USUL
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Prof. Dr. Himmet KARADAL
(Aksaray Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR
(İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail BEKÇİ
(Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Lütüfihak ALPKAN
(İstanbul Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KARACA
(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL
(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Prof. Dr. Murat KAYALAR
(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Prof. Dr. Muazzez BABACAN
(Boğaziçi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nejat BASIM
(Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. Nezihe Figen ERSOY
(Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Nilüfer KOÇAK
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuri ÖMÜRBEK
(Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Oya ERDİL
(Gebze Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman BAYRI
(Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Ramazan ERDEM
(Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Selahattin KARABINAR
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Süleyman UYAR
(Alanya Alaattin Keykubat Üniversitesi)

Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ
(Dokuz Eylül Üniversitesi)

Prof. Dr. Umut AVCI
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Prof. Dr. Vedat EKERGİL
(Anadolu Üniversitesi)

Prof. Dr. Yusuf KADERLİ
(Adnan Menderes Üniversitesi)

Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU
(Adnan Menderes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa Zihni TUNCA
(Süleyman Demirel Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Özlem ÇETİNKAYA BOZKURT

Doç. Dr. Osman Kürşat ONAT

Dr. Öğr. Üyesi Bahar TÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Gökmen KANTAR

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Ali UYSAL

Dr. Öğr. Üyesi Nazlıgül GÜLCAN

Dr. Öğr. Üyesi Şevket Süleyman İRTEM

Dr. Öğr. Üyesi Ümmü Gülsüm KAHRAMAN

Dr. Sagıp ATLI

Dr. Savaş YILDIZ

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

KARGO HİZMETLERİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA 01-16
Gülhan DURAN

TÜRKİYE'DE KIYMETLİ MADEN DEPO HESAPLARI VE ALTIN FİYATLARI İLE İLİŞKİLİ
FAKTÖRLERİN ANALİZİ 17-45
Ali Cüneyt ÇETİN

İZMİR'DE GÖÇMEN DERNEKLERİ 46-72
Berrin BAYBURT, Doğan DUMAN

TÜRKİYE'DE YAŞLI YOKSULLUĞU VE YAŞLI KADINLARIN YOKSULLUKLA MÜCADELESİ:
PAZARDA ÇALIŞMA ÖRNEĞİ 73-83
Ayşenur GÖNÜLAÇAN, Selin UMUTLU

DERLEME MAKALELER

GEERT HOFSTEDE'NİN ÖRGÜT KÜLTÜRÜ MODELİNİN DÖRT TEMEL BOYUTUNUN GELİŞMİŞ
(BELÇİKA VE ABD) VE GERİ KALMIŞ (BANGLADEŞ VE PAKİSTAN) ÜLKELER AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ 84-102
Yaprak EROĞLU

BURDUR'DA KADIN MERKEZLİ RİTÜELİSTİK BİR UYGULAMA KÖY SEYİRLİK OYUNU ÖRNEĞİ
“DOLMA DOLDURMA” 103-116
Hakan ACAR, Halil Altay GÖDE

KARGO HİZMETLERİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Gülhan DURAN¹

ÖZ: Günümüz taşımacılık sektöründe en önemli faaliyetlerinden biri olan kargoculuk hizmetleri, tüketicinin davranışlarını, müşterilerin memnuniyetini ve hizmet kalitesi açısından etkilemektedir. Son dönemlerde artan ticaret hacmi ve lojistik faaliyetlerinin öne çıktığı taşımacılık sektörünün genel yapısı ve kargo taşımacılığının genel durumu, sektörün önemi, ekonomiye katkısı incelenerek tüketicilerin beklentilerini karşılayabilecek kargo hizmetlerinin ne kadar geliştirilebileceği ve iyileştirilebilirliği değerlendirilmiştir. Araştırmada Isparta ilinde, Süleyman Demirel Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde eğitim alan 469 öğrenci ile bir anket çalışması yapılmıştır. İstatistiksel yöntemler uygulanarak yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda tüketici davranışları üzerinde lojistik değer, güvenilirlik ve ekonomik gider faktörleri arasında anlamlı ilişki olduğu, yaş ve gelir unsurunun da anlamlılığı etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Lojistik, Kargo Hizmetleri, Tüketici Davranışları.

A STUDY ON THE IMPACT OF CARGO SERVICES ON CONSUMER BEHAVIOR

ABSTRACT: Cargo services, as one of the most important transportation activities of nowadays, affect consumer behaviors, customer satisfaction and service quality. Increasing trade volume and general structure of logistic sector which takes the foreground of transportation activity, importance of the sector, its contribution to the economy is researched and its effects on consumer behavior has been tried to be evaluated. Research has been made in Isparta province with the contribution of 469 students of different departments of Süleyman Demirel University with a survey by means of a questionnaire form. Results have been interpreted after a statistical analysis. It has been determined that there is a significant relationship among logistic value, reliability and economic cost on consumer behavior, and age and income levels affect the significance.

KEYWORDS: *Logistic, Cargo Services, Consumer Behaviors.*

¹ Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı,
gulhanduran15@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5924-7724>

1. GİRİŞ

İlk defa askeri bir kelime olarak karşımıza çıkan lojistik kavramı 1905 yılında orduların hareketi, gereksinimlerinin tedariki, malzeme ve personelin taşınması, bakım ve yenilenmesi olarak tanımlanmıştır (Kobu, 2003: 237). Öyle ki günümüzde sadece askeri faaliyetlerle sınırlı kalmayıp ulusal ve uluslararası boyutta ekonomik, kültürel ve sosyal hayatta da etkin kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde lojistik sektöründe yaşanan hızlı değişimler ve ilerleyen teknoloji lojistik faaliyetlerin önemini ve gelişimini arttırmaktadır. Özellikle, hizmet sektörü tüketicilerin talep ve beklentilerine uygun kaliteli ve zaman tasarrufu sağlayan müşteri memnuniyeti odaklı yaklaşım izlemektedir. Bu yaklaşım rekabet ortamını etkilemektedir. Lojistik sektörünün faaliyetleri arasında yer alan kargo hizmetleri, herhangi bir yükün bir yerden başka bir yere ulaştırılması faaliyetidir. Tüketicilere hızlı, güvenilir taşımacılık imkânı sunar ve tüketici beklentilerine uygun çözümler üretilip ticari yaşama katkıları sağlar.

Teknoloji ve elektronik ticaretin tüketiciler tarafından sıklıkla kullanılması işletmeleri, satın alma faaliyetleri açısından etkilemektedir. Tüketicilerin satın alma faaliyetini gerçekleştirmesi kargo hizmetlerini kullanmalarına ve hizmetin kalitesi ölçüsünde müşteri memnuniyetinin analiz edilmesine yardımcı olur. İşletmeler için kargo hizmetleri tüketicilerin istedikleri ürünü ve istedikleri markayı ulaşmasında ve müşteri memnuniyeti sağlanmasında önemli bir unsur olarak değerlendirilir.

Çalışmada Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin lojistik sektörü hakkında bilgi sahibi olup olmadığı, elektronik ortamda alışveriş alışkanlıkları, ne sıklıkla kargo hizmetlerinden yararlandıkları ve karşılaştıkları sorunları belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma da lojistik sektörü, kargo hizmetleri, tüketici davranışları özellikleri incelenerek kavramsal açıdan ele alınmıştır. Son olarak da lojistik bir faaliyet olan kargo hizmetlerinin tüketici davranışlarına etkilerine yönelik Isparta ilinde öğrenciler üzerine nicel bir araştırma yapılmış, araştırma bulguları incelenerek sonuçlar değerlendirilmiştir.

2. LOJİSTİK KAVRAMI VE KARGO HİZMETLERİ

Lojistik kavramı Yunanca “logistikos” (hesaplama yeteneği) ve Fransızca “logistique” (kışla - konak yeri) terimlerinden oluşmaktadır. Esas olarak logic ve statistics kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu kelimelerin Türkçe karşılığı istatistiksel mantığı ifade etmektedir. Böylelikle; askerlerin konak yerleri, hesap ve mantık kavramlarının bileşimiyle lojistik kavramı oluşturulmuştur (Russell, 2017:1). Lojistik kelime ilk olarak “silahlı kuvvetlerde” kullanılmaya başlanmıştır. Askeri ifadeyle lojistik, “muharip unsurlara strateji ve taktiğine uygun ve gerekli olan ikmal maddeleri ile hizmet desteğini sağlamak için yapılan faaliyetler,” anlamına gelmektedir. Bu anlamda “orduların erzak ve mühimmat desteğinin düşünülerek hareket ettirilmesi sanatı,” olarak ifade edilmektedir (Tanyaş, 2017: 136). CSCMP (Council of Supply Chain Management Professional) göre lojistik; hammaddelerin başlangıç

noktasından, ürünün tüketildiği son noktaya kadar olan tedarik zinciri içindeki malzemelerin, servis hizmetlerinin ve bilgi akışının etkili ve verimli bir şekilde taşınmasının ve depolanmasının, planlaması, uygulanması ve kontrol edilmesidir (Yıldıztekin, 2007: 10). Tanımlarda görüldüğü gibi lojistiğin sadece taşımacılık ve nakliye ile sınırlı bir kavram değil, aynı zamanda ileri ve geri hareketli bir şekilde bilgi akışını sağlayan bir sistemdir. Bu sistemin bir parçası olarak ele alan, aynı zamanda bu işlevleri hızlı ve etkin bir şekilde paylaşılmasına olanak sağlayabilmesi lojistik kavramının en önemli ayırt edici özelliğidir (Gülenç ve Karagöz, 2008: 76). Günümüzde dünya ticaretindeki gelişmeler malların tüketiciye ulaştırılmasında geçen zamanın önemi, taşınması, depolanması ve dağıtım merkezlerinin yönetimi ile lojistik sektörünün önemini her geçen gün arttırmaktadır (Tunç ve Kaya, 2016: 360). Lojistiğin genel amacı doğru ürünlerin, doğru müşterilere, doğru yer ve zamanda ulaştırılabilmesi faaliyeti oluşu sebebiyle kargoculuk hizmetleri önemini arttırmaktır (Demircioğlu, 2009: 12).

Lojistik sektörü içerisinde ele alınan “kargo firmaları”, taşımacılık faaliyetleri ile 2003 yılında yasal mevzuat içerisinde yer almıştır (UTİKAD, 2017). Kargo kelimesi, “yük” anlamında kullanılmaktadır. Bu tanım esas alındığında kargo hizmetleri; herhangi bir yükün bir yerden başka bir yere ulaştırılması ile ilgili faaliyetler olarak tanımlanabilir. Kargo hizmetleri, uluslararası literatürde ağırlığı, ebadı ve içeriği önemli olmaksızın herhangi bir yükün taşınması olarak tanımlanmaktadır (MEGEP, 2011: 10). Kargo hizmetleri; dağıtım, yer tespiti ve kuruluş yeri kararlarını belirlemede özellikle hizmet alıcıya yani tüketiciye ihtiyaç duymaktadır. İlk olarak hizmet bileşenlerinin müşterilere ulaştırılması, teslimat yeri ve zamanı üzerine alınan kararlar ve bu kararların uygulamaya geçişi, dağıtım stratejilerini oluşturmaktadır (Gün, 2007: 56). Dağıtımla ilgili kararlarda hizmetin müşteriye nasıl ulaştırılacağı belirlenmeye çalışılır. Müşteriler, şube veya acenteler yardımıyla, telefon ya da elektronik kanallar ile ulaşabilir (Uzun, 2013: 32). Bundan dolayı hizmet dağıtımında verilmesi gereken kararlardan en önemlisi firmanın müşteriye nasıl ulaşacağıdır (Yapraklı, 2006: 55). Dolayısıyla kargo hizmetlerinin kuruluş yeri seçiminde (özellikle hizmet birimleri için) pazara yakınlığı hedeflemeleri şubelerini müşterinin olabildiğince yakınına kurmaları kuruluş yeri seçiminde etkili olmaktadır (Göncü, 2010: 79).

Bunun yanında ekonomi açısından stratejik öneme sahip olan lojistik sektörü dünyada olduğu gibi Türkiye’de de süratli bir şekilde gelişim göstermektedir (Deniz ve Gödekmerdal, 2011: 381). Sektörün ekonomik verileri incelendiğinde; 2018 yılında 4 trilyon dolar gelir elde edileceği düşünülmektedir. 2011 yılında 3 trilyon dolar gelir elde edilmiş olması ayrıca 2016 yılına kıyasla %7 oranında büyümesi taşımacılık sektörünün Türkiye ekonomisi için önemli olduğunu göstermektedir (LSS, 2018: 63). Dünyada “kargo firması” adı altında benzer hizmetleri veren hızlı taşımacılık yapan dağıtım firmaları bulunmaktadır. Dünyada söz sahibi şirketler; “Fedex Express, Ups Airlines, DHL Aviation, Cathay Pacific Cargo ve Korean Air Cargo” firmalarıdır. Firmalar Türkiye’deki kargo firmalarıyla aynı görevi ve hizmeti sağlamaktadır (Akbulut, 2016: 40). Türkiye de en fazla araç filosuna sahip kargo firma sıralamasının; Yurtiçi, Aras, TNT ve PTT kargo firmaları oluştururken MNG ve Yurtiçi kargonun, şube sayısı ve bölge müdürlüklerinin sayısı oldukça iyi düzeyde olduğu ulaşılan bilgiler arasındadır. 1980

yılından günümüze, sektörün canlandığı ve ekonomik açıdan istihdama katkısından söz etmek mümkündür (Duran, 2017:111).

3. TÜKETİM VE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI KAVRAMI

Tüketici kavramı insanlık tarihi kadar eskiye dayanır ve bireylerin bir ürün ya da hizmeti fayda sağlamak amacı ile kullanması olarak tanımlanır (Alnıaçık, 2010: 3). Tüketim ise; insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden faaliyetlerini ifade eder (Kuru, 2014: 4). Tüketim ve tüketici kavramları en doğal haliyle davranışsal tutumlar sergilemektedir. İnsan, tüketim gereksinimini doğada bilinçli olarak gerçekleştiren tek varlıktır (Bilge ve Göksu, 2010: 51).

Tüketici davranışı insan davranışlarıyla iç içe olup birçok bilim dalı ile yakından ilgilidir. Tüketici davranışları bilimi, özellikle sosyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi ve pazarlama bilim dallarından yoğun şekilde yararlanılmaktadır (İşlek, 2012: 79). Tüketici davranışı en genel ifadesiyle, kişilerin kendi ihtiyaçlarını veya diğer bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacağını umut ettikleri mal veya hizmetleri değerlendirme, araştırma, satın alma, kullanma ve elden çıkarma gibi faaliyetleri; bu faaliyetleri etkileyen ve belirleyen karar alma süreçlerin tümünü kapsar (Kavas vd., 1995:2). Kişilerin maddi açıdan değerli olan ürün ve hizmetlerin kullanımları ve o ürünlere sahip olmaları ile ilgili tutumları ve bu tutumlara sebebiyet veren faaliyetlerin belirlenmesini sağlayan karar süreci tüketici davranışlarına yön vermektedir (Düzgün, 2005: 53). Tüketici davranışlarını araştırmadaki amaç, tüketicilerin tüketim eğilimini kavramak, anlatabilmek ve tahmin yürütebilmektir (Arıkan ve Odabaşı, 1996:13).

Tüketici davranışlarının en önemli özellikleri; çeşitli faaliyetlerden oluşması, güdülenmiş bir davranış olması, farklı rollerle ilgilenmesi, dinamik bir sürece sahip olması, karmaşık ve zamanlama bakımından farklılıklar göstermesi, çevre faktörlerinden etkilenmesi sayılabilir (Koçoğlu, 2015: 25).

Tüketiciler, hangi faktörlerden ne yönde nasıl etkilendikleri cevaplanması gereken önemli bir konudur. Tüketicinin karar süreci tekdüze bir faaliyet değildir ve bazı faktörlerden etkilenmektedir. Bunlar; psikolojik faktörler, kişisel faktörler ve sosyal faktörler olarak sınıflandırılır (Şapçılar, 2013: 31). Kişisel faktörleri; yaş ve yaşam dönemi, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, gelir düzeyi ve yaşam tarzı oluşturmaktadır. Sosyo-kültürel faktörleri; aile, sosyal sınıf, referans grupları ve kültürden oluşmaktadır. Psikolojik faktörler ise; öğrenme, güdülenme, algılama, inanç, tutumlar ve kişilik olarak sıralanmaktadır (Gümül, 2015: 22).

Tüketici davranışları çok sayıda değişkenler tarafından etkilenmektedir. Bu sebeple firmalar etki sahibi olabilmek ve pazarda rekabet gücü elde edebilmek için tüketicilerin günlük hayatlarında ne tür davranışlarda bulduklarını açıklayan satın alma sürecini anlamaları gerekmektedir (Öztürk, 2006: 59).

Bu süreçte firmalar için rekabet avantajı olarak kabul edilen müşteri tatmini anlayışı önem kazanmaktadır. Hizmet kalitesinin müşteriler tarafından nasıl algılandığının, neyin değerli olduğunun,

hizmet iyileştirmelerinin nerede, ne zaman ve nasıl yapılacağına anlaşılması gibi müşteri tatmini ile bağlantılı unsurların belirlenmesi (İslamoğlu ve Altunışık, 2013: 5), kargo sektöründe faaliyet gösteren firmalar için son derece önemlidir. Müşteri algılarının ve görüşlerinin ölçümü sayesinde müşterinin bakış açısından elde edilecek bilgiler, kargo firmalarının güçlü ve zayıf yönlerinin tespitine, müşteri ihtiyaçlarının ne düzeyde karşılanıp karşılanmadığının belirlenmesine ve hizmetlerin iyileştirilmesine olanak tanıyacaktır (Büyükkelik vd., 2014: 41).

3. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Teknolojik gelişmelerle artan bilgisayar ve internet kullanımı yaşamımızı etkilerken alışveriş biçimimizde de değişiklikler yaratmaktadır. Bunun en belirgin özelliği yer ve zaman farkı gözetmeksizin internette birçok ürüne ulaşabilmek ve satın alabilmektir. İşte bu nedenle tüketicilere büyük avantaj sunan internet, elektronik ticareti canlandırdığı gibi lojistik faaliyetlerin gelişimine ve kargo hizmetlerinin ön plana çıkmasına yardımcı olmaktadır. Kargo hizmetleri tüketicilerin istedikleri ürüne ve istedikleri markaya ulaşmasında ve müşteri memnuniyeti sağlanmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı ticaretin gelişmesi ve firmaların bu hassasiyeti göz önünde bulundurmaları ele alınan araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın temel amacı “tüketicinin beklentilerini karşılayacak kargo hizmetleri ne kadar iyileştirilebilir?” sorusuna cevaplamaktır. Diğer amaçları ise; tüketicilerin demografik özellikleriyle kargo hizmetleri arasındaki ilişkinin öğrenilmesi, kargo hizmetlerinde lojistik değerine yönelik tüketici bakışını öğrenmek, tüketicilerin; güvenilirlik unsuruna bakışını, zaman unsuruna bakışı, ekonomik gider unsuruna bakışını ve personel-hizmet açısından beklentilerini öğrenmektir. Çalışmanın bu açıdan kargo hizmet sağlayıcılarına tüketicilerin beklentilerini anlamak konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Yöntemi

Araştırmada yüz yüze anket metodu kullanılmıştır. Durmaz (2010) ve Büyükkelik vd., (2014), çalışmasından yararlanılarak model ve anket formu oluşturulmuştur. Kolayda örnekleme metodu ile öğrencilere anket uygulanmıştır, toplanan anketlerden 30 tanesi eksik cevap olması nedenleriyle analiz dışı bırakılarak 469² adet anket formu analize dâhil edilmiştir.

² Anket yapılacak kişi sayısını belirlemek için;

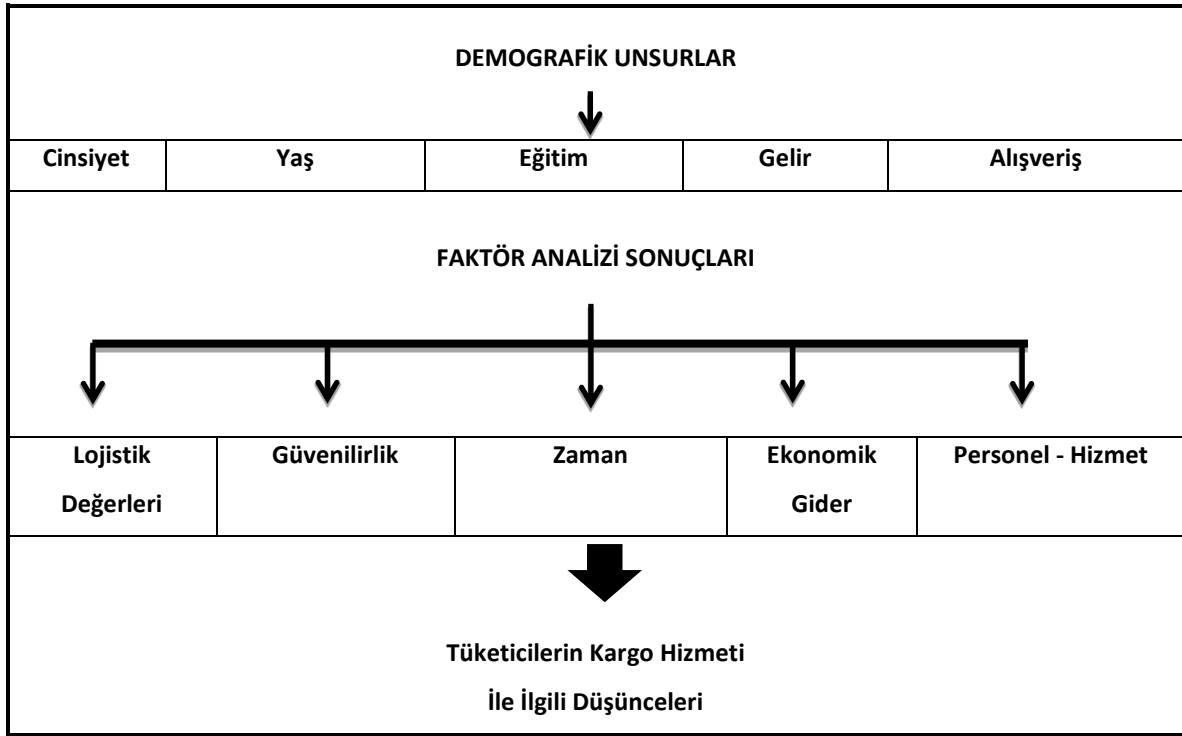
$$n = \frac{Z^2 N P Q}{D^2 + Z^2 P Q} = \frac{1.96^2 \times \sim 100000 \times 0.95 \times 0.05}{\sim 100000 \times 0.05^2 + 1.96^2 \times 0.95 \times 0.05} = \sim 443,86547$$

N= Örneklem Büyüklüğü

Z= Güven Katsayısı (%95 için 1.96)

P= Ölçmek istediğimiz özelliğin kütlede bulunma ihtimali (%95)

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Model ve anket formu bütün çalışma için bir plan olarak kullanılacak olup, çalışmanın analizlerini temsil etmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler istatistiksel analizler ile değerlendirilmiştir. Araştırmada faktörlerin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alfa güvenilirlik testi uygulanmıştır. Cronbach Alfa güvenilirlik testi ölçekte yer alan k sorunun, homojen bir yapı gösteren bir bütünü ifade edip etmediğini araştırmaktadır. Cronbach Alfa (α) sayısı 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır ve α sayısı 1'e ne kadar yakın olursa ölçek o kadar güvenilir demektir (Kalaycı, 2008: 405). Kargo hizmetleri ile ilgili Likert ölçekli 9 ile 33 arasındaki 25 sorunun kaç faktör altında toplandığını tespit etmek amacıyla faktör analizi kullanılmıştır. Faktörlerin hesaplanmasında analizlerin iki veya daha fazla bağımsız değişkene sahip olması hesaplanmasına zemin hazırlamıştır. Bağımsız faktöriyel tasarımlar, çok sayıda bağımsız değişken farklı denekler (gruplar arası) üzerinde test edilmektedir (Kalaycı, 2008: 180). Faktörlerin oluşmasının ardından bağımsız değişkende çok sayıda grup olduğu için Anova testi kullanılmıştır. Anova testi bağımsız değişkenlerin kendi aralarında nasıl etkileşime girdiklerini ve bu etkileşimlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini analiz etmek için kullanılır (Kalaycı, 2008: 305). Son olarak da demografik özellikler ile faktörler arasında anlamlı bir ilişki ($P < 0,05$ küçükse anlamlı, $P > 0,05$ büyükse anlamsız ilişki vardır.) olup olmadığını anlamak için varyans analizi ve grup içi farklılıkların belirlenmesinde Tukey testi uygulanmıştır. Tukey testi; guruplardaki örneklem sayılarının eşit olmasını, eşit örneklem gruplarına ait ortalamalar arasındaki farkların test edilmesine yardımcı olmaktadır (İslamoğlu, 2003: 236).

Q= 1-P

N= Ana kütle büyüklüğü (~100000)

D= Kabul edilen örneklem hatası (%5'lik örneklem hatası öngörülmüştür

3.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya Isparta ili Süleyman Demirel Üniversitesinden 469 kişi katılmış olup gerekli analizler ve elde edilen bulgular bu bölümde yer almaktadır.

Tablo 1. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

	DEMOGRAFI	FREKANS	%
CİNSİYET	Kadın	227	48,4
	Erkek	242	51,6
YAŞ	20 - 25	421	89,8
	26 - 35	45	9,6
	36 - 45	3	0,6
GELİR	350 ve Altı	132	28,1
	351 - 500	123	26,2
	501 - 1000	120	25,6
	1001 ve Üstü	94	20,0
EĞİTİM	Ön Lisans	224	47,8
	Lisans	58	12,4
	Yüksek Lisans	179	38,2
	Doktora	8	1,7
ALIŞVERİŞ	İnternette Alışveriş Yapanlar	449	95,7
	İnternette Alışveriş Yapmayanlar	20	4,3
	Toplam	469	100,0

Tablo 1'e göre, araştırmaya katılıp değerlendirmeye alınan tüketicilerin %48,ü' kadın, %51,6'sı ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşa göre dağılımı incelendiğinde 18-25 yaş arasındakiler %89,8, 26-35 aralığındakiler %9,6 ve 36-45 yaş aralığında olanlar ise %0,6 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların %28,1'i 500 TL ve altı, %26,6'sı 501-1000 TL arası, %25,6'sı 1001-2000 TL arası, son olarak da 2001 TL ve üzeri %20,0'lık gelire sahiptir. Ankete katılanların eğitim bilgilerinde lise öğrencileri %47,8; ön lisans öğrencileri %12,4; lisans öğrencileri %38,2 ve yüksek lisans öğrencileri %1,7'lik paya sahiptir. Araştırmaya katılanların üniversite düzeyinde olduğu göz önünde bulundurulunca eğitim seviyesi yüksektir. İnternet üzerinden alışveriş yapan tüketiciler %95,7 olurken, internet üzerinden alışveriş yapmayanlar %4,3'lük bir paya sahiptir.

Tablo 2' de tüketicilere yöneltilen sorulara verilen cevapların ortalama değerleri, kargo hizmetleri ile ilgili düşünceleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ankete katılan kişilerin 5'li Likert ölçek sorulara verdikleri cevapların değerlendirilmesi yapılmıştır. Likert ölçekte sınırlamalar, "1 - 1,5 arası kesinlikle katılmıyorum, 1,6 - 2,5 arası katılmıyorum, 2,6 - 3,5 arası fikrim yok, 3,6 - 4,5 arası katılıyorum, 4,6 - 5 arası ise kesinlikle katılıyorum" şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Ankete Katılanların Likert Ölçek- Faktör Değeri ve Ölçek Güvenilirlik Oranları
Faktör analizi sonucunda, araştırmaya katılanların “Lojistik Değer” faktörü için; Tüketicilerin “ürün

No	FAKTÖRLER	Frekans Ortalama	Faktör Değeri	Cronbach Alpha
*	Lojistik Değerleri			
9	Ürün teslimi zamanında ve kusursuz olmalı,	3,48	,538	,762
10	Taşınan ürünün zarar görmemesi için önlemler alınmalı,	3,55	,559	
11	Yaygın dağıtım ağına sahip olmalı,	3,84	,521	
12	Geniş araç filosuna sahip olmalı,	3,94	,498	
13	Kullanılan sevkiyat araçlarının talep edilen hizmete uygun olmalı,	3,35	,485	
*	Güvenilirlik			
14	Faturalama işlemlerini belli standartlarda yapılmalı,	2,80	,968	,692
15	Fiziksel zarar vermeden yerine ulaştırmalı,	3,78	,987	
16	Her zaman doğru adrese ulaştırmalı,	3,91	,730	
17	Taşınacak ürünü taahhüt ettiği zamanda ulaştırmalı,	3,90	,667	
18	İletişimi müşteriyle kolay ve anlaşılır olmalı,	3,85	,652	
*	Zaman			
19	Önceden belirtilen sürede ulaştırmalı,	3,88	,672	,774
20	Ürünün teslim hızı yüksek olmalı,	3,85	,875	
21	Ürün iadelerinde sorun yaşanması,	3,92	,872	
22	Hizmeti bekletmeden işleme koymalı,	3,89	,561	
23	Müşteriye her türlü bilgi verilmeli,	3,63	,427	
*	Ekonomik Gider			
24	Fiyatlar, verilen hizmet kalitesine göre uygun olmalı,	3,52	,425	,659
25	Rekabet ile daha düşük fiyatlarda kaliteli hizmetin olmalı,	3,18	,401	
26	Yanlış teslim, hasar gibi durumları en kısa sürede gidermek için çaba sarf edilmeli,	3,39	,652	
27	Promosyon uygulamaları adil yürütülmeli,	3,44	,716	
28	Birim ücret uygulamalarını hizmet kalitesiyle doğru orantılı olmalı,	3,46	,553	
*	Personel – Hizmet			
29	Kargo firma hizmetleri, beklentilerimi tamamen karşılamaktadır,	3,75	,987	,737
30	Kargo firmalarının müşteriye verdiği değer ulaştırılacak ürünün güvencesi ile eş değerdir,	3,70	,943	
31	Kargo firmalarının personelleri müşterilerine nazik davranmalıdır,	3,62	,942	
32	Ulaştırılmak istenen ürünün takibi internetten yapılabilmesi,	3,63	,488	
33	Kargo firmalarında müşteri şikayetleri kısa sürede değerlendirilmeli,	3,65	,309	

teslimini zamanında ve kusursuz olmalı” (ortalama: 3,48, faktör: ,538), ifadesi karşısında kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Tüketicilerin çoğunluğu ürün tesliminin zamanında olmadığı, teslimin komşu ya da akrabalara teslim edildiğini bu konuda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Tüketicilerin “taşınan ürünün zarar görmemesi için önlemler alınmalı” (ortalama: 3,55, faktör: ,559), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “yaygın dağıtım ağına sahip olunmalı” (ortalama: 3,84, faktör: ,521), ifadesinde firmalarının sayısının ve ağlarının güçlü olması gerektiğine katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “geniş araç filosuna sahip olmalı” (ortalama: 3,94, faktör: ,498), ifadesinin firmalarının şubelerinin çok olduğu kadar hava, deniz yolu ve karayolu çeşitliliğinin de güçlü olabileceğini düşündükleri tespit edilmiştir. Tüketiciler “kullanılan sevkiyat araçlarının talep edilen hizmete uygun

olması" (ortalama: 3,35, faktör: ,485), ifadesinde talep edilen hizmeti kullandıkları ürün çerçevesinde değerlendirdikleri için kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Lojistik değer faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,762 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 1'e yakın olması neticesinde güvenilirliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Faktör analizi sonucunda, araştırmaya katılanların "Güvenilirlik" faktörü için; Tüketiciler "faturalama işlemlerini belli standartlarda yapmalıdır" (ortalama: 2,80, faktör: ,968), ifadesine belli standart olmasını istediklerini fakat ortalama değerini bunu sağlamadığı kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler "fiziksel zarar vermeden yerine ulaştırmalı" (ortalama: 3,78, faktör: ,987), ifadesini deneyimlerine göre değerlendirerek zarara uğradıklarını bundan dolayı katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler "her zaman doğru adrese ulaştırılmalı" (ortalama: 3,91, faktör: ,730), ifadesine genel olarak sorun yaşansa da adrese teslimi özellikle istedikleri tespit edilmiştir. Tüketicilerin "taşınacak ürünü taahhüt ettiği zamanda ulaşması" (ortalama: 3,90, faktör: ,667), ifadesine internet ortamında taahhüt edilen zamanı takip ettiklerini bu ifadeye katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketicilerin "iletişimi müşteriyle kolay ve anlaşılır olmalı" (ortalama: 3,85, faktör: ,652), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Güvenilirlik faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,692 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 1'e orta derecede yakın olması neticesinde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Faktör analizi sonucunda, araştırmaya katılanların "Zaman" faktörü için; Tüketiciler "önceden belirtilen sürede ulaştırılmalı ve mesafelere göre ayarlanmalı" (ortalama: 3,88, faktör: ,672), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler "ürünün teslim hızı yüksek olmalı" (ortalama: 3,85, faktör: ,875), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler "ürün iadelerinde sorun yaşanması" (ortalama: 3,92, faktör: ,872), ifadesine katılmaktadırlar. Şöyle ki internet alışverişlerinde belirtilen sürede bunun gerçekleşmesi gerektiği nakit, kredi kartı, havale, kapıda ödeme, gibi farklı ödeme araçlarının kullanılması nedeniyle belirtilen süreye uyulması gerektiği düşünülmektedir. Tüketiciler "hizmeti bekletmeden işleme koymalıdır" (ortalama: 3,89, faktör: ,561), ifadesine özellikle iadelerde bunun gerekliliği internet ağ, sistem ve bağlantılar gibi sorunların olmaması gerektiği tespit edilmiştir. Tüketiciler "müşteriye her türlü bilgi verilmelidir" (ortalama: 3,63, faktör: ,427), ifadesine tüketiciler katılmaktadır. Zaman faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,774 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 1'e yakın olması neticesinde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Faktör analizi sonucunda, araştırmanın katılımcılarının "Ekonomik Gider" faktörü için; Tüketiciler "fiyatların verilen hizmet kalitesine göre uygun" (ortalama: 3,52, faktör: ,425), ifadesine katıldıkları, uygulanan fiyat uygulamasının yüksek değerlerde olması farklı uzaklıkta bulunan bölgelere göre birim ağırlık bazında aksaklıkların giderilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Tüketiciler "rekabet ile daha düşük fiyatlarda kaliteli hizmetin olması" (ortalama: 3,18, faktör: ,401), ifadesine kargo firma çeşitliliği ve fiyat farklılıkları konusunda müşterinin güveninin kazanılması için çalışmaların gerekliliği tespit edilmiştir. Tüketiciler "yanlış teslim, hasar gibi durumları en kısa sürede gidermek için çaba sarf etmelidir" (ortalama: 3,39, faktör: ,652), ifadesine katılmaktadırlar. Tüketiciler "promosyon uygulamaları adil yürütülmeli" (ortalama: 3,44, faktör: ,716), ifadesine promosyonların meslek guruplarına göre şekillendiğini bu konuda kararsız oldukları tespit edilmiştir. Tüketiciler "birim ücret uygulamalarını hizmet kalitesiyle doğru orantılı olmalı" (ortalama: 3,46, faktör: ,553), ifadesine kaliteli hizmetin olması gerektiğini ve bunun uygun ücretlerle gerçekleştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Ekonomik gider faktörü

5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,659 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 0 ile 1 arasında olması neticesinde orta düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Faktör analizi sonucunda, araştırmanın katılımcılarının “Personel–Hizmet” faktörü için; Tüketiciler “kargo firma hizmetleri beklentilerimi tamamen karşılamaktadır” (ortalama: 3,75, faktör: ,987), ifadesine kargo firmalarının genel beklentilerinin müşteri memnuniyeti ve hızlı ulaştırma üzerinde yoğunlaştığı ve bu yüzden tüketicilerin bu düşünceye katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “kargo firmalarının müşteriye verdiği değer ulaştırılacak ürünün güvencesi ile eş değerdir” (ortalama: 3,70, faktör: ,943), ifadesinde katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “kargo firmalarının personelleri müşterilerine nazik davranmalıdır” (ortalama: 3,62, faktör: ,942), ifadesinde katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “ulaştırılmak istenen ürünün takibi internetten yapılabilmesi” (ortalama: 3,63, faktör: ,488), ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Tüketiciler “kargo firmalarında müşteri şikayetleri kısa sürede değerlendirilmeli” (ortalama: 3,65, faktör: ,309), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Personel-hizmet faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,737 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 1’e yakın olması neticesinde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Ankete katılanların verdikleri cevaplara varyans analizi uygulanmıştır. Araştırmada katılımcıların demografik özellikleri bağımsız değişken olarak ele alınmış, kargo hizmetleri ile ilgili faktörleri etkileyip etkilemedikleri tek yönlü varyans analizi ile sınanmıştır. Daha sonra arasında ilişki saptanan değişkenler Tukey testi kullanılarak hangi gruplar arasında farklılık bulunduğu belirlenmiştir.

Tablo 3’ te T testine göre tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde, zaman faktöründe, güvence ve lojistik değer faktöründe gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Güvenilirlik ve demografik özellikler arasındaki varyans analizi sonuçları görülmektedir. Tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde, güvenilirlik faktöründe (F: 2,635 - P: 0,049 < 0,05) eğitime bağlı olarak anlamlı bir farklılık olduğu yaş, cinsiyet, gelir ve alışveriş durumu arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde, ekonomik gider faktörüne verilen önemin (F: 3,657 - P: 0,013 < 0,05) gelire bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde, personel-hizmet faktörüne verilen önemin (F: 3,390 - P: 0,035 < 0,05) yaşa bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 3. Faktörler ve Demografik Özellikleri Arasındaki Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Demografik Özellik	ANOVA	
		F Değeri	P Değeri
Lojistik Değerler	Cinsiyet	1,582	0,114
	Yaş	1,153	0,317
	Eğitim	2,340	0,073
	Gelir	0,701	0,552
	Alışveriş Durumu	1,445	0,149
Güvence	Cinsiyet	1,244	0,214
	Yaş	1,936	0,145
	Eğitim	0,572	0,634
	Gelir	1,084	0,356
	Alışveriş Durumu	1,213	0,239
Güvenilirlik	Cinsiyet	0,606	0,545
	Yaş	0,684	0,505
	Eğitim	2,624*	0,049
	Gelir	1,443	0,230
	Alışveriş Durumu	1,434	0,152

Zaman	Cinsiyet	1,535	0,126
	Yaş	1,094	0,336
	Eğitim	0,456	0,713
	Gelir	1,082	0,356
	Alışveriş Durumu	0,303	0,762
Ekonomik Gider	Cinsiyet	1,600	0,110
	Yaş	1,904	0,150
	Eğitim	0,552	0,647
	Gelir	3,657*	0,013
	Alışveriş Durumu	0,673	0,501
Personel-Hizmet	Cinsiyet	1,234	0,218
	Yaş	3,390*	0,035
	Eğitim	1,052	0,369
	Gelir	0,157	0,925
	Alışveriş Durumu	0,656	0,512

Tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde ortaya çıkan sonuçlar arasında lojistik değerler faktörü (yaş), güvenilirlik (eğitim düzeyi) ve ekonomik gider (gelir) %5 anlamlılık düzeyinde test edilmiş, uygulanan analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Tukey Testi Sonuçları

Personel – Hizmet Faktörü			
I	J	Ortalama Farklılık (I-J)	P Değeri
20 - 25 Yaş	26 - 35 Yaş	-,38528 *	,035
	36 - 45 Yaş	-,47417	,675
26 - 35 Yaş	20 - 25 Yaş	,38528 *	,035
	36 - 45 Yaş	-,08879	,978
36 - 45 Yaş	20 - 25 Yaş	,47417	,675
	26 - 35 Yaş	,08879	,978
Güvenilirlik Faktörü			
Ön Lisans	Lisans	,25418	,240
	Yüksek Lisans	-,06886	,871
	Doktora	-,52743	,384
Lisans	Ön Lisan	-,25418	,240
	Yüksek Lisans	-,32314	,110
	Doktora	-,78151	,127
Yüksek Lisans	Ön Lisan	,06886	,871
	Lisans	,32314	,110
	Doktora	-,45867	,513
Doktora	Ön Lisans	,52743	,384
	Lisans	,78151	,127
	Yüksek Lisans	,45837	,513
Ekonomik Gider Faktörü			
350 ve altı	351 - 500	-,27929	,112
	501 - 1000	-,38424 *	,010
	1001 ve üstü	-,14760	,664
351 - 500	350 ve altı	,27929	,112
	501 - 1000	-,10525	,824
	1001 ve üstü	,13139	,747
501 - 1000	350 ve altı	,38424 *	,010
	351 - 500	,10415	,824
	1001 ve üstü	,23564	,281

1001 ve üstü	350 ve altı	,14760	,664
	351 - 500	-,13139	,747
	501 - 1000	-,23654	,281

Personel-hizmet faktörüyle tüketicilerin yaş düzeyi arasındaki ilişki Tablo 4’de gösterilmektedir. Yaş düzeyine göre personel-hizmet faktörü incelendiğinde yaşı 20-25 arasında olanlarla, yaşı 26-25 (P: 0,035 < 0,05) olanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu ve bu farklılıkların anlamlı olduğu görülmektedir. 20-25 yaş arasında (P: 0,035 < 0,05) olanlar, 26-35 yaşında olanlara göre lojistik değer faktöründen daha çok etkilenmektedir. Güvenilirlik faktörüyle eğitim durumu arasında anlamlı farklılıkların olmadığı tespit edilmiştir. Ekonomik gider faktörüyle cevaplayıcıların gelir düzeyi arasındaki ilişki Tablo 4’de gösterilmektedir. Gelire göre ekonomik gider faktörü incelendiğinde geliri 501 TL ve 1000 TL olanlarla (P: 0,010 < 0,05), geliri 350 TL ve altı olanlar arasında farklılıklar bulunduğu ve bu farklılıkların anlamlı olduğu görülmektedir. 350 ve altı TL geliri olanlar (P: 0,010 < 0,05), 501 TL ve 1000 TL olanlara göre ekonomik gider faktöründen daha çok etkilenmektedir.

4. SONUÇ

Günümüzde tüketiciler gelişen teknoloji ve internet sayesinde çok az emek harcıyarak; istediği ürünleri internet üzerinden bulabilmekte, ürünleri inceleyip birbiriyle karşılaştırabilmekte ve satın alabilmektedir. Bu gelişmeler firmalar için müşteri memnuniyeti ve kalite unsuruna dikkat çekmektedir. Bundan dolayı firmaların ürünlerinin üretim ve pazarlama unsurları kadar ulaştırma faaliyetlerine de önem verdiği ve bir ürünü dünyanın öbür ucunda da olsa lojistik faaliyetler sayesinde elde edilmesine imkân tanımaktadır. Bundan dolayı lojistik bir faaliyet olarak kargo hizmetleri artan bu ticaret sayesinde önemli bir alan oluşturmaktadır. Kargo hizmetleri hızlı ve güvenilir taşımacılık faaliyetlerini ilke edinirken üreticilerden son kullanıcıya kadar en uygun koşullarda hizmet vermeyi ve tüketici beklentilerini, talep ve isteklerini değerlendiren bir faaliyet alanı oluşturmaktadır.

Tüketiciler, elde etmek istedikleri ürünler için zaman tasarrufu ve güvenli bir alışveriş sağlamayı amaçlamaktadır. Bu iki unsurun sağlanmasında özellikle kargo hizmetlerinin kaliteli olması tüketiciler için önem arz eder. Araştırma kapsamında önemi vurgulanmış olan kargo hizmetlerinin tüketiciler açısından değerlendirilebilmesi için Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri örneklem olarak ele alınmıştır. Genç nüfusun interneti ve bilgisayar kullanım oranı yaşlı nüfusa göre daha fazla olması göz önüne alınarak çalışma yapılmıştır. Araştırmanın katılımcıları üniversite öğrencisi olduğu için eğitim seviyesi yüksektir. İnternet üzerinden alışveriş yapan tüketiciler % 95,7 olurken, internet üzerinden alışveriş yapmayanlar % 4,3’lük bir paya sahiptir.

Analizler sonucunda tüketicilerin kargo hizmetleri hakkındaki düşünceleri 5 faktör çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunlar; “lojistik değer”, “güvenilirlik”, “zaman”, “ekonomik gider”, “personel hizmet” olmak üzere guruplara ayrılmıştır.

Faktör grupları ile birlikte, kargo hizmetlerinin iyileştirilmesi, mevcut sorunun tespit edilmesi ve çözüm önerileri sunulabilmesi açısından bazı tespitlerde bulunulmuştur. Bunlar;

- Lojistik değer faktörü ile tüketicilerin kargo firmaları hakkında bilgileri ve bu firmaların lojistik değeri hakkında bilgileri sınanmaya çalışılmıştır. *Elde edilen bulgular; tüketicilerin sektörü kullandıkları, özellikle tüketicilerin öğrenci olması neticesinde farklı bölgelerden gelmeleri bu sektör hakkında fikir sahibi olmalarına neden olmuştur. Firmaların şubelerinin çeşitlendirilmesi ya da düzenli olarak kullandıkları firmaların her ilde bulunup bulunmaması firmaların seçilmesinde tercih sebebi olduğunu belirtmişlerdir. Kargo firmalarının özellikle üniversite yerleşkesi bulunan illerde şubelerinin bulundurulması gerektiği düşünülmektedir.*
- Güvenilirlik faktörü ile tüketicilerin kargo firmalarına ne kadar güvendiği ve güvence sağlamaları yolunda imkânları ne ölçüde olduğu değerlendirilmeye çalışılmıştır. *Elde edilen bulgular; tüketicilerin en çok faturalama işlemlerinde belli standart uygulamalarının olmaması sorusuna kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Kargo firmalarının bu konuda daha yenilikçi bir düzenleme getirerek standartları mesafelere göre değiştirebilir bu sayede rakipleri arasında daha çok tercih imkânı sağlanabileceği düşünülmektedir. Tüketiciler özellikle hasar ve zarar gören hizmetlerden çekindikleri tespit edilmiştir. Kargo firmalarının maddi kaygıları azaltmak adına güvenceyi arttırmaları özellikle hasar gören ürünler için özendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.*
- Zaman faktörü ile tüketicilerin kargo firmaları sürelerinde karşılaştıkları sorunları değerlendirmeye çalışılmıştır. *Elde edilen bulgular; tüketicilerin internet üzerinde alışverişini gerçekleştirdiğinde anlaşmalı olan kargo firmalarını kullandıklarını ve anlaşma dâhilinde olduğu için değiştirme imkânlarının kısıtlanmasının önüne geçilmesi gerektiği düşünülmektedir. Tüketicilerin iade süreçlerinde zaman sınırının aşılması sorunu ile karşılaştıkları tespit edilmiştir. Kargo firmaları bunu göz önünde bulundurarak iade sürecinde olan ürünler için ayrı bir bölüm ya da web sitesi kullanılabileceği düşünülmektedir. Bununla zaman tasarrufu ve müşteri memnuniyetini arttırabileceği düşünülmektedir.*
- Ekonomik gider faktörü ile tüketicilerin kargo firmaları birim ücretleri sorunları değerlendirilmeye çalışılmıştır. *Elde edilen bulgular; tüketicilerin fiyatlandırmaların birim bazında yüksek olduğunu düşündükleri ve promosyonların meslek guruplarına göre şekillendirildiği tespit edilmiştir. Kargo firmalarının internet alışverişlerinde uygulanan promosyonları diğer talep edilen faaliyetler içinde uygulanabileceği düşünülebilir.*
- Personel-hizmet faktörü ile tüketicilerin kargo firmaları personel ve hizmet kalitesi sorunları değerlendirilmeye çalışılmıştır. *Elde edilen bulgular; içerisinde firmaların personel sorunu yaşadığı ve müşteri taleplerini nazik ve anlayışlı karşılamadıkları tespit edilmiştir. Kargo firmalarının gelişen rekabet koşullarında personeline bu konuda eğitim imkânları sunarak önlemler alabileceği sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin eğitim merkezlerinden destek talep edilebileceği düşünülmektedir.*

Araştırmada uygulanan faktör ve anova analizi sonucunda tüketici davranışları üzerinde güvenilirlik, ekonomik gider ve personel-hizmet faktörleri arasında anlamlı ilişki kurulu olduğu tespit edilmiştir. Tüketicilerin bu anlamlılık düzeyinde kargo firmalarının personel-hizmet faktörünün yaşlarıyla orantılı bir ilişkinin olduğu anlaşılmıştır. Tüketicilerin eğitim düzeyleri ile kargo firmalarının

güvenilirliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiş fakat eğitim düzeyleri Tukey testi sonucunda anlamlılığını gösterememiştir. Tüketicilerin gelir unsuru ile kargo firmalarının ekonomik gider düzeyinde anlamlı ilişkinin olduğu tüketicilerin gelir durumunun hizmeti kullanmada ayırıcı unsur olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada; firmalar açısından sektör değerlendirildiğinde insan kaynağını geliştirmeye, teknoloji alt yapısını güçlendirmeye, imajını yenilemeye hız ve güven artırıcı yeni hizmetler sunmaya önemli kaynak tahsis etmeye başladığı düşünülmektedir. Firmalar bazında rekabetçi bir ortamın katkısı ile hızla gelişmiş ve tüketiciye kaliteli hizmet verilmesine yönelik yenilikler getirilmesi firmaların hedefleri arasında yer alması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, D. (2016). Türkiye de Karayoluyla Yapılan Kargo Taşımacılığının Yapısı ve Sektörel Değerlendirmeler. Ulaştırma ve Haberleşme Uzmanlığı Tezi, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı.
- Alınışık, B. (2010). Tüketici Davranışlarındaki Değişimin Marka Sadakatine Yansıması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Arıkan, R. – Odabaşı, Y. (1996). Tüketici Davranışları ve Tüketici Bilinci. Anadolu Üniversitesi Web - Ofset Tesisleri.
- Bilge, A.- Göksu, N. (2010). *Tüketici Davranışları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Büyükkelik, A. – Özoğlu, B.- Bülbül, H. (2014). Kargo Hizmet Sağlayıcılarında Kalitenin Tüketici Davranışlarına Etkisi: Bireysel Tüketici Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı*. ss. 33-34.
- Demircioğlu, M. (2009). Araç Rotalama Probleminin Sezgisel Bir Yaklaşım İle Çözümlemesi Üzerine Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Deniz, A. – Gödekmerdal, L. (2011). Müşterilerin Kargo Firmalarının Sunduğu Hizmetlere Yönelik Tutum ve Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 / 2. ss. 379-396.
- Duran, G. (2017). Kargo Hizmetlerinin Tüketici Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Strategic Public Management Journal*, v.3, pp.109-123.
- Durmaz, Y. (2010). Lojistik Ulaştırma Faaliyetlerindeki Hizmet Kalitesinin Müşteri Değeri Yaratmadaki Rolü: Kütahya Yurt İçi Kargo Şirketinde Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi.
- Düzgün, Z. (2005). Tüketicilerin Pazarlama Karması Algısı ve Satın Alma Tarzlarının Müşteri Memnuniyeti, Markaya Duyulan Güven ve Tüketici Temelli Marka Değeri Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Göncü, K. K. (2010). Lojistik Sektöründe Kargo Taşımacılığında Uzak Nokta Çözümleri. Yüksek Lisans Proje Çalışması, Trakya Üniversitesi.
- Gülenç, İ.F. – Karagöz, B. (2008). E-Lojistik ve Türkiye’de E-Lojistik Uygulamaları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.15, s.1, ss.73-91.
- Gümül, F. (2015). Tüketicilerin İnternette Alışveriş Davranışını Etkileyen Faktörler: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğretim Elemanları Üzerinde Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Gün, D. (2014). Hava Kargo Pazarlarının Lojistik Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye İçin Durum Analizi. Anadolu Üniversitesi.
- İslamoğlu, A.H. - Altunışık R. (2010). *Tüketici Davranışları*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- İslamoğlu, A.H. (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- İşlek, M.S. (2012). Sosyal Medyanın Tüketici Davranışlarına Etkileri: Türkiye’deki Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kavas, A.C.- Katrinli, A.- Özmen, Ö.T. (1995). *Tüketici Davranışları*. Anadolu Üniversitesi Web -Ofset Tesisleri.
- Kobu, B. (2003). *Üretim Yönetimi*. Ankara: Avcıol Basım Yayım.
- Koçoğlu, C. (2015). Marka Bağlılığının Tüketici Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Ankara İli, Parfüm Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi.
- Kuru, H.A. (2014). Tüketim Rasyonalitesi ve Isparta Uygulaması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- LSS. (06 Kasım 2018). <http://lojistik.s.s.global.com/2018/11/06/dhmi-ekim-ayi-yolcu-ve-kargo-verileri-aciklandi>.
- MEGEP. (24 Aralık 2018). http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Lojistik%20Y%C3%B6netimi.pdf.
- Öztürk, E. (2006). Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Kalite Belgelerinin Yeri ve Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Russell, S. H. (29.05.2018). Growing World of Logistics, Air Force Journal of Logistics, http://findarticles.com/p/articles/mi_m0IBO/is_4_24/ai_74582445/pg_1.
- Şapçılar, M.C. (2013). Tüketicilerin Satın Alma Davranışını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Seyahat Acenteleri Açısından Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tanyaş, M. (12.05.2018). <http://www.bilesim.com.tr> . Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi. Otomasyon Dergisi.

Tunç, H. – Kaya, M. (2016). İşletmelerin Dış Satım Faaliyetlerini Artırmada Lojistikte Dış Kaynak Kullanımının Rolü: Bölgesel Bir Uygulama. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8/15, ss. 357-368.

UTİKAD. (10 Nisan 2018). <http://www.utikad.org.tr/sektor.asp?id=4>.

Uzun, H. (2013). Kargo Taşımacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: AHS ve TOPSIS Yöntemi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.

Yapraklı, Ş. (2006). *Kargo Taşımacılık Hizmetleri (Pazarlanması ve Hizmet Kalitesi)*. Ankara: Beta Yayıncılık.

Yıldıztekin, A. (2007). Lojistiğin Önemi. *Logisticus Dergisi*, 10/2.

TÜRKİYE'DE KIYMETLİ MADEN DEPO HESAPLARI VE ALTIN FİYATLARI İLE İLİŞKİLİ FAKTÖRLERİN ANALİZİ

Ali Cüneyt ÇETİN¹

ÖZ: Bu çalışmada Kıymetli Maden Depo Hesapları ve altın fiyatı ile döviz kuru, TL ve döviz vadeli mevduat hesapları, faiz oranı ve enflasyon endeksi arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Türkiye'de 2003 Ocak - 2019 Aralık dönemi aylık bazda bankalardaki Kıymetli Maden Depo Hesaplarının ve serbest piyasa gram külçe altının, dövize (dolar ve euro) ve vadeli mevduat hesaplarına yatırım için hedge (finansal riskten korunma) amaçlı kullanılıp kullanılmayacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Kıymetli Maden Depo Hesaplarının döviz kuru, vadeli mevduat hesapları, faiz oranı ve enflasyon endeksi arasındaki kısa dönemli ilişkisi; altının, döviz kuru, faiz oranı ve enflasyon endeksi ile olan uzun dönemli ilişkisi analiz edilmiştir. Kısa dönemli ilişkiler kapsamında tanımlayıcı istatistikler hesaplanarak korelasyon ve çok değişkenli regresyon analizleri kullanılmış, uzun dönemli ilişkilerde ise serilerin durağanlık testi, eşbütünlük testi, Granger nedensellik testi, vektör hata düzeltme modeli ile değişkenlerin kısa dönemli dengeden sapmaları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada üç aşamalı regresyon analizi kullanılmıştır. İlk regresyon analizi sonuçları, kıymetli maden depo hesaplarının; döviz vadeli mevduat hesapları, TÜFE bazlı enflasyon endeksi ve TL mevduat hesapları ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişki içerisinde olduğunu göstermiştir. Ayrıca kıymetli maden depo hesaplarının, döviz vadeli mevduat ve TL vadeli mevduat hesaplarına karşı negatif ve küçük betaya sahip olduğu görülmüştür. İkinci regresyon analizi sonuçları, kıymetli maden depo hesaplarının; altın ve TÜFE bazlı enflasyon endeksi ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişki içerisinde bulunduğunu göstermiştir. Üçüncü regresyon modelinde altın fiyatının, faiz ve euro döviz kuru değişkenleriyle negatif, ÜFE değişkeniyle ise pozitif ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Kıymetli maden depo hesaplarının, döviz vadeli mevduat ve TL vadeli mevduat hesaplarına karşı negatif ve küçük betaya sahip olduğu görülmüştür. Granger nedensellik testi sonucunda çift yönlü nedensellik ilişkisinin TÜFE ile altın fiyatları arasında, ÜFE ile altın fiyatları arasında, tek yönlü nedensellik ilişkisinin ise altın fiyatlarından dolara, euro'ya ve faize doğru olduğu tespit edilmiştir. Altın fiyatını, TÜFE ile ÜFE bazlı enflasyon endekslerinin etkilediği, altın fiyatının ise dolar kurunu, euro kurunu ve faiz oranını etkilediği belirlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Kıymetli Maden Depo Hesapları, Altın, Döviz, Vadeli Mevduat, Enflasyon Endeksi.

ANALYSIS OF RELATED FACTORS WITH PRECIOUS METAL DEPOSIT ACCOUNTS AND GOLD PRICES IN TURKEY

ABSTRACT: This study examines the relationship between precious metal deposit accounts and gold prices and exchange rates, TRL deposit and foreign exchange deposit accounts, interest rate and

¹ Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finans Ana Bilim Dalı, <https://orcid.org/0000-0002-1478-0955>

inflation index by using monthly data from January 2003 to December 2019. It has been tried to determine whether precious metal deposit accounts in banks and free market grams of gold bullion can be used for hedge for investment in foreign currency (dollar and euro) and TRL deposit accounts. For this purpose, the short-term relationship between precious metal deposit accounts and exchange rate, deposit accounts, interest rate, inflation index; the long-term relationship of gold with exchange rate, interest rate and inflation index was analyzed. Within the scope of short term relationships, descriptive statistics were calculated and correlation and multivariate regression analyzes were used, while long term relationships were tried to determine the deviations of the variables from the short term equilibrium with the stationary test, cointegration test, Granger causality test, vector error correction model. In the study, three-stage regression analysis was used. First regression analysis results, precious metal deposit accounts; It shows that it has a positive relationship with foreign currency time deposit accounts, CPI-based inflation index and TL deposit accounts, and a negative relationship with interest rate. In addition, precious metal deposit accounts were found to have negative and small beta accounts against foreign currency time deposits and TL time deposits. Second regression analysis results, precious metal deposit accounts; has shown that it has a positive relationship with gold and CPI based inflation index and a negative relationship with interest rate. In the third regression model, gold price was found to be negative with interest and euro exchange rate variables and positively with PPI variable. Precious metal deposit accounts were found to have a negative and small beta against foreign currency time deposits and TL time deposits. As a result of the Granger causality test, it was determined that the bidirectional causality relationship is between CPI and gold prices, between PPI and gold prices, and the one-way causality relationship is from gold prices to dollar, euro and interest. It is determined that the gold price affects the CPI and PPI-based inflation indices, while the gold price affects the dollar exchange rate, the euro exchange rate and the interest rate.

KEYWORDS: Precious Metal Deposit Accounts, Gold, Foreign Exchange, Deposit Accounts, Inflation Index.

1. GİRİŞ

“Bankalar gram altın alım satımı yaparak ve kıymetli maden depo hesapları açarak altınları kaydi bir şekilde ekonomiye kazandırmaktadırlar. 2011 yılından itibaren T.C. Merkez Bankasının zorunlu karşılıkları altın olarak tutulması ile ilgili kararı bankaları altın ürünlerini çeşitlendirmelerine yol açmıştır” (Gözen, 2019: 2). Böylece Kıymetli Maden Depo Hesapları ve bunun alt kategorisi olan altın bir yatırım aracı olarak son yıllarda Türkiye’de ilgi çekmeye başlamıştır.

Küresel alanda görülen değişimlerin risk algısındaki yükselişe yol açmasıyla birlikte 2019 yılı başında 218,1 TL seviyelerinden başlayan gram altın, Ağustos ayında 316,7 TL’ye yükselerek tarihi zirvesini görmüştür. Bu dönemde kar satışına yönelen mudilerin altın hesapları ise 6,9 ton erimiştir. “Gram altının fiyatındaki rekor artışta ABD ile Çin arasındaki ticaret gerilimi, döviz kurlarındaki yükseliş, Avrupa’daki siyasi belirsizlikler, jeopolitik riskler ve merkez bankalarının değişime işaret eden yol haritaları karşısında yatırımcıların güvenli limanlara yönelmesi etkili olmuştur” (İktibas Dergisi, 2019). 2019 yılı ortalarında gram altın fiyatındaki artışı kara dönüştüren hesap sahiplerinin altın hesapları ton bazında azalmış, değer bazında fiyat artışı altın hesapları için rekor kırmıştır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) verilerine göre, yerli ve yabancıların kıymetli maden depo hesapları 2019 yılı Aralık ayına gelindiğinde 82,412 milyon TL ile rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Bu rakamın 80,970 milyon TL’si yurt içi, 1,442 milyon TL’si ise yurt dışı yerleşiklerin hesaplarından oluşmuştur. Bankalarda tutulan kıymetli maden depo hesapları 2018 yılı sonunda 41,390 milyon TL iken 2019 yılı Kasım ayında 78,631 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Böylece kıymetli maden depo hesapları miktarı 2019 yılı Aralık ayında bir önceki aya göre 3,782 milyon TL, 2019 yılı Ocak ayına göre ise 38,339 milyon TL artmıştır (BDDK Aylık Bankacılık Sektörü Verileri, 2019).

Artan jeopolitik ve ekonomik belirsizlikler şirketleri de altın yatırımına yönlendirmiştir. Ticari ve diğer kuruluşların kıymetli maden hesabı 2019 yılı Ocak ayında 2 milyar 309 milyon TL iken 2020 yılı Ocak ayında 5 milyar 577 milyon TL’ye yükselmiştir. Böylece ticari ve diğer kuruluşların altın hesabı 1 yılda % 142 artış göstermiştir. Altına yatırımı artıran şirketler ağırlıklı tercihini ise vadesiz hesaplardan yana kullanmışlardır. Her an altını paraya çevirip ticari faaliyetlerini yerine getirmek isteyen şirketlerin hesabında bulunan 5 milyar 577 milyon TL’lik altının 3 milyar 616 milyon TL’si vadesiz hesaplarda değerlendirilmiştir (“Şirketler altın almaya başladı”, 2020).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun (BDDK) verilerine göre; hane halkının altın hesapları 2019 yılı Ocak ayında 40 milyar 841 milyon TL iken 2020 yılı Ocak ayında % 51,80 artarak 84 milyar 731 milyon TL’ye yükselmiştir. Aynı dönemde hane halkının TL mevduatı ise 2019 yılı Ocak ayında 634 milyar 983 milyon TL iken 2020 yılı Ocak ayında % 14.38 artışla 741 milyar 600 milyon TL’ye ulaşmıştır. Dolar mevduat hesapları da yurt içi yerleşiklerde %24.19 artışla 485 milyar 291 milyon dolardan 640 milyar 125 milyon dolara yükselmiştir.

Çin’de başlayan ve Dünya Sağlık Örgütü’nün acil durum ilan ettiği korona virüsünün etkisiyle altına talep artmaya devam etmektedir. Ons altın 2020 yılının Ocak ayının başından Mart ayı ortalarına kadar 2,5 aylık bir sürede yatırımcısına % 8 getiri sağlamıştır.

Ülkemizde altın yatırım ve tasarruf aracı olarak kullanılmakla birlikte altına dayalı finansal araçların kullanımına konu olmuştur. Bankalar tarafından gram altın alımı ve satımı yapılmakta ve kıymetli maden depo hesapları oluşturularak altınlar kaydi olarak ekonomiye kazandırılmaktadırlar. Bankalar altının, gümüşün ve platinin fiziken teslimi karşılığında veya bankalarca satışı yapılmak suretiyle Türkiye’de ve yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişiler namına vadeli veya vadesiz türde altın, gümüş ve platin depo hesabı açabilmektedirler. “Bankalarca tespit edilecek oranlar üzerinden altın mevduatlarına faiz tahakkuk ettirilmekte ve hesaplarda altın olarak izlenmektedir. Faiz ödemeleri altının ödeme günündeki karşılığı Türk Lirası veya döviz cinsinden yapılabilmektedir” (Gözen, 2019: 65).

Altın fiyatları ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar literatürde yer almakla birlikte, bu çalışmada farklı olarak serbest piyasada işlem gören fiziksel altın Kıymetli Maden Depo Hesapları ile birlikte ele alınmak suretiyle diğer yatırım hesapları ve çeşitli göstergeler ile olan ilişkileri incelenmiştir. Bu bağlamda 2003 yılı Ocak ayı başından 2019 yılı Aralık ayı sonuna kadar aylık bazda Türkiye’de Kıymetli Maden Depo Hesapları ile serbest piyasada işlem gören gram külçe altının betasının hesaplanarak, dövize (dolar ve euro), TL ve döviz vadeli mevduat hesaplarına yatırım için hedge (finansal riskten korunma) amaçlı kullanılıp kullanılmayacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Kıymetli Maden Depo Hesaplarının düzeyi ile döviz kuru (dolar, euro), TL ve döviz vadeli mevduat hesapları düzeyi, mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki kısa dönemli ilişki ele alınarak analiz edilmiştir. Altın fiyatı ise uzun dönemli ilişkiler kapsamında ele alınarak döviz kuru (dolar ve euro), mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE ve ÜFE) ile olan ilişkisi analiz edilmiştir. Böylece yapılan analizlerle Kıymetli Maden Depo Hesapları ve altının bir yatırım aracı olarak kısa ve uzun dönemde enflasyona karşı koruma sağlayıp sağlayamayacağı incelenmiş olmaktadır.

Kısa dönemli ilişkiler kapsamında tanımlayıcı istatistikler hesaplanarak korelasyon ve çok değişkenli regresyon analizleri kullanılmış, uzun dönemli ilişkiler de ise serilerin durağanlık testi, eşbütünleşme testi, Granger nedensellik testi, vektör hata düzeltme modeli ile değişkenlerin kısa dönemli dengeden sapmaları belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada üç aşamalı regresyon analizi kullanılmıştır. İlk regresyon modelinde Kıymetli Maden Depo Hesapları düzeyi ile altın fiyatı, döviz kuru (dolar, euro), vadeli mevduat (TL ve döviz) hesapları düzeyi, mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki ilişki ele alınmıştır. İkinci regresyon modelinde vadeli mevduat (TL ve döviz) hesapları değişkenleri çıkarılarak, Kıymetli Maden Depo Hesapları düzeyi ile altın fiyatı, döviz kuru (dolar, euro), mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü aşama regresyon analizinde ise altın

fiyatı ile döviz kuru (dolar, euro), mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışmanın geri kalan kısmı üçüncü aşama regresyon analizinde yer alan değişkenlerle sürdürülmüştür. Bu bağlamda altın fiyatı ile döviz kuru (dolar, euro), mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki ilişki, durağanlık testinden sonra Engle-Granger eşbütünlük testi ve Granger nedensellik testleri yapılmak suretiyle incelenmiştir.

İlk regresyon analizi sonuçları kıymetli maden depo hesaplarının; döviz vadeli mevduat hesapları, TÜFE bazlı enflasyon endeksi ve TL mevduat hesapları ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. İkinci regresyon analizi sonuçları kıymetli maden depo hesaplarının; altın ve TÜFE bazlı enflasyon endeksi ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişki içerisinde bulunduğunu göstermiştir. Altın fiyatının bağımlı değişken olduğu üçüncü regresyon modelinde ise faiz ve euro döviz kuru değişkenleriyle negatif, ÜFE değişkeniyle ise pozitif ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

Kıymetli maden depo hesaplarının, döviz vadeli mevduat ve TL vadeli mevduat hesaplarına karşı negatif ve küçük betaya sahip olduğu görülmüştür. Granger nedensellik testi sonucunda çift yönlü nedensellik ilişkisinin TÜFE ile altın fiyatları arasında, ÜFE ile altın fiyatları arasında, tek yönlü nedensellik ilişkisinin ise altın fiyatlarından dolara, euro’ya ve faize doğru olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada vektör hata düzeltme modeli (VECM) ile değişkenlerin kısa dönemli dengeden sapmaları belirlenmeye çalışılmıştır.

2. İLGİLİ LİTERATÜR

Yurtdışında ve yurt içinde geçmişte yapılan çalışmaların bir kısmında altın fiyatındaki değişmelerin gelir düzeyi, faiz oranı, döviz kuru ve siyasi olaylar gibi makro ekonomik değişkenler ile açıklanıp açıklanamayacağı araştırılmıştır. Diğer bir kısmında da altın fiyatı üzerine spekülasyonlar ve altın fiyatındaki dalgalanmaların altında yatan nedenler ele alınmıştır. Bazı araştırmalar ise enflasyona karşı altının korunma amaçlı kullanılıp kullanılmayacağı ve genel fiyat seviyeleri ile altın fiyatları arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler üzerine olmuştur.

Tschoegl (1980), altın fiyatlarının ardışık fiyat değişimleri dizisinde yer alan bilgilere göre etkinliğini araştırmıştır. Seri korelasyon testlerinin ve değişikliklerin birinci dereceden Markov süreçleri olarak modellenmesinin, bazı kısa vadeli bağımlılıkları gösterdiğini belirlemiştir. Ülke içerisindeki yatırımcıların bu ilişkilerin bilgisinden faydalanarak kar elde edebileceği gibi, yabancı yatırımcılar için de bunun söz konusu olabileceğini vurgulamaktadır. Buna ek olarak, bir piyasa modelini 1974-1977 dönemi aylık getirilerine uygulayarak, altının alfa ve betasının pozitif, ancak sıfırdan önemli ölçüde farklı olmadığı sonucunu elde etmiştir.

Solt ve Swanson (1981), altın ve gümüş piyasalarındaki fiyat değişikliğini 1971-1979 dönemini ele alarak analiz etmişlerdir. Fiyat değişikliklerini meydana getiren dağılımların, ortalamalarda ve

varyanslarda normal olmayan ve durağanlık karakteristiği sergilediklerini tespit etmişlerdir. Fiyat serilerinde pozitif yönde bir bağımlılığın bulunduğunu, ancak yatırımcıların bu bağımlılığı kolayca kullanamayacaklarını vurgulamaktadır. Bu sonuçların yatırım varlıkları olarak altın ve gümüşün rolü üzerinde önemli etkileri bulunduğunu belirtmektedir.

Ariovich (1983), altının enflasyona, siyasi istikrarsızlıklara ve kur riskine karşı hedge amaçlı kullanılıp kullanılmayacağını incelemiştir. 1972-1981 yıllarına ait aylık verileri inceleyerek, siyasi gerilimlerin altın fiyatı üzerindeki etkisini enflasyon beklentileri ve ABD Doları'nın değeri olmak üzere ele almıştır. Altın fiyatını açıklayan bir modelde siyasi gerginlik ölçüsü kullanmanın modelin gücünü artırdığını ve iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir. ABD dolarının fiyatında olduğu gibi altın fiyatları üzerinde de ABD'deki gelişmelerin büyük bir etkisi bulunduğunu göstermiş ve altın fiyatının araştırılmasında bunun beklenen bir durum olduğunu vurgulamıştır.

Koutsoyiannis (1983), altın fiyatlarını açıklamada Amerikan Doları, faiz oranı, enflasyon beklentisi, gümüş fiyatı, petrol fiyatı ve finansal varlıklar gibi bir çok değişken kullanmıştır. 29 Aralık 1979-31 Mart 1981 arası günlük verileri kullandığı çalışmada, altın fiyatlarının enflasyon oranı, petrol fiyatları, gümüş fiyatları ile pozitif, ABD doları, faiz oranı, Dow Jones endeksi ile negatif yönlü ilişkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca incelenen dönemde gerçekleşen politik krizleri ağırlıklandırarak siyasi gerginlik endeksi oluşturmuş ve siyasi istikrarın altın fiyatları üzerinde etkili olduğu sonucuna varmıştır.

Ho (1985), Londra altın piyasasındaki günlük verileri 1979-1980 dönemi için kullanarak hem Sims (1972) hem de Hsiao (1981)'nin ABD doları/DM fiyatındaki değişikliklerden altın piyasasını etkileyen altın fiyatındaki değişikliklere doğru tek yönlü bir nedensellik göstermeyen testlerinin, ABD Doları/DM fiyat değişiklikleri üzerinde kademeli olarak artış gösteren bir verimliliğe sahip olduğunu belirlemiştir.

Jaffe (1989), altın ile enflasyon arasındaki ilişkiyi 1971-1987 dönemi aylık verilerle incelemiştir. Altın fiyatları ve enflasyon arasında aynı yönlü bir hareket olmakla beraber altın fiyatlarının enflasyona karşı korumalı olacak kadar güçlü bir ilişkide olmadıklarını belirtmiştir. Ayrıca hisse senetlerine karşı altın ve gümüşün betasını pozitif ve çok küçük bir değer olarak hesaplamıştır.

Chua vd. (1990), altının bir yatırım aracı olarak portföy çeşitlendirmesinde riski azaltmak için kullanılabileceğine dair araştırma yapmışlardır. 1971:9-1988:12 dönemini inceleyerek altın ile Standard & Poor's 500 hisse senedi endeksi arasında giderek artan bir korelasyon ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Yatırımcı için portföy çeşitlendirmesi açısından kısa ve uzun dönemde külçe altını anlamlı bir yatırım aracı görevi olduğunu vurgulamaktadırlar.

Basu ve Clouse (1993), bir pazardaki bilgilerin farklı bir pazardaki fiyatları tahmin etmek için kullanıldığında piyasa verimliliğini gösterip gösteremeyeceğini test etmiştir. Bu amaçla hem zaman serilerini hem de çoklu regresyon modellerini kullanarak bu modellerin her birinin gücünü istatistiksel

ve ekonomik açıdan karşılaştırmıştır. Altının spot piyasa fiyatı ile diğer piyasa değişkenleri arasındaki önemli derecedeki korelasyonların, piyasa verimsizliklerini gösterdiğini vurgulamaktadır. Zaman serisi modeli için oluşturduğu özel örnek ve testlerinin, çoklu regresyon modelinden çok daha üstün olduğunu görmüştür.

Levin vd., (1994), İngiltere ile dünya faiz oranları arasındaki farkı ve SDR/Sterling döviz kurundaki değişiklikler arasındaki Granger nedenselliğini test etmiştir. Ekonomik teori ile tutarlı olan her iki yönde de Granger nedenselliğinin kanıtını bulmuştur. Ayrıca altın kiralama oranlarının gerçek faiz oranlarını temsil etmesi için bir arbitraj kanıtı sunmaktadır. Bir madenin $t = 0$ değerinde; altın çıkararak spot pazarda satmak ve bu fonları daha sonra risksiz tahvil almak için kullanmak ile altını kiralamak ve daha sonra satarak gelirini risksiz tahvile yatırmak alternatifleri arasında kayıtsız olduğunu vurgulamaktadır. Gelecekte $t = 1$ 'de; altının $t = 0$ değerinde çıkarılmasının getirisinin, gerçek risksiz faiz oranı olduğu, tahvilin $t = 1$ 'de satılması ve altının kiracısına geri dönmesi için, altın elde etmek için elde edilen gelirin kullanıldığını belirtmektedir. Çıkarma maliyetleri enflasyon oranında artarsa, bu stratejiden elde edilen getirinin de gerçek faiz oranı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece kira oranlarının gerçek faiz oranlarını ortaya koyduğunu savunmaktadır.

Dooley vd., (1995) altın fiyatları ve döviz kurları arasında kısa ve uzun dönem ilişkisini eş bütünleşme testleri yardımıyla araştırmışlardır. Ocak 1976-Aralık 1990 döneminin incelendiği çalışmada altın fiyatları ve döviz kurları arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Sjaastad ve Scacciavillani (1996), döviz kuru ile altın fiyatları arasındaki ilişkiyi 1982-1990 dönemini ele alarak incelemiş ve döviz kuru ile altın fiyatları arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir.

Mahdavi ve Zhou (1997), altın fiyatı performansının enflasyon için tahmin edilebilir bir gösterge olarak kullanılıp kullanılmayacağını ve enflasyon öngörülerinin hata düzeltme modelleri aracılığıyla daha etkin yapılabileceğini incelemişlerdir. Kısa vadede altın fiyatı enflasyon düzeyinden daha fazla dalgalanma gösterse de uzun vadede bir denge ilişkisinde olacağını tespit etmişlerdir.

Selvanathan ve Selvanathan (1999), Avustralya’daki altın üretimi ile altın fiyatları arasındaki ilişkiyi 1948-1994 dönemi verileriyle ele almışlardır. Ekonometrik zaman serileri analizi ile yapılan araştırmada altın fiyatlarının %10 oranında arttığı ve sonraki 5 yıl için aynı kaldığını tespit etmişlerdir. Altın fiyatlarının %10 oranında artmasının, altın üretiminde ilk yıl %0,3, ikinci yıl %2,2, üçüncü yıl %7,4, dördüncü yıl %8,9 ve beşinci yıl %10,7’lik bir artışa sebep olduğunu belirlemişlerdir.

Ciner (2001), Tokyo Ticaret Borsası’na bağlı altın ve gümüş vadeli işlem fiyatları arasındaki uzun vadeli eğilimi 1992-1998 dönemini ele alarak incelemiştir. Altın fiyatları ile gümüş fiyatları arasında bir ilişki olmadığını tespit etmiştir. Ayrıca altın ve gümüş fiyatları arasındaki istikrarlı ilişkinin 1990'larda ortadan kalktığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgunun altın ve gümüş piyasalarındaki katılımcılardan

kaynaklandığını iddia etmektedir. Bu nedenle bu iki pazara ayrı pazarlar olarak yaklaşılmasını ve gelecekteki fiyatları tahmin etmek için altın/gümüş oranındaki değişikliklerin kullanılmaması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca, bu iki pazarın, benzer risklere karşı korunma sağlamayacağı görüşünü ifade etmektedir. Bu görüşün, her iki metanın farklı ekonomik kullanımlara sahip oldukları ve farklı ekonomik temellerden etkilendikleri anlayışıyla tutarlı olduğunu belirtmektedir.

Smith (2002), altın fiyatlarının hareketlerini ve fiyatının öngörülebilirliğini incelemiştir. 1990-2001 dönemini ele alarak, Londra altın fiyatlarının rassal yürüyüş izlediği hipotezini çoklu varyans oranı testini kullanarak sabah ve öğleden sonra seansları ve kapanış fiyatı olmak üzere üç fiyat için test etmiştir. Günde iki seansta belirlenen fiyatlar için, rastgele yürüyüş hipotezini getirilerdeki otokorelasyon nedeniyle reddetmiştir. Elde ettiği bu bulgunun, Tschoegl (1980) ve Solt ve Swanson (1981)'un çalışmaları ile tutarlı olduğunu belirtmektedir. Ancak kapanış fiyatının rassal yürüyüş izlediğini ve bunun önemli sonuçlarının olduğunu vurgulamaktadır. Yarının kapanış fiyatının en iyi tahminicisinin bugünün kapanış fiyatı olduğunu, ancak altının kapanış fiyatını tahmin etmek için kapanış fiyatlarının geçmişini analiz etmenin bir anlamı olmadığını söylemektedir. Sadece yeni bilgi ve haberlerin kapanış fiyatlarını değiştirdiğini ancak haberlerin ön görülemez olduğunu bu nedenle de Londra kapanış fiyatının altın getirilerini değiştirdiğini belirtmektedir.

Vural (2003), bakır, gümüş, petrol, pay senedi, döviz ve faiz oranı ile altın fiyatları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 1990:01-2003:03 dönemini ele almış, kısa vadede altın fiyatlarındaki değişikliklerin %40'ının petrol, gümüş, pay senedi ve döviz fiyatlarıyla açıklanabilirken, altın fiyatını faiz oranındaki ve bakır fiyatındaki değişikliklerin etkilemediğini ortaya koymuşlardır.

Ghosh vd., (2004), rassal şoklar gibi değişkenlerden, dolar döviz kurundan, dünya gelirinden, ABD enflasyon oranından ve dünya enflasyonundan altın fiyatlarının etkilenip etkilenmediğini incelemişlerdir. 1976-1999 tarihleri arası aylık verilere VAR analizi uygulayarak, altın fiyatlarının dolar döviz kurundan, faiz oranından ve ABD enflasyon oranından etkilendiğini belirlemişlerdir. Eş bütünleşme testi sonucunda; ABD tüketici fiyatları endeksi ile altın fiyatları arasında uzun dönemli ilişki olduğu ve uzun vadede enflasyona karşı altın yatırımının koruma sağladığını tespit etmişlerdir.

Capie vd. (2005), altının kur riskine, siyasi olaylara ve enflasyona karşı korunma sağlayıp sağlayamayacağını ele almışlardır. Altın fiyatları ile Sterlin - Dolar ve Yen – Dolar döviz kurlarının arasındaki ilişki araştırılarak altının döviz kuru riskine karşı koruyucu olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ocak 1971- Şubat 2004 yılları arasındaki 1728 haftalık veri GARCH modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak; altın fiyatları ile adı geçen döviz kurları arasında her zaman aynı kuvvette olmamakla birlikte güçlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiş ve altının döviz kuru riskine karşı yatırımcılarını koruyabileceği görülmüştür.

Lucey vd. (2005), yatırımcının sadece ortalama ve varyansla değil, aynı zamanda getirilerin çarpıklığıyla da ilgilendiği iyi çeşitlendirilmiş öz kaynağa dayalı portföydeki varlıkların optimum

dağılımını incelemiştir. Çarpıklık ile ilgili gerçeğin analizinden başlayarak, daha sonra çok amaçlı portföy problemlerini modelleme girişimlerini tartışmaktadır. Öz sermaye portföylerindeki altın varlığının cazip yönünü ana hatlarıyla ortaya koymakta ve iki unsuru birleştirerek, sadece çarpıklık değil, altın söz konusu olduğunda ortaya çıkan portföy kompozisyonundaki değişiklikleri göstermektedir.

Forrest vd., (2005), Yen-Dolar ve Sterlin-Dolar döviz kurları ile altın fiyatları arasındaki ilişkiyi araştırarak kur riskine karşı altının koruma sağlayıp sağlamadığını belirlemeye çalışmıştır. 1971- 2004 dönemi için GARCH modelini kullanarak, altın fiyatları ile söz konusu dövizler arasında sürekli aynı derecede olmayan kuvvetli bir ilişki bulunduğunu belirlemiş ve kur riskine karşı altının yatırımcılara koruma sunabileceğini tespit etmiştir.

Hillier vd., (2006) günlük veriler kullanarak 1976-2004 tarihleri arasına yönelik altın ve gümüş fiyatlarının küçük negatif ve anlamlı beta değerine sahip olduklarını belirlemiş ve menkul kıymet portföyü için altının hedge etkisi bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Gökdemir ve Ergün (2007), altın fiyatının dünyada ortaya çıkan ekonomik ve politik istikrarsızlıklardan ve Türkiye’nin altın ticaretinin altın fiyatındaki yükselişlerden nasıl etkilendiğini araştırmışlardır. Türkiye’nin altın dış ticaretini altın fiyatlarında ortaya çıkan istikrarsızlıkların önemli ölçüde etkilediğini belirlemişlerdir.

Poyraz ve Didin (2008), altın fiyatlarının 1996-2005 döneminde Türkiye’de petrol fiyatlarındaki, döviz rezervindeki ve döviz kurundaki değişime ne ölçüde bağlı olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Altın fiyatları üzerinde döviz rezervlerinin, petrol fiyatlarının ve döviz kurunun etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Soytas vd. (2009), dünya petrol fiyatı ile Türkiye faiz oranı, dolar döviz kuru, gümüş fiyatları ve spot altın fiyatı arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkileri 2003- 2007 dönemi için incelemişlerdir. Altın fiyatı üzerinde petrol fiyatının önemli bir etkisinin bulunmadığını tespit etmişlerdir.

Taşçı (2010), TÜFE, petrol fiyatları, İMKB 100 endeksi, faiz oranı, dünya altın fiyatları, dolar kuru ve Dow Jones endeksi değişkenlerini Cumhuriyet altın fiyatları üzerinde etkili olan faktörler olarak 1994-2009 dönemi için araştırmışlardır. Cumhuriyet altını fiyatını petrol fiyatının, dolar kurunun, Dow Jones endeksinin ve İMKB 100 endeksinin etkilemediğini, TÜFE’nin, faiz oranının ve dünya altın fiyatlarının etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Topçu (2010), global para arzı, Amerika enflasyon oranı, petrol fiyatı, dolar kuru ve Dow Jones Sanayi Endeksi değişkenlerini 1995-2009 dönemi için ele alarak, altının getirisini dolar ve Dow Jones Sanayi Endeksinin negatif yönde, krizin pozitif yönde etkilediğini, altın getirileri ile petrol fiyatları ve enflasyon arasındaki pozitif yönlü ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını tespit etmiştir.

Cılız (2010), 2000-2008 dönemine ilişkin altın talebi ile altın rezervleri arasındaki ilişkiyi etkin kılan unsurun altın fiyatlarındaki değişim olduğunu ve altın rezerv oranları üzerinde faiz, dolar ve borç stokunun etkili olduğunu belirlemiştir.

Wang vd., (2010), Granger nedenselliğini inceleyerek, altın fiyatlarının döviz kurunun nedeni, döviz kurunun da hisse senetlerinin nedeni olduğunu görmüş, altın ve hisse senetleri arasında ilişkisizlik durumunu saptamıştır.

Toraman vd., (2011), altın fiyatlarını etkileyen faktörleri 1992-2010 dönemi için ele alarak, altın fiyatları ile ABD reel faiz oranları, enflasyon oranı, Dow Jones Sanayi Endeksi, dolar kuru ve petrol fiyatları arasında ilişki olup olmadığını incelemiştir. MGARCH modellerini kullanarak sadece dolar getirisi ile altın getirisi arasında anlamlı bir doğrusal ilişkiyi tespit ederken, altın getirileri ile diğer değişkenlerin anlamlı bir doğrusal ilişkide bulunmadıklarını belirlemiştir.

Le ve Chang (2011), eş bütünleşmenin faiz oranının bağımlı değişken olduğu durumda meydana geldiğini belirlemiştir. Ayrıca, uzun dönemde altın fiyatları ve hisse senetlerinin faiz oranını pozitif yönde etkilediğini, döviz kurunun ise faiz oranını açıklamada yetersiz kaldığını görmüştür.

Mishra ve Mohan (2012), Hindistan'da altın fiyatları ve finansal istikrar üzerine olan araştırmasında, 1991 yılının ilk ayından 2003 yılının ikinci ayına kadar dolar kurunun ve hisse senetlerinin altın fiyatını negatif yönde etkilediğini, 2003 yılının üçüncü ayından 2011 yılının ikinci ayına kadar da altın fiyatını açıklamada anlamlı olmadığını belirlemiştir.

Mochnac (2013), kıymetli madenlerin bir piyasada enflasyona karşı yatırımcıyı koruma (hedge) fonksiyonuna sahip olup olmadığını araştırılmıştır. 1974-2013 ve 1990-2013 dönemlerini kapsayan analizlerde, aylık ortalama kıymetli maden fiyatları ile aylık ABD enflasyon oranı kullanılmıştır. Altın ve platin madenlerinin birer yatırım aracı olarak yatırımcıyı enflasyon karşısında diğer madenlere karşı daha fazla koruduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aksoy ve Topçu (2013), hisse senedi, devlet iç borçlanma senetleri (DİBS), tüketici fiyat endeksi (TÜFE) ve üretici fiyat endeksi (ÜFE) ile altın arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkileri 2003-2011 dönemi için aylık verileri kullanarak analiz etmiştir. Hisse senedi getirileri ile altın getirisi arasında negatif, ÜFE ile altın getirisi arasında ise pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermişlerdir.

Wang ve Chueh (2013) faiz oranı, dolar, petrol fiyatı ve altın fiyatı arasındaki kısa ve uzun vadeli etkileşimi 1989- 2007 dönemini ele alarak incelemiştir. Petrol fiyatı ile altın fiyatının birbirini pozitif yönde etkilediği, doların ve faiz oranının ise altın fiyatlarını negatif yönde etkilediği sonucunu elde etmişlerdir.

Ciner vd., (2013) ABD ve İngiltere'ye ait hisse senedi, tahvil, döviz kuru, petrol fiyatı ve altın fiyatı değişkenleri arasındaki ilişkiyi 1990- 2010 dönemi için incelemişler ve söz konusu değişkenlerin karşılıklı korunma sağladığını görmüşlerdir. Döviz kuruna karşı altının emniyetli olduğu neticesine ulaşmışlardır.

Karataş ve Ürkmez (2013), global finans kriz sürecinde altın fiyatlarını belirleyen etkenler olarak gümüş fiyatlarını, petrol fiyatlarını ve Dow-Jones Endeksini 2007–2013 dönemi için ele almışlar ve kriz dönemlerinde altın fiyatının arttığını ve uzun dönemde etkilendiğini ifade etmişlerdir.

Yıldız vd. (2013), altın fiyatlarındaki oynaklığın İMKB 100 endeksi üzerindeki etkisini 2009-2012 dönemindeki günlük fiyatlar üzerinden GARCH ve MGARCH modelleri kullanarak incelemişlerdir. Çalışmada öncelikle GARCH modeli kullanımının bir heteroskedastisite testi kullanımında uygun olup olmayacağı belirlenmiştir. Test sonuçlarından her iki değişkende de bir ARCH etkisi olduğu ve GARCH modellemesinin kullanılabileceği görülmüştür. MGARCH modellemesinden elde edilen sonuçlar, altın ve borsa getirilerinin hem kendi şoklarından hem de birbirlerinin şoklarından etkilendiğini göstermektedir.

Elmas ve Polat (2013), altın fiyatlarına karşı gümüş fiyatlarının ve Dow Jones Endeksi’nin etkisini belirlemek amacıyla 1973- 2013 dönemini ele almışlar, söz konusu değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir. Gümüş fiyatları ile altın fiyatları arasında iki taraflı bir nedensellik ilişkisi bulunmuş, Dow Jones Endeksi ile altın fiyatları arasında ise bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Elmas ve Polat (2014), altın fiyatları üzerinde etken olan talep yönlü faktörleri 1988-2013 dönemini ele alarak araştırmışlardır. Petrol fiyatı, enflasyon oranı, gümüş fiyatı, faiz oranı, Dow Jones Endeksi ve döviz kuru altın fiyatını etkileyen unsurlar olarak ele alınarak, petrol fiyatlarının, enflasyon oranının ve gümüş fiyatlarının altın fiyatlarını pozitif yönde, faiz oranının, Dow Jones Endeksinin ve döviz kurunun ise negatif yönde etkilediğini belirlemiştir.

Elmas vd., (2014), döviz kurunun ve enflasyon oranının uluslararası altın fiyatlarına muhtemel etkisini incelemiştir. Altın fiyatları ile enflasyon oranının ve döviz kurunun uzun dönemli ilişkisi 1973 - 2013 dönemi için ele alınarak, altın fiyatlarının söz konusu değişkenlerle olan uzun dönemli ilişkisi belirlenmiştir. Altın fiyatlarını döviz kurunun negatif, enflasyon oranının ise pozitif etkilediği sonucuna varmışlardır.

Gültekin ve Hayat (2016), Türkiye’de altın fiyatlarını etkileyen ekonomik faktörlerin belirlenmesine yönelik 2005-2015 dönemine ait verileri ele alarak, değişkenler arasındaki hareketli ve düzenli ilişkinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Çalışmada, zaman serisi tekniklerinden Vektör Otoregresif Modeller (VAR) kullanılmıştır. Bu amaçla, İstanbul Altın Borsası’nda (İAB) oluşan altın fiyatları, döviz kuru, faiz oranı, TÜFE ve BİST 100 endeksi, altının ons fiyatı ve petrol fiyatı değişkenlerini durağanlık ve eşbütünleşme testleri sonucuna göre VAR modeli ile incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, İAB altın fiyatı için gelecek dönem öngörü hata varyansı içinde en büyük paya sahip değişkenlerin ons fiyatı ile petrol fiyatı olurken en düşük paya sahip değişkenin faiz oranı olduğu görülmüştür. Ayrıca, altının ons fiyatındaki bir standart sapmalı şok İAB altın fiyatı üzerinde en fazla tepkiyi oluştururken petrol fiyatındaki şokun ise, döviz kuru ve ons fiyatı üzerinde tepkiye neden olduğunu tespit etmişlerdir.

Gangopadhyay vd., (2016), Hindistan altın piyasası üzerine bir çalışma yapmışlardır. Altın fiyatlarını, piyasa endeksi, döviz kurları, ABD tahvil oranları, petrol fiyatları ve tüketici fiyat endeksi ile

modellemeyi amaçlayan çalışmada, Nisan 1990 – Ağustos 2013 tarihleri arasındaki aylık veri kullanılmıştır. Çalışmada, altının Hindistan açısından önemli bir yatırım aracı olmasının yanında kültürel bir varlık olduğu da vurgulanmaktadır. Bu açılarından Hindistan piyasasında altın yatırımlarının Bombay Borsası endeksi, Rupi Dolar kuru, ABD tahvil oranları ve petrol fiyatları ile negatif; tüketici fiyat endeksi ile pozitif bir ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Apak ve Çıtak (2016), altının fiyat fonksiyonunun tahmini ve altın fiyatlandırma mekanizmasının kısa ve uzun dönemde modellemesi üzerine çalışma yapmışlardır. Yapılan model denemeleri sonucunda altın fiyatlarını en yüksek oranda açıklayan modelde, bir önceki dönem değerinden altın fiyatlarının ve hazine bonusu getirilerinin yer aldığı bulgusunu elde etmişlerdir.

Eyüboğlu ve Eyüboğlu (2016) çalışmalarında altın, gümüş ve bakır fiyatları ile Borsa İstanbul Madencilik Endeksinde faaliyet gösteren firmaların pay senedi fiyatları arasında bir birliktelik olup olmadığını araştırmışlardır. Ekonometrik zaman serisi tekniklerinin kullanıldığı analizlerde Mayıs 2003 – Aralık 2014 arası aylık veri kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre hisse senetleri ile kıymetli maden fiyatları arasındaki ilişki tüm firmalar için aynı doğrultuda tahmin edilememiştir. Bu nedenle yazarlar, yatırımcıların maden firmalarına yatırım yaparken sadece kıymetli maden fiyatlarını kullanmalarının sakıncalı olacağı görüşüne varmışlardır.

Koy ve Çetin (2016), maden vadeli işlem fiyatlarının daralma ve genişleme dönemlerini Markov Rejim Değişim Otoregresif Modellerini kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmalarında altın, gümüş, bakır, paladyum ve platin madenleri için vadeli işlem sözleşmelerinin günlük kapanış fiyatlarını kullanmışlardır. Analizler sonucunda, kıymetli maden piyasalarında örneklem dönemi için iki ve üç rejimli modeller elde edebilmişlerdir. Elde edilen rejimler ve rejimler arası geçiş bulguları, bir yatırım aracı olarak kıymetli maden piyasasını kullanacak yatırımcılara önemli bilgiler sağlamıştır.

Küçükaksoy ve Yalçın (2017), altın fiyatlarını etkileyebilecek değişkenlerin tespit edilmesi amacıyla zaman serisi teknikleri uygulayarak bir araştırma yapmışlardır. Açıklayıcı değişkenler olarak FED fon faiz oranını, Dolar-Sterlin paritesini, Dow Jones Sanayi Endeksini, gümüş fiyatlarını ve petrol fiyatlarını kullanan yazarlar, iki temel sonuca ulaşmışlardır. İlk olarak, oluşturulan modelde açıklayıcı değişkende oluşan bir şokun, altın fiyatlarına olan etkilerinin en fazla 3 ay sonra kaybolduğu tespit edilmiştir. İkinci olarak ise, altının önceki fiyat verilerinin spot fiyatı açıklama gücünün %97 olduğu tespit edilmektedir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada Türkiyede kıymetli maden talebini etkileyen temel faktörler belirlenmektedir. Bu amaçla, Kıymetli Maden Depo Hesapları, altın, döviz kuru (dolar ve euro), faiz oranı ve döviz ve TL vadeli mevduat değişkenleri arasındaki ilişki ekonometrik yöntemler aracılığıyla tespit edilecektir.

Uygulamada Ocak 2003 - Aralık 2019 dönemini kapsayan yıllık ortalama veriler kullanılmıştır. Bu dönemin ele alınmasının sebebi; kıymetli maden depo hesaplarına ait 2002 yılı Aralık ayı öncesine ait verilerin bulunamamasıdır. Bu nedenle çalışmada diğer verilerle bütünlük oluşturması amacıyla ele alınan dönemin başlangıcı olarak 2003 yılı Ocak ayı seçilmiştir. Seçilen dönemde, kıymetli maden depo hesapları ile altın fiyatları bağımlı değişkeni ifade ederken, döviz kuru (dolar ve euro), faiz oranı ve vadeli mevduat bağımsız değişkenleri ifade etmektedir. Uygulamada kullanılan değişkenler aşağıda tanımlanmıştır.

Kıymetli Maden Depo Hesapları (KMADH): TL cinsinden mevduat hesabı şeklinde Yerli Özel bankalar, Kamu bankaları, Yabancı bankalar; Katılım hesabı şeklinde Katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, Yerli Özel bankalar, kamu ve yabancı bankaların altın ve gümüş madeni yatırım hesaplarını içermektedir.

Altın: Serbest piyasa külçe altın aylık ortalama satış fiyatını (TL/Gr) ifade etmektedir.

Döviz Kuru: ABD doları döviz satış ve Euro döviz satış kuru kullanılmıştır.

Faiz oranı: Yurtiçi mevduat bankaları tarafından verilen 12 aylık faiz oranları kullanılmıştır.

TL Vadeli mevduat: Tasarruf Mevduatı, Ticari Kurumlar Mevduatı, Diğer Kurumlar Mevduatı ve Resmi Kurumlar Mevduatı toplamını içermektedir.

Döviz Tevdiat Hesapları (Vadeli): Bankalardaki 1, 3, 6 ay vadeli ve 1 yıl ve daha uzun vadeli döviz hesaplarının toplamından oluşmaktadır.

TÜFE: Tüketici fiyatları endeksi (2003=100) alınmıştır.

ÜFE: Üretici fiyatları endeksini (2003=100) alınmıştır.

Kullanılan veri setinde Kıymetli Maden Depo Hesapları verileri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun (BDDK) web sitesinden, altın, döviz kuru, faiz oranı, TL Vadeli mevduat ve Döviz Tevdiat Hesapları verileri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın elektronik veri dağıtım sisteminden (EVDS), TÜFE ve ÜFE verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) web sitesinden alınmıştır.

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediğini, zaman içindeki dalgalanmalarını, rastsallığında gözlenen değişimi diğer bir ifadeyle standart sapmasını ve diğer bilgileri elde etmek için yapılan tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere Ait Temel İstatistik Göstergeler

	KMADH	ALT	DOLAR	EURO	FAIZ	TUFE	UFE	VADMEV	DVADMEV
Ortalama	11,853.62	84.70708	2.266106	2.766548	15.12926	211.0775	210.7196	365,075.5	234,222.5
Ortanca	56,150.49	79.59500	1.663597	2.231170	12.63500	188.3750	191.4350	349,509.6	140,438.1
En Büyük	82,412.62	280.1000	6.378340	7.438065	47.11000	440.5000	457.1600	905,365.2	835,114.2
En Küçük	47,071.00	15.36250	1.176086	1.542869	6.480000	94.77000	96.98780	48,013.79	49,794.07
Std. Sapma	15,809.34	65.72079	1.270461	1.353899	7.779531	89.69733	92.64766	233,327.0	211,242.8
Çarpıklık	1.994835	1.220796	1.647135	1.677113	2.001358	0.808970	1.165504	0.438558	1.394887

Basıklık	7.553753	3.999414	4.774309	4.982484	7.920726	2.834828	3.793851	2.081276	3.980260
Jarque-Bera	311.5601	59.16172	119.0033	129.0391	341.9999	22.48259	51.54231	13.71378	74.32190
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000013	0.000000	0.001052	0.000000
Gözlem	204	204	204	204	204	204	204	204	204

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin analiz edilebilmesi için verilere ait değerlerin logaritmik tabanda ifade edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Tablo 2’de değişkenlerin logaritmik değerde ifade edilmiş temel istatistikî göstergeleri yer almaktadır.

Tablo 2. Değişkenlerin Logaritmik Değerdeki Temel İstatistikî Göstergeleri*

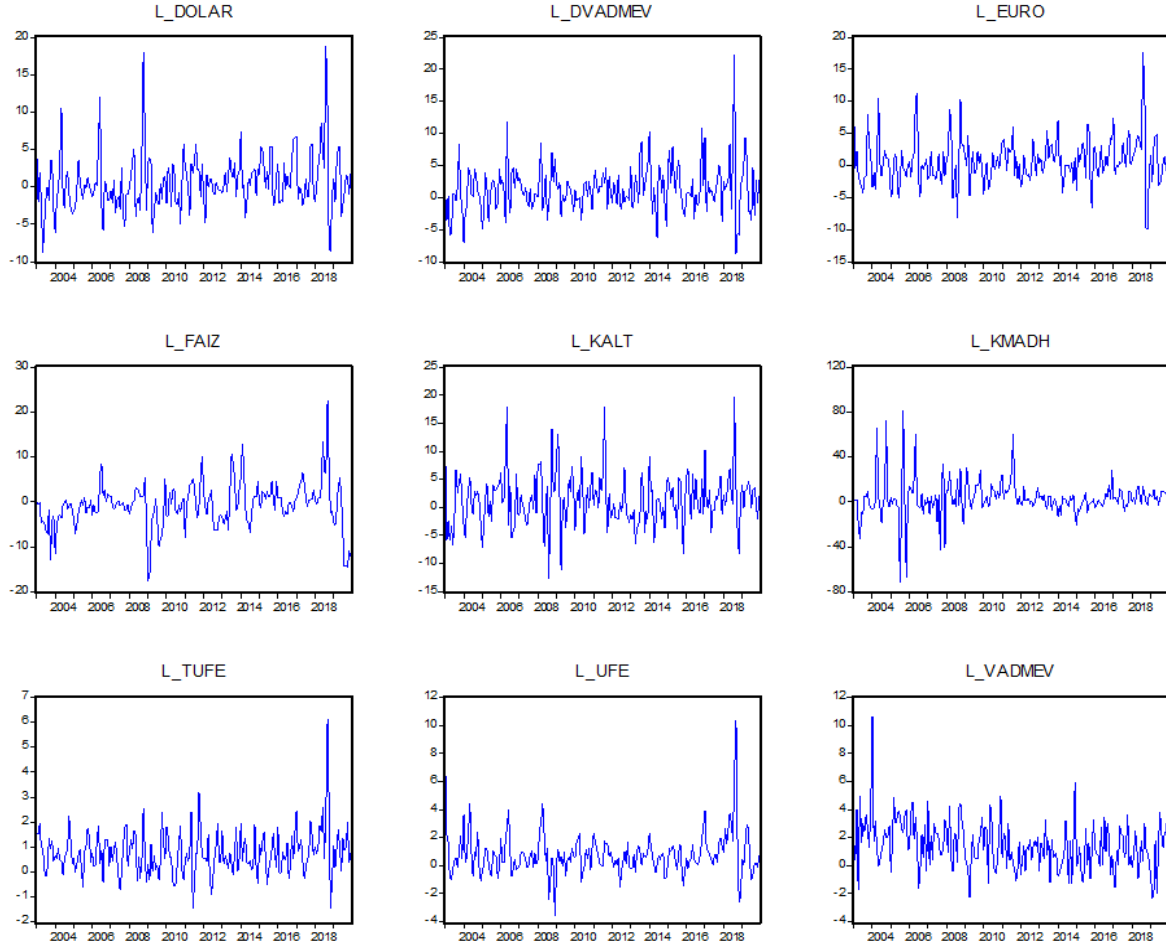
	L_KMADH	L_ALT	L_DOLAR	L_EURO	L_FAIZ	L_TUFE	L_UFE	L_VADMEV	L_DVADMEV
Ortalama	3.323620	1.344394	0.638041	0.679804	-0.717719	0.760934	0.792349	1.448434	1.300149
Ortanca	2.380896	1.279193	0.145041	0.417206	-0.613133	0.660365	0.611012	1.347637	1.019247
En Büyük	81.66857	19.77776	18.80266	17.51122	22.64677	6.113967	10.32960	10.59597	22.30988
En Küçük	-71.84066	-12.64540	-8.782922	-9.902830	-17.53141	-1.453430	-3.606825	-2.295389	-8.850865
Std. Sapma	16.27881	4.613004	3.737023	3.569278	4.999835	0.862170	1.480641	1.728632	3.670655
Çarpıklık	0.569491	0.599715	1.207150	0.825318	0.037734	1.298163	2.017106	0.776807	1.094840
Basıklık	11.94337	5.297412	7.496870	6.111378	6.364894	9.477778	13.18205	5.842190	8.001434
Jarque-Bera	690.8897	57.09222	221.4308	105.4448	96.28979	413.9713	1019.567	89.17993	253.3768
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
Gözlem	204	204	204	204	204	204	204	204	204

*Seride yer alan değişkenlerin aylık logaritmik değişimi, $Yüzde\ Değişim = (değer_t - değer_{t-1}) / (değer_{t-1})$ ve $\ln(1 + Yüzde\ Değişim) \times 100$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 2’de yer alan bulgulara göre Türkiye’de 2003-2019 döneminde aylık veriler bazında hesap düzeyleri bakımından en yüksek ortalamaya sahip değişkenler sırasıyla kıymetli maden depo hesapları, TL vadeli mevduat hesapları ve döviz vadeli mevduat hesapları olmuştur. Getiri bakımından altının aylık ortalama getirisi, Euro ve dolar’ın ortalama getirisinden daha fazla olmuştur. İncelenen dönemde ortalama mevduat faiz getirisinin ise negatif bir değere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2’deki seriler incelendiğinde standart sapmaların yüksekliğinden de anlaşılacağı üzere oynaklığın en fazla kıymetli maden depo hesaplarında olduğu, sonra sırasıyla faiz oranı, altın, dolar, döviz vadeli mevduat hesabı, Euro, TL vadeli mevduat hesabı, üretici fiyat endeksi ve tüketici fiyat endeksinde olduğu görülmektedir. Aynı sonuç değişkenlerin sahip oldukları en büyük ve en küçük değerlerinden de anlaşılmaktadır.

Grafik 1’de değişkenlerin aylık logaritmik değişimleri yer almaktadır.

Grafik 2: Değişkenlerin Aylık Logaritmik Değişimleri

3.2. Durağanlık Testi

“Değişkenler arasındaki regresyon ilişkisinin anlamlı olabilmesi için değişkenlerin durağan I(0) veya aynı dereceden bütünleşik olmaları gerekmektedir. Durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması halinde sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilir. Bu durumda regresyon analiziyle elde edilen sonuç gerçek ilişkiyi yansıtmaz” (Aksoy ve Topcu, 2013: 72). Kıymetli maden depo hesapları fonksiyonunda yer alan sekiz değişkene ait serilerin durağan olup olmadıkları Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) Birim Kök Testi ile analiz edilmiştir.

Çalışmadaki zaman serileri aylık olduğundan maksimum 14 gecikme verilmiştir. Schwarz bilgi kriteri alınarak Tablo 3’deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 3. Birim Kök Testi (Düzey)

Değişkenler	ADF Birim Kök Testi	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli
KMADH	5.145249	3.880563
	1.0000	1.0000
ALT	3.617257	1.192592
	1.0000	1.0000
DVADMEV	2.608771	-0.067970

	1.0000	0.9951		
FAİZ	-2.995235 0.0370	-2.761819 0.2134		
DOLAR	1.356450 0.9989	0.9989 0.9433		
EURO	1.675600 0.9996	-0.523747 0.9818		
TUFE	5.500960 1.0000	3.154442 1.0000		
UFE	2.935534 1.0000	0.566047 0.9994		
VADMEV	4.070743 1.0000	0.778327 0.9997		
Önem Düzeyleri ve Kritik Değerler	%1	-3.462901	%1	-4.004365
	%5	-2.875752	%5	-3.432339
	%10	-2.574423	%10	-3.139924

Not: Tabloda ilk satır ADF Test İstatistiği değerini, ikinci satır P değerini göstermektedir.

Düzeyde uygulanan ADF birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenlerin ADF Test İstatistiği mutlak değerleri %1 önem düzeyindeki kritik değerlerin mutlak değerlerinden küçük ve olasılık değerleri de 0.05 değerinin üstündedir. Sadece faiz değişkenin sabitli durumda olasılık değeri 0.05'in altındadır ancak %1 önem düzeyindeki kritik değeri aşmamıştır. Bu durumda, düzeyde yani ham veri halindeki değişkenlerin birim kök içerdiğini ve durağan olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilmemiştir.

Serilerin birinci farkları alındığında Tablo 4'deki değerlerden görüleceği üzere değişkenlerin tamamının olasılık değerleri 0.05 değerinin altında ve bütün değişkenlerin t istatistiğine göre anlamlılık düzeyleri mutlak değer olarak %1 önem seviyesi değerinden daha büyüktür. Elde edilen bu sonuç bütün serilerin %1 önem düzeyinde 1. farklarında durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Birim Kök Testi (1.Fark)

Değişkenler	ADF Birim Kök Testi	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli
KMADH	-7.780346 0.0000	-8.655989 0.0000
ALT	-10.61126 0.0000	-11.41916 0.0000
DVADMEV	-12.98672 0.0000	-13.50119 0.0000
FAİZ	-5.731521 0.0000	-6.005547 0.0000
DOLAR	-7.277901 0.0000	-7.758568 0.0000
EURO	-7.943247 0.0000	-12.89277 0.0000
TUFE	-4.040574 0.0000	-7.674632 0.0000
UFE	-4.273290 0.0000	-9.997594 0.0000
VADMEV	-10.57785	-11.30230

	0.0000		0.0000	
Önem Düzeyleri ve Kritik Değerler	%1	3.462901	%1	4.004365
	%5	2.875752	%5	3.432339
	%10	2.574423	%10	3.139924

Not: Tabloda ilk satır ADF Test İstatistiği değerini, ikinci satır P değerini göstermektedir.

3.3. Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme testinde öncelikle en uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle Vektör Autoregresif (VAR) analizi gerçekleştirilmiştir.

3.3.1. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

VAR analizi yapılarak uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterleri kullanılmıştır. Maksimum gecikme uzunluğu 8 olmak üzere her bir gecikme için hesaplanan bilgi kriteri değerleri Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	Akaike Bilgi Kriteri	Schwarz Bilgi Kriteri	Hannan-Quinn Bilgi Kriteri
0	26.28473	26.38508	26.32536
1	25.15633	25.85878*	25.44072*
2	25.11094*	26.41550	25.63909
3	25.20537	27.11203	25.97727
4	25.26842	27.77718	26.28409
5	25.34332	28.45419	26.60275
6	25.50510	29.21806	27.00828
7	25.63416	29.94923	27.38111
8	25.75937	30.67654	27.75008

Tablo 5’de görüldüğü gibi Akaike Bilgi Kriteri’ne göre 2, Schwarz ve Hannan-Quinn Bilgi Kriterleri’ne göre 1 gecikme için minimum değer elde edildiği gözlenmiştir. Dolayısıyla eşbütünleşme testi için 2 gecikme uzunluğu tercih edilmiştir.

3.3.2. Engle-Granger Eşbütünleşme Testi

Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen eşbütünleşmenin istatistikî anlamı her serinin bireysel olarak durağan olmamasına rağmen iki ya da daha fazla serinin doğrusal ilişkinin durağan olmasını ifade etmektedir.

Eşbütünleşme ilişkisi için önkoşul olan birim kök testinin yapılmasından sonra öncelikle Engle-Granger Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Bu amaçla değişkenlerin doğal logaritmik dönüşümü yapılmış değerleri üzerinden altın fiyatının bağımlı değişken, döviz kuru (dolar ve euro), mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE ve ÜFE)’nin bağımsız değişken olarak alındığı regresyon denklemi tahmin edilmiştir ve sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6. Engle-Granger Eşbütünleşme Testi Regresyon Modeli

Bağımlı Değişken: LD_ALT				
Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t- İstatistiği	Olasılık
LD_DOLAR	0.261543	0.140152	1.866139	0.0635*
LD_EURO	-0.268840	0.228709	-1.175468	0.2412
LD_FAIZ	-0.280794	0.046371	-6.055380	0.0000***
LD_TUFE	0.581678	0.295422	1.968972	0.0504**
LD_UFE	1.246021	0.322858	3.859350	0.0002***
C	-4.692874	0.741159	-6.331808	0.0000
R-kare	0.974631	F-istatistiği		1521.375
Durbin-Watson	0.108368	F Olasılık		0.000000

***%1, **%5, *%10 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Regresyon modeline bakıldığında hem sabit katsayının hem de dolar, faiz, TUFE ve ÜFE değişkenine ait katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Engel-Granger eşbütünleşme testi için bu modelin kalıntıları aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

Tablo 7. Engle-Granger Eşbütünleşme Test Değerleri

H_0 : KALINTI seri birim kök içermektedir		
Sabitli		
Gecikme uzunluğu: 1 (SIC, MAXLAG=14)		
	t-İstatistiği	Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği	-3.444691	0.0106
Test kritik değerleri:	1%	-3.462737
	5%	-2.875680
	10%	-2.574385

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Kalıntı serisinin düzeyde %5 ve %10 anlamlılık düzeylerine göre durağan olduğu görülmektedir. Böylece altın, dolar, faiz, TUFE ve ÜFE değişkenleri arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu ve serilerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri söylenebilir.

3.3.3. Granger Nedensellik Testi

Çalışmada analiz edilen değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin yönünü tespit etmek amacıyla Granger nedensellik testinden yararlanılmıştır. Tablo 8'de test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 8. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: D(F_ALT)	Ki-kare	Olasılık	Bağımlı Değişken: D(F_DOLAR)	Ki-kare	Olasılık
D(F_DOLAR)	0.926739	0.6292	D(F_ALT)	64.18085	0.0000*
D(F_EURO)	1.892091	0.3883	D(F_EURO)	0.942136	0.6243
D(F_FAIZ)	0.554309	0.7579	D(F_FAIZ)	6.312023	0.0426*
D(F_TUFE)	14.04264	0.0009*	D(F_TUFE)	15.09397	0.0005*
D(F_UFE)	9.246746	0.0098*	D(F_UFE)	174.1628	0.0000*
Bağımlı Değişken: D(F_EURO)	Ki-kare	Olasılık	Bağımlı Değişken: D(F_FAIZ)	Ki-kare	Olasılık
D(F_ALT)	64.16176	0.0000*	D(F_ALT)	7.369909	0.0251*

D(F_DOLAR)	1.145281	0.5640	D(F_DOLAR)	2.422247	0.2979
D(F_FAIZ)	10.72924	0.0047*	D(F_EURO)	0.248752	0.8830
D(F_TUFE)	23.13662	0.0000*	D(F_TUFE)	7.681626	0.0215*
D(F_ÜFE)	213.5385	0.0000*	D(F_ÜFE)	32.24972	0.0000*
Bağımlı Değişken: D(F_TUFE)	Ki-kare	Olasılık	Bağımlı Değişken: D(F_ÜFE)	Ki-kare	Olasılık
D(F_ALT)	17.14623	0.0002*	D(F_ALT)	18.81123	0.0001*
D(F_DOLAR)	0.414933	0.8126	D(F_DOLAR)	1.057710	0.5893
D(F_EURO)	1.357430	0.5073	D(F_EURO)	3.136943	0.2084
D(F_FAIZ)	2.147686	0.3417	D(F_FAIZ)	3.802205	0.1494
D(F_ÜFE)	23.09278	0.0000*	D(F_TUFE)	26.08045	0.0000*

H_0 : Değişkenler arasında Granger nedensellik yoktur ($p>0,05$)

H_1 : Değişkenler arasında Granger nedensellik vardır ($p<0,05$)

Tablo 8’deki sonuçlara göre, TÜFE ve ÜFE endeksinin altın fiyatları değişkeninin Granger nedeni olduğu görülmektedir. Aynı şekilde altın fiyatları TÜFE ve ÜFE endeksi değişkenlerinin Granger nedenidir.

Dolar kurundan, euro kurundan ve faiz oranından altın fiyatları değişkenine göre bir nedensellik bulunmamaktadır. Çünkü olasılık değerleri 0.05’den büyüktür. Bu nedenle “Dolar kuru altın fiyatlarının Granger nedeni değildir”, “Euro kuru altın fiyatlarının Granger nedeni değildir” ve “Faiz oranı altın fiyatlarının Granger nedeni değildir” şeklindeki H_0 hipotezleri reddedilmemiştir.

Altın fiyatının, faiz oranının, TÜFE ve ÜFE endeksinin dolar kurunun Granger nedeni olduğunu ifade eden durumda (olasılık değerleri 0.05’den küçük olduğundan) bir anlamlılık söz konusudur. Diğer bir ifade ile bu durumda “Altın fiyatının dolar kurunun Granger nedeni olmadığını”, “Faiz oranının dolar kurunun Granger nedeni olmadığını”, “TÜFE endeksinin dolar kurunun Granger nedeni olmadığını” ve “ÜFE endeksinin dolar kurunun Granger nedeni olmadığını” ifade eden H_0 hipotezleri reddedilmiştir. Sonuç olarak, bu örnek için tek yönlü nedensellik söz konusudur ve nedenselliğin yönü altın fiyatlarından, faiz oranından, TÜFE ve ÜFE endeksinden dolar kuru değişkenine doğrudur.

Aynı şekilde altın fiyatının, faiz oranının, TÜFE ve ÜFE endeksinin euro ve faiz kuru değişkenlerinin Granger nedeni olduğunu ifade eden durumda (olasılık değerleri 0.05’den küçük olduğundan) bir anlamlılık söz konusudur. Bu nedenle yine H_0 hipotezleri reddedilmiştir.

Sonuç olarak;

- Karşılıklı (çift yönlü) nedensellik ilişkisi: TÜFE ile altın fiyatları arasında, ÜFE ile altın fiyatları arasında, ÜFE ile TÜFE arasında,
- Tek yönlü nedensellik ilişkisi: Altın fiyatlarından dolar, euro ve faiz değişkenlerine doğru; faiz oranından dolar ve euro değişkenlerine doğru; TÜFE’den dolar değişkenine, euro değişkenine ve faiz değişkenine doğru; ÜFE’den dolar değişkenine, euro değişkenine ve faiz değişkenine doğru olmaktadır.

3.3.4. Vektör Hata Düzeltme Tahmini

Eşbütünleşme ilişkisinin bulunmasından sonra Vektör Hata Düzeltme (VEC) modelinin tahmin edilmesi gerekmektedir. Değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu görüldükten sonra hata düzeltme modeli (Vector Error Correction Model, VECM) tahmin edilmiştir. Tablo 9’da hata düzeltme modeline ait istatistikler yer almaktadır.

Hata düzeltme parametresi, modelin işlevselliğini kararlı hale getirmeye yaramakta ve değişkenleri uzun dönem denge değerine ulaşmaya yönlendirmektedir. Sapmanın varlığı hata düzeltme terimi katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı olması durumunda oluşmaktadır. Uzun dönem denge değerine doğru yaklaşma hızının göstergesi ise katsayının büyük olmasından anlaşılmaktadır. Hata düzeltme parametresinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olması durumunda, değişkenlerin uzun dönem denge değerine doğru hareketinin gerçekleşeceği beklenmektedir. Hata düzeltme parametresinin katsayısının büyüklüğüne bağlı olarak denge durumundan kısa dönemli sapmalar düzeltilecektir (Aksoy ve Topcu, 2013: 75).

Tablo 9. Hata Düzeltme Modeli Test Değerleri

	F_ALTIN	F_DOLAR	F_EURO	F_FAIZ	F_TUFE	F_UFE
Hata Düzeltme Terimi	0.058030	0.001583	0.001880	0.001772	-0.010690	0.073772
	(0.02183)	(0.00024)	(0.00027)	(0.00267)	(0.00874)	(0.01421)
	[2.65772]	[6.48462]	[7.05097]	[0.66256]	[-1.22250]	[5.19046]

Tablo 9’da hata düzeltme teriminin sadece TÜFE için istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Altın, dolar, euro, faiz ve ÜFE için hata düzeltme terimlerinin katsayılarının negatif çıkmaması hata düzeltme fonksiyonunun çalışmadığını, dengeden sapma oluştuğunda uzun vadede dengeye gelinemeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla katsayısı pozitif olan değerler bu değişkenlerin dengeden ayrıldıktan sonra gittikçe dengeden uzaklaşabileceğine işaret etmektedir.

3.4. Korelasyon Analizi

Çalışmada değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı hatası olup olmadığını belirlemek için değişkenlerin aralarındaki korelasyonun katsayıları hesaplanmış ve Tablo 10’da gösterilen korelasyon matrisi hazırlanmıştır.

Tablo 10. Değişkenlere Ait Korelasyon Değerleri

	L_KMADH	L_ALT	L_DOLAR	L_EURO	L_DVADMEV	L_VADMEV	L_FAIZ	L_TUFE	L_UFE
L_KMADH	1	0.2817	0.2339	0.2501	0.1911	-0.0478	-0.0954	0.1326	0.2247
L_ALT	0.2817	1	0.5873	0.6105	0.4349	0.0781	0.0193	0.2144	0.3794
L_DOLAR	0.2339	0.5873	1	0.8116	0.4724	0.0292	0.2208	0.3107	0.5568
L_EURO	0.2501	0.6105	0.8116	1	0.4865	0.0078	0.1791	0.3532	0.6376
L_DVADMEV	0.1911	0.4349	0.4724	0.4865	1	-0.1952	0.0336	0.0687	0.1980
L_VADMEV	-0.0478	0.0781	0.0292	0.0078	-0.1952	1	-0.1094	-0.0451	-0.0618

L_FAIZ	-0.0954	0.0193	0.2208	0.1791	0.0336	-0.1094	1	0.1939	0.2705
L_TUFE	0.1326	0.2144	0.3107	0.3532	0.0687	-0.0451	0.1939	1	0.5544
L_UFE	0.2247	0.3794	0.5568	0.6376	0.1980	-0.0618	0.2705	0.5544	1

Korelasyon katsayısı değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisini göstermemektedir.

Korelasyon katsayısı işaretinin negatif veya pozitif olması ilişkinin yönünü, mutlak değerinin 1’e yakın olması ilişkinin güçlü olduğunu, 0’a yakın olması ise ilişkinin zayıf olduğunu ifade etmektedir. Bu bilgilere göre, bağımsız değişkenler arasında korelasyon katsayısı en yüksek değişken dolar ile euro döviz kuru arasındadır (0.81). Bu katsayı beklenildiği gibi yüksek derecede bir ilişki içermektedir. Diğer bir yüksek korelasyon euro kuru ile ÜFE değişkeni arasındadır (0.63). Ancak bu katsayının çoklu doğrusal bağlantı hatasına neden olacak derecede büyük olmadığı düşünülmektedir. Diğer değişkenlerin katsayıları ise orta ve daha düşük düzeydedirler.

Kıymetli maden depo hesapları ile mevduat faiz getirisi arasında negatif korelasyon oluştuğu görülmektedir. Kıymetli maden depo hesapları ile mevduat faiz getirisi arasındaki negatif korelasyon, incelenen dönemde mevduat faizine yatırım için kıymetli maden depo hesaplarının hedge (finansal riskten korunma) amaçlı kullanılabildiği ifade edilebilir.

Kıymetli maden depo hesapları ile TÜFE ve ÜFE değişkenleri arasında pozitif korelasyon bulunmaktadır. Aynı şekilde altın getirisi ile TÜFE ve ÜFE değişkenleri arasında da pozitif korelasyon bulunmaktadır. Kıymetli maden depo hesapları ve altın getirisi ile ÜFE ve TÜFE bazlı enflasyon göstergeleri arasındaki pozitif korelasyon, altının ister banka hesapları şeklinde isterse külçe altın olarak yatırımının enflasyona karşı korunmada güvenli bir yatırım aracı olarak kullanılabildiğini göstermektedir.

3.5. Regresyon Modelleri

Serilerin birinci farkları kullanılarak öncelikle kıymetli maden depo hesapları düzeyi ile altın, döviz kuru (dolar ve euro), faiz oranı ve vadeli mevduat (döviz ve TL) değişkenleri arasındaki ilişkiyi açıklamak için ilk regresyon modeli oluşturulmuştur.

1. Regresyon modeli:

İlk regresyon modelinde kıymetli maden depo hesapları bağımlı değişken olarak alınmakta diğer değişkenler ise bağımsız değişken olarak yer almaktadır. En Küçük Kareler Yöntemi ile yapılan bu analizde değişkenlere ait katsayılar ve işaretleri Tablo 11’de görülmektedir.

Tablo 11. 1. Regresyon Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken: F_KMADH				
Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t- İstatistiği	Olasılık
F_DOLAR	2391.765	2050.701	1.166316	0.2449
F_DVADMEV	0.014393	0.006869	2.095479	0.0374**
F_EURO	-2747.719	1704.466	-1.612070	0.1086
F_FAIZ	-384.3737	116.4508	-3.300738	0.0011***

F_ALT	15.99112	26.40175	0.605684	0.5454
F_TUFE	144.5932	54.06947	2.674211	0.0081***
F_UFE	38.25406	38.61148	0.990743	0.3230
F_VADMEV	0.022771	0.012910	1.763831	0.0793*
C	-132.4694	120.7143	-1.097379	0.2738
R-kare	0.226864	F-istatistiği		7.115756
Durbin-Watson	1.374582	F Olasılık		0.000000

***%1, **%5, *%10 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

1. Regresyon modelinde R-kare değeri 0.22 olarak hesaplanmıştır. Bu oran döviz vadeli mevduat, faiz, TÜFE ve TL vadeli mevduat değişkenlerinin kıymetli maden depo hesaplarındaki değişimin %22'sini açıkladıkları sonucunu vermektedir. Modelin F istatistiğine ait olasılık değerinden modelin %1 önem seviyesinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Sadece döviz vadeli mevduat, faiz, TÜFE ve TL vadeli mevduat değişkenlerinin katsayıları anlamlı çıkmıştır. Kıymetli maden depo hesapları; döviz vadeli mevduat hesapları, TÜFE bazlı enflasyon endeksi ve TL mevduat hesapları ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişkisi vardır. Pozitif ilişki nedeniyle, incelenen dönemde kıymetli maden depo hesaplarına yatırımın döviz ve TL vadeli mevduat hesaplarına alternatif olmadığı diğer bir ifadeyle hedge (finansal riskten korunma) amaçlı değil, ancak TÜFE bazlı enflasyona karşı değerini koruyan güvenli bir yatırım alternatifi olduğu için kullanıldığı ifade edilebilir.

Faiz değişkeni katsayısının negatif olması, kıymetli maden depo hesapları düzeyindeki değişim yönünün (artışın veya azalışın) faiz getirisindeki değişim yönüyle aynı olmadığını diğer bir ifadeyle iki değişkenin birlikte hareket etmediğini göstermektedir. Döviz ve TL vadeli mevduat hesaplarında bir birimlik artışın kıymetli maden depo hesaplarında sırasıyla 0.01 ve 0.02 birimlik bir artışa, faiz oranındaki 1 birimlik artışın 384.37 birimlik azalışa, TÜFE oranındaki 1 birimlik artışın 144.59 birimlik bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir.

Modelden elde edilen parametrelerden kıymetli maden depo hesapları ile döviz ve TL vadeli mevduat hesapları arasında önemsenmeyecek kadar bir neden-sonuç ilişkisinin var olduğu görülmüştür. Bir sonraki regresyon analizinde bu değişkenlerin modelden çıkarılmasına karar verilmiştir.

2. Regresyon modeli

Tablo 12'de gösterilen ikinci regresyon modelinde kıymetli maden depo hesapları bağımlı değişken, altın, faiz, döviz kurları ve enflasyon endeksi bağımsız değişkenler olarak yer almaktadır.

Tablo 12. 2. Regresyon Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken: F_KMADH				
Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t- İstatistiği	Olasılık
F_DOLAR	1776.005	2057.377	0.863237	0.3891
F_EURO	-2959.372	1719.663	-1.720902	0.0868*
F_FAIZ	-373.9863	117.5450	-3.181645	0.0017***

F_ALT	45.38547	22.38068	2.027886	0.0439**
F_TUFE	159.6240	53.13558	3.004088	0.0030***
F_UFE	44.31724	38.61524	1.147662	0.2525
C	-36.47429	113.0199	-0.322725	0.7472
R-kare	0.202154	F-istatistiği		8.276895
Durbin-Watson	1.288165	F Olasılık		0.000000

***%1 **%5 *%10 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir.

İkinci regresyon modelinde sadece altın, faiz ve TÜFE değişkenlerinin katsayıları anlamlı çıkmıştır. R-kare değeri ise 0.20 olarak hesaplanmıştır. Bu oran altın, faiz ve TÜFE değişkenlerinin kıymetli maden depo hesaplarındaki değişimin %20’sini açıkladıkları sonucunu vermektedir. Modelin F istatistiğine ait olasılık değerinden modelin %1 önem seviyesinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır.

Kıymetli maden depo hesapları, altın ve TÜFE bazlı enflasyon endeksi ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişkisi vardır. Pozitif ilişki nedeniyle, incelenen dönemde kıymetli maden depo hesaplarına yatırımın fiziksel altına yatırıma alternatif olmadığı diğer bir ifadeyle hedge (finansal riskten korunma) amaçlı değil, ancak TÜFE bazlı enflasyona karşı değerini koruyan güvenli bir yatırım alternatifi olduğu için kullanıldığı ifade edilebilir.

Faiz değişkeni katsayısının negatif olması, kıymetli maden depo hesapları düzeyindeki değişim yönünün (artışın veya azalışın) faiz getirisindeki değişim yönüyle aynı olmadığını diğer bir ifadeyle iki değişkenin birlikte hareket etmediğini göstermektedir. Altın fiyatında bir birimlik artışın kıymetli maden depo hesaplarında 45.385 birimlik artışa, faiz oranında bir birimlik artışın 373.98 birimlik azalışa, Euro kurunda bir birimlik artışın 2959.372 birimlik azalışa, TÜFE oranındaki 1 birimlik artışın 159.62 birimlik bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın ana konusu kıymetli maden depo hesapları ile birlikte altın yatırımı olduğu için yeni regresyon modelinde altının bağımlı değişken, faiz, döviz kuru ve TÜFE ve ÜFE bazlı enflasyon endekslerinin bağımsız değişken olduğu yeni bir regresyon modeli kurulmuştur.

3. Regresyon modeli:

Tablo 13’de altının bağımlı değişken, döviz kurları, faiz ve enflasyon endekslerinin bağımsız değişkenler olarak yer aldığı regresyon modeli gösterilmektedir.

Tablo 13. 3. Regresyon Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken: F_ALT				
Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t- İstatistiği	Olasılık
F_DOLAR	3.175966	6.545582	0.485208	0.6281
F_EURO	-11.36537	5.414189	-2.099181	0.0371**
F_FAIZ	-0.693711	0.370916	-1.870262	0.0629*
F_TUFE	-0.067146	0.169085	-0.397111	0.6917
F_UFE	0.848117	0.107052	7.922477	0.0000***
C	-0.021703	0.359786	-0.060322	0.9520

R-kare	0.341754	F-istatistiği	20.45605
Durbin-Watson	1.945925	F Olasılık	0.000000

***%1 **%5 *%10 seviyesinde anlamlılığı ifade etmektedir

Oluşturulan yeni modelde altın fiyatlarının faiz oranı, döviz kuru, ÜFE ve TÜFE bazlı enflasyon oranlarındaki değişikliklere ne şekilde tepki verdiği incelenmiştir. R-kare değerinden Euro döviz kuru, faiz oranı ve ÜFE bazlı enflasyon değişkenlerinin altın fiyatlarındaki değişiminin %34'ünü açıkladıkları sonucunu vermektedir. Modelin F istatistiğine ait olasılık değerinden modelin %1 önem seviyesinde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Regresyon denkleminde faiz, Euro döviz kuru ile UFE bazlı enflasyon endeksi değişkenlerine ait katsayılar anlamlı çıkmıştır. Faiz ve Euro döviz kuru değişkenlerinin katsayısı negatif, UFE değişkeninin ise pozitifdir. Altının faiz ve Euro döviz kuru betasının negatif olması, altın fiyatları ile faiz ve Euro döviz fiyatlarının aynı yönde hareket etmediğini göstermektedir. Bu nedenle altın yatırımının ilgili dönemde mevduat faizi ve Euro döviz yatırımı için hedge amaçlı kullanılabileceğini göstermektedir. Altının UFE bazlı enflasyon betasının pozitif olması, altın fiyatları ile UFE bazlı enflasyon oranının aynı yönde hareket ettiğini göstermektedir. Bu nedenle altının enflasyona karşı değerini koruduğu ve güvenli bir yatırım alternatifi olduğu ifade edilebilir.

Diğer değişkenler sabit kalmak koşulu ile mevduat faiz oranındaki bir birimlik artışın altın fiyatında 0.69 birimlik bir azalışa, Euro döviz kurundaki 1 birimlik artışın 11.36 birimlik azalışa, UFE bazlı enflasyondaki 1 birimlik artışın 0.84 birimlik bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Bu çalışma ile kıymetli maden depo hesapları ve altın yatırımının finansal piyasalardaki yeri incelenmiştir. Bu amaçla regresyon analizi yapılarak kıymetli maden depo hesapları ile altına yatırımın, döviz kuruna (dolar ve euro), mevduat faiz oranına, TÜFE ve UFE bazlı enflasyon endeksine, TL ve döviz vadeli mevduat hesabına karşı hedge amaçlı kullanılıp kullanılmayacağı belirlenmesine çalışılmıştır.

Çalışmada üç aşamalı regresyon analizi kullanılmıştır. İlk regresyon modelinde Kıymetli Maden Depo Hesapları düzeyi ile altın fiyatı, döviz kuru (dolar, euro), vadeli mevduat (TL ve döviz) hesapları düzeyi, mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki ilişki ele alınmıştır. İkinci regresyon modelinde vadeli mevduat (TL ve döviz) hesapları değişkenleri çıkarılarak, Kıymetli Maden Depo Hesapları düzeyi ile altın fiyatı, döviz kuru (dolar, euro), mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü aşama regresyon analizinde ise altın fiyatı ile döviz kuru (dolar, euro), mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki ilişki incelenmiştir.

İlk regresyon analizi sonuçları, kıymetli maden depo hesaplarının; döviz vadeli mevduat hesapları, TÜFE bazlı enflasyon endeksi ve TL mevduat hesapları ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişki içerisinde olduğunu göstermiştir. Ayrıca kıymetli maden depo hesaplarının, döviz vadeli mevduat ve TL

vadeli mevduat hesaplarına karşı negatif ve küçük betaya sahip olduğu görülmüştür. İkinci regresyon analizi sonuçları, kıymetli maden depo hesaplarının; altın ve TÜFE bazlı enflasyon endeksi ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişki içerisinde bulunduğunu göstermiştir. Altın fiyatının bağımlı değişken olduğu üçüncü regresyon modelinde ise faiz ve euro döviz kuru değişkenleriyle negatif, ÜFE değişkeniyle ise pozitif ilişki içerisinde olduğu görülmüştür.

İlk regresyon analizi sonuçlarına göre, kıymetli maden depo hesaplarına yatırımın, döviz ve TL vadeli mevduat hesaplarına alternatif olduğu için değil diğer bir ifadeyle hedge (finansal riskten korunma) amaçlı değil, TÜFE bazlı enflasyona karşı değerini koruyan güvenli bir yatırım alternatifi olduğu için kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

İkinci regresyon analizinde, kıymetli maden depo hesaplarının, altın ve TÜFE bazlı enflasyon endeksi ile pozitif, faiz oranı ile negatif bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Pozitif ilişki nedeniyle, incelenen dönemde kıymetli maden depo hesaplarına yatırımın, fiziksel altın yatırımına alternatif olmadığı diğer bir ifadeyle hedge amaçlı kullanılmadığı sonucuna varılmıştır.

Üçüncü regresyon modelinde, altın fiyatları ile faiz oranının ve euro döviz kurunun aynı yönde hareket etmediği belirlenmiştir. Bu nedenle ilgili dönemde altın yatırımının, mevduat faizi ve euro döviz yatırımı için hedge amaçlı kullanılabilirdiği düşünülmektedir. Altının ÜFE bazlı enflasyon betasının pozitif olması nedeniyle, altın fiyatları ile ÜFE bazlı enflasyon oranının aynı yönde hareket ettiği, bu nedenle de altının enflasyona karşı değerini koruduğu ve güvenli bir yatırım alternatifi olduğu ifade edilebilir.

Çalışmanın geri kalan kısmı üçüncü aşama regresyon analizinde yer alan değişkenlerle sürdürülmüştür. Söz konusu değişkenlerden altın fiyatı ile döviz kuru (dolar, euro), mevduat faiz oranı ve enflasyon endeksi (TÜFE, ÜFE) arasındaki ilişkinin belirlenmesinde öncelikle değişkenlerin durağanlık testleri gerçekleştirilmiş daha sonra da Engle-Granger eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testleri yapılmıştır.

Granger nedensellik testi sonucunda çift yönlü nedensellik ilişkisinin TÜFE ile altın fiyatları arasında ve ÜFE ile altın fiyatları arasında olduğu, tek yönlü nedensellik ilişkisinin ise altın fiyatlarından dolara, euro’ya ve faize doğru olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle altın fiyatını, TÜFE ile ÜFE bazlı enflasyon endekslerinin etkilediği, altın fiyatının ise dolar kurunu, euro kurunu ve faiz oranını etkilediği belirlenmiştir.

Söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı belirlendikten sonra vektör hata düzeltme modeli (VECM) aracılığıyla değişkenlerin kısa dönemde dengeden sapmaları belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sonucu hata düzeltme teriminin sadece TÜFE için istatistiksel olarak anlamlı olduğu, altın, dolar, euro, faiz ve ÜFE değişkenleri için hata düzeltme fonksiyonunun çalışmadığı, bu değişkenler için dengeden sapma oluştuğunda uzun vadede dengeye gelinemeyeceği ve gittikçe dengeden uzaklaşabileceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. ve Topçu, N. (2013). Altın İle Hisse Senedi ve Enflasyon Arasındaki İlişki. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 27, 59-78.
- Apak, S. ve Çıtak, A. O. S. (2016). Finansal Varlık Olarak Altının Arz-Talep Dengesinin Kısa ve Uzun Dönem Kantitatif Analizi ve Altın Fiyat Fonksiyonunun Ampirik Olarak Test Edilmesi. International Conference on Eurasian Economies, Erişim: 20 Mayıs 2020, <https://avekon.org/papers/1462.pdf>
- Ariovich, G. (1983). The impact of political tension on the price of gold. Journal for Studies in Economics and Econometrics, 16, 17-37.
- Basu, S. ve Clouse, M. L. (1993). A comparative analysis of gold market efficiency using derivative market information, Resources Policy, 19, 217-224.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), Aylık Bankacılık Sektörü Verileri. <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis>
- Capie, F., Mills, T. C. ve Wood, G. (2005). Gold as a hedge against the dollar. Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 15(4), 343–352.
- Chua, J., Stick, G., ve Woodward, R. (1990). Diversifying with gold stocks. Financial Analysts Journal, 46, 76-79.
- Cılız, C. (2010). Ülke Altın Rezerv Oranlarını Etkileyen Faktörlerin Kantitatif Olarak Analiz Edilmesi, Yayınlanmamış doktora tezi, Kadir Has Üniversitesi.
- Ciner, C. (2001). On the long run relationship between gold and silver: A note. Global Finance Journal, 12, 299-303.
- Ciner, C., Gurdgiev, C. ve Lucey, B. M. (2013). Hedges and Safe Havens: An Examination of Stocks, Bonds, Gold, Oil and Exchange Rates. International Review of Financial Analysis, Erişim: 13 Nisan 2020, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1057521912001226#>
- Dooley, M. P., Isard, P. ve Taylor, M. P. (1995). Exchange rates, country-specific shocks, and gold. Applied Financial Economics, 5(3), 121-129.
- Elmas, B. ve Polat, M. (2013). Gümüş Fiyatları ve Dow Jones Endeksi'nin Altın Fiyatlarına Etkisi Üzerine Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(6), 33-48.
- Elmas, B. ve Polat, M., (2014). Altın Fiyatlarını Etkileyen Talep Yönlü Faktörlerin Tespiti: 1988-2013 Dönemi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15(1), 171-187.
- Elmas, B. Kaplan, F. ve Polat, M. (2014). Enflasyon ve Döviz Kurunun Altın Fiyatları Üzerindeki Etkisi. II. Uluslararası Muhasebe ve Finans Sempozyumu, Mayıs 29-30, Bursa, 134-146.

- Eyüboğlu, K., ve Eyüboğlu, S. (2016). Metal fiyatları ile BİST-Madencilik Endeksinde İşlem Gören Hisse Senetleri Arasındaki İlişkinin Test Edilmesi. Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 36, 130-141.
- Forrest, C., Terence, C., M., ve Geoffrey, W. (2005). Gold as a Hedge Against the Dollar. Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, Vol. 15, 343-352.
- Gangopadhyay, K., Jangir, A., ve Sensarma, R. (2016). Forecasting the price of gold: An error correction approach. IIMB management review, 28(1), 6-12.
- Ghosh, D., Levin, E. J., Macmillan, P. ve Wright, R. E. (2004). Gold as an Inflation Hedge?. Studies in Economics and Finance, 22(1), 1-25.
- Gültekin, Ö. E., ve Hayat, E. A., (2016). Altın Fiyatını Etkileyen Faktörlerin Var Modeli İle Analizi: 2005-2015 Dönemi. Ege Akademik Bakış, 16(4), 611-625.
- Gökdemir, L. ve Ergün, S. (2007). Altın Fiyatlarındaki İstikrarsızlığın Altın Ticareti Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, Journal of Yasar University, 2(5), 461-476.
- Gözen, D. S. (2019). Türk Bankacılık Sektöründe Altının Yeri ve Önemi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.
- Hillier, D., Draper, P. ve Faff, R. (2006). Do Precious Metals Shine? An Investment Perspective. Financial Analysts Journal, 62, 98-106.
- Ho, Y.K. (1985). Test of the incrementally efficient market hypothesis for the London gold market. Economics Letters, 19, 67-70.
- İktibas Dergisi (24 Ekim 2019). Fiyat artışından faydalanmak isteyenler 7 ton altın sattı, Erişim 20 Mayıs 2020, <http://iktibasdergisi.com/2019/10/24/fiyat-artisindan-faydalanmak-isteyenler-7-ton-altin-satti/>
- Jaffe, J. (1989). Gold and gold stocks as investments for institutional portfolios. Financial Analysts Journal, March- April, 53-59.
- Karataş, T. ve Ürkmez, E. (2013). Küresel Kriz Sürecinde Altın Fiyatlarını Etkileyen Dinamikler. International Conference on Eurasian Economics.
- Karamelikli, H. ve Kesingöz, H. (2017). Finansal Gelişme Bileşenlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. İnsan Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(1), <http://www.itobiad.com/download/article-file/315600>
- Koutsoyiannis, A. (1983). A short-run pricing model for a speculative asset, tested with data from the gold bullion market. Applied Economics, 15, 563-581.
- Koy, A., ve Çetin, G. (2016). Metal vadeli işlem piyasaları ve doğrusal olmayan dinamikleri. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 4(4), 165-176.
- Küçükaksoy, İ., ve Yalçın, D. (2017). Altın fiyatlarını etkileyebilecek faktörlerin incelenmesi. AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(2), 1-19.

- Le, T., ve Chang, Y., (2011). Dynamics Between Strategic Commodities and Financial Variables. Economic Growth Centre Working Paper Series, Working Paper No: 2011/04, August 2011, 3-18.
- Levin, E., Abhyankar, A. ve Ghosh, D. (1994). Does the gold market reveal real interest rates?. Manchester School, 62, 93-103.
- Lucey, B., Tully, E. ve Poti, V. (2005). International portfolio formation, skewness and the role of gold. Institute for International Integration Studies Discussion Paper, No. 30, July.
- Mahdavi, S. ve Zhou, S. (1997). Gold and commodity prices as leading indicators of inflation: Tests of long-run relationship and predictive performance. Journal of Economics and Business, 49, 475-489.
- Merkez Bankası (TCMB). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>
- Mishra, R. N. ve Mohan, G. J., (2012). Gold Prices and Financial Stability in India. RBI Working Paper Series, 3-16.
- Mochnac, F. (2013). Do precious metals have a capacity to hedge against inflation? Yayınlanmamış doktora tezi, Tilburg Üniversitesi.
- Poyraz, E. ve Didin, S. (2008). Altın Fiyatlarındaki Değişimin Döviz Kuru, Döviz Rezervi ve Petrol Fiyatlarından Etkilenme Derecelerinin Çoklu Faktör Modeli İle Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol. 13, 93-104.
- Selvanathan, S. ve Selvanathan, E. A. (1999). The Effect of The Price of Gold on Its Production: A Time-Series Analysis. Resources Policy, 25, 265-275.
- Sjaastad, L. A. ve Scacciavillani, F. (1996). The Price of Gold and the Exchange Rate. Journal of International Money and Finance, Vol. 15, 879-897.
- Smith, G. (2002). Tests of the random walk hypothesis for London gold prices. Applied Economics Letters, 9, 671-674.
- Solt, M. E. ve Swanson, P. J. (1981). On the efficiency of the markets for gold and silver. Journal of Business, 54, 453-78.
- Soytas, U., Sari, R., Hammoudehb, S. ve Hacıhasanoğlu, E. (2009). World Oil Prices, Precious Metal Prices and Macroeconomy in Turkey. Energy Policy, 37: 5557–5566.
- Şirketler altın almaya başladı. (13 Mart 2020). haber7.com'da
<https://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/2952037-sirketler-altin-almaya-basladi>
- Taşçı, F. İ. (2010). Ekonometrik Bir Yaklaşımla Altın Piyasasının İncelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Topçu, A. (2010). *Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörler*. Araştırma Raporu, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, Ankara.

- Toraman, C., Başarır, Ç. ve Bayramoğlu, M. F. (2011). Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Tespiti Üzerine: MGARCH Modeli ile bir İnceleme. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Vol. 3, 1-20.
- Tschoegl, A. E. (1980). Efficiency in the gold market. Journal of Banking and Finance, 4, 371-379.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=114
- Vural, M. G. (2003). Altın Piyasası ve Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörler. Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Wang, Y. S. ve Chueh, Y. L. (2013). Dynamic Transmission Effects Between The Interest Rate, The US Dollar, And Gold And Crude Oil Prices. Economic Modelling, Vol. 30, 792–798.
- Yıldız, C., F., Burucu, H. ve Güngör, B. (2013). Effect of Gold Price Volatility on Stock Returns: Example of Turkey. International Journal of Economics and Finance Studies, 5(1), 1309-8055.

İZMİR'DE GÖÇMEN DERNEKLERİ

Berrin BAYBURT¹, Doğan DUMAN²

ÖZ: Göç, insanlık kadar eski bir olgudur. Koşullara bağlı olarak göçlerin nedenlerinin, yollarının, bölgelerinin ve niteliğinin değiştiği açıktır. Sanayi Devrimi'nden sonra ekonomik etmenler göçlerin başlıca nedeniyken, günümüzde ekonomik koşullar, savaşlar, sınır çatışmaları, siyasal nedenler göçlerin yeni bir ivme kazanmasına neden olmuştur. Göçler, geçmişte olduğu gibi insanlık dramlarına neden olmaktadır. Savaşlar, toprak kayıplarının getirdiği göçlerden birisi de Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Balkanlar, Kafkaslar gibi, kaybedilen topraklardan Anadolu'ya gerçekleşen göçlerdir. Bu göçleri yapanlar, Osmanlı Devleti'nin önceden fethettiği topraklara iskân amaçlı yerleştirdiği Türklere'dir. Bu göçmenlerin, Anadolu'ya yerleştirilmesi için Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve özellikle Cumhuriyetin kurulmasından sonra önlemler alınmıştır. Devlet eliyle alınan önlemler dışında göçmenler, kültürel, tarihi bağın sürdürülmesi, dayanışmanın artırılması için dernekler de kurmuşlardır. Sivil toplum kuruluşu olan bu dernekler, göçmenlerin yerleştikleri bölgelere uyum sağlamasını, buraların kalkınmasına katkıda bulunmalarını kolaylaştırmıştır. Çalışmanın amacı, göçmenlerin İzmir'de kurdukları dernekleri, nicelik ve bölge bakımından incelemektir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması çerçevesinde gerçekleştirilmiş olup, doküman analizinden yararlanılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Göç, Göçmen, Dernekler, Dayanışma.

MIGRATION ASSOCIATIONS IN İZMİR

ABSTRACT: Migration is as old as humanity. It is clear that the causes, roads, regions and quality of migrations have changed depending on the circumstances. Economic factors after the Industrial Revolution were the main causes of migration, while economic conditions, wars, border conflicts, and political causes have led to a new momentum of migration. Migration causes human drama as in the past. Wars, one of the migrations brought by land losses are migrations from the lost lands to Anatolia, like the Balkans and the Caucasus, in the last period of the Ottoman Empire. These immigrants are the Turks that the Ottoman Empire placed in the lands they conquered before. Measures were taken in the last period of the Ottoman Empire and especially after the establishment of the Republic in order to settle these immigrants in Anatolia. Apart from the measures taken by the state, immigrants have also established associations to maintain cultural and historical ties and increase solidarity. These non-governmental organizations have made it easier for immigrants to adapt to their settlements and contribute to their development. The aim of the study is to examine the associations established by immigrants in İzmir in terms of quantity and region. The research was carried out within the framework of the case study, one of the qualitative research methods, and document analysis was used.

¹ Dr. MEB, Öğretmen, berrinbayburt82@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2237-4583>

² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, İzmir, dogan.duman@deu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4662-9942>

KEYWORDS: Migration, Immigrant, Associations, Solidarity.

1. GİRİŞ

Göç, siyasi, coğrafi, ekonomik ya da sosyal nedenlerle bir yerden başka bir yere geçici veya sürekli olarak yapılan yer değiştirme hareketidir. İnsanlık tarihi boyunca göç olgusu her zaman var olmuş ve var olmaya devam etmektedir. Bu yer değiştirme hareketi, bir ülkenin kendi sınırları içinde (iç göç) olabileceği gibi, bir ülkeden başka bir ülkeye de (dış göç) gerçekleşebilmektedir.

İlk toplumlardan günümüze, savaşlar, kıtlıklar vb. nedenlerle kitleler halinde göçler gerçekleşmiş ve bu göçler günümüz dünyasının toplumsal ve siyasi yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. “Ekonomik nedenler ve güvenlik kaygısı başta olmak üzere pek çok neden insanların buldukları mekânları kitleler halinde terk etmelerine neden olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde insanlığın gündeminden çıkmayan veya insanların gündeminden çıkartmadığı bir konu olan göç, 2000’li yıllarda da dünyanın önde gelen gündemlerinden biri olmaya devam etmiştir.” (Ekici, Tuncel, 2015: 10). Günümüzde sıkça karşılaşılan mülteci sorunlarında da görüldüğü gibi göç olgusu, sebepleri ve sonuçları itibariyle üzerinde durulması gereken önemli konuların başında gelmektedir. Çok eski dönemlerde, uygun yaşam şartları arama amacı (besin, iklim vb.) göçlerin temel nedenini oluştururken, günümüzde göçlerin nedenleri arasında ise sınır anlaşmazlıkları, iç savaşlar, dini-etnik çatışmalar, beyin göçü gibi daha karmaşık sorunlar yer almaktadır. Bu nedenle denilebilir ki, insan yaşamı karmaşıklaştıkça, göç olgusu da sebepleri ve sonuçları itibariyle daha içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bilindiği gibi Coğrafi Keşifler sonucunda yeni kıtaların keşfi ile farklı yaşam alanlarının bulunması, Sanayi İnkılabı’nın ardından başlayan köyden kente göç ve 1789 Fransız İhtilali’nden sonra başlayan ulus devlet sürecinde sınırların yeniden çizilmesi, yeni bir nüfus hareketliliğinin yaşanmasına yol açmıştır. Günümüzde ise daha çok sosyo-ekonomik ve siyasal nedenlerle (savaş vb.) gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere yönelen bu göç hareketi, sınır güvenliği, mülteci sorunları gibi yeni problemlere neden olmuştur. Nitekim Suriye’de yaşanan sorunların ardından başlayan mülteci sorunları yakın dönemde siyasal nedenlerin ortaya çıkardığı göç olgusunun en önemli örneklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özcan’a göre, “günümüzde iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelerle birlikte ilerleyen küreselleşme sürecinin de etkisiyle, yer değiştirme istek ve kapasitesinde olan insan sayısı da oldukça artmıştır. Uluslararası göçmenlerin sayısı 2000’li yılların başında 175 milyon kişi iken, günümüzde bu sayı 232 milyon olarak tahmin edilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre eskiden ilk onda yer alan varış noktaları, göçmenler tarafından 2000 yılına oranla daha az tercih edilmektedir. Çünkü göç olgusu artık, eski kalıplardan uzaklaşarak daha fazla ülkeye yayılmıştır.” (Özcan, 2016: 183). Bu nüfus hareketliliği, yeni kültürel etkileşimleri beraberinde getirmesinin yanında, aidiyet duygusunun bir gereği olarak dayanışma ve gidilen yerlerde kendi kültürlerini sürdürme ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, göç edenler yerleştikleri bölgelerde kendi mahallelerini oluşturmakta, kurdukları sivil toplum kuruluşları aracılığı ile de sosyal ve kültürel dayanışmalarını sürdürmektedirler.

Türkiye’de özellikle yoğun göç alan illerde (İstanbul vb.) hemşeri dernek sayılarının yüksek olması, bu dayanışma gereksiniminin bir sonucudur. Tüm milletlerde olduğu gibi, Türk Tarihi’nde de göç olgusu her dönemde var olmuştur. Orta Asya’dan hareketle başlayan ve dünya tarihinin önemli belirleyicilerden biri olan Kavimler Göçü’nün günümüz Avrupa toplumlarının şekillenmesindeki rolü bu bakımdan yadsınamaz bir gerçektir. Şen’e göre, “Türkler daima göç olgusuyla iç içe yaşamış bir millet olma özelliğine sahiptirler. Neredeyse, göç olgusu ve Türklük birbirleriyle paralel giden unsurlar haline gelmiş ve Türkler Orta Asya’dan Akdeniz’e oradan da Avrupa’ya savaşlar sonucunda yayılmış bir millet olarak tarih sahnesinde kendine yer edinmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye çeşitli nedenlerden dolayı göç almış, özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonraları göç ve mübadeleler yaşanmıştır.” (Şen, 2014: 232). Yakın tarihlerde, siyasal nedenlerle gerçekleştirilen en önemli göç hareketlerinden birisi, Osmanlı Devleti’nin özellikle Balkanlar’da ve Kafkasya’da yaşadığı toprak kayıplarının ardından, bu bölgelerden Anadolu’ya gelen Türk göçleridir. Osmanlı Devleti’nin kazandığı topraklara iskân politikası ile yerleştirilen ve bu amaçla Anadolu’dan fethedilen bölgelere giden Türkler, bu toprakların kaybedilmesi sonucunda ortaya çıkan güvenlik problemleri nedeniyle Anadolu’ya göç etmek durumunda kalmışlardır. Osmanlı Devleti, gelen göçmenlere yönelik gerekli düzenlemeleri yaparak, göçmenlerin yerleştirilmeleri ile ilgili önlemler almaya çalışmıştır.

Bu araştırmada, genel olarak Osmanlı Devleti’nin sınırlarının daralması ile Anadolu’ya yönelik olarak gerçekleşen Türk göçleri neticesinde İzmir’e yerleşen göçmenlerin kurdukları dernekler ve bu derneklerin faaliyetleri ele alınmaktadır. Bu amaçla Anadolu’ya yapılan göçlerin neden ve sonuçları ele alınmakta, devamında ise İzmir’de göçmenlerin kurdukları dernekler sayısal olarak değerlendirilmekte ve bu dernekler göçmenlerin geldikleri bölgelere göre sınıflandırılmaktadır.

2.“GÖÇMEN”, “MÜLTECİ” VE “SİĞINMACI” KAVRAMLARI

Göç olgusu ile ilgili olarak ortaya çıkan göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramları günümüz uluslararası platformlarında ele alınan konuların başında gelmektedir. Bu bakımdan bu kavramları açıklığa kavuşturmak, kavramların birbirinden farkını ortaya koymak ve anlaşılabilirliğini sağlamak açısından faydalı olacaktır. Bu nedenle öncelikle uluslararası hukuk metinlerinde ve Türk Hukuk Metinleri’nde bu kavramların nasıl tanımlandığı ele alınmakta ve Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Anadolu’ya göç eden Türklerin göçmen olarak adlandırılmalarının hangi hukuki metinlere dayandığı ortaya konulmaktadır.

“1924 yılında Roma’da toplanan Göçler Kongresi’nde göçmen deyimini iş bulmak amacıyla kendi öz memleketini terk eden ile buna eşlik eden ya da sonradan yanına gelen kimse olarak tanımlanmıştı. 1932 yılında Cenevre’de toplanan kongrede ise süre bakımından geçici ve sürekli göçmen ayrımı yapılmıştır. Böylece gezinin amacı ve süresi bakımından göçmenler diğer amaçlarla geziye çıkanlardan ayrılmak istenmiştir. Birleşmiş Milletlerin Nüfus Komisyonu’nda turistler, bir yıldan az süreyle yurt

dışında geziye çıkanlar, geçici göçmenler, sürekli göçmenler, sığınanlar (mülteciler) ve mübadiller ayrımı yapılmasını uygun görmüştür.” (Geray, 1970: 9). Türk Hukuku’nda ise 5543 sayılı İskan Kanunu’nun 3. maddesinde göçmen kavramı, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlar.” (Resmi Gazete, 26/9/2006) olarak tanımlanmıştır. Yine aynı Kanunun 4. maddesinde “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmeyecekleri de belirtilmektedir.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin (1951) 1. maddesinde mülteci kavramı, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs” (Barkın, 2014: 334) şeklinde tanımlanmıştır. Türk Hukuk Metinleri’nden 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 61. maddesinde ise, “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.” (Resmi Gazete, 11/04/2013) şeklinde açıklık kazandırılmaktadır.

Sığınmacı ise “ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı” (<https://www.egm.gov.tr/sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx>, 19.04.2019) olarak tanımlanmaktadır. Vardar, sığınmacı kavramının, mülteci olarak uluslararası koruma arayan; ancak, statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişileri ifade ettiğini ve bu terimin, mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanıldığını belirtmektedir (Vardar, 2015). Bir başka ifade ile ‘sığınmacı’ ve ‘mülteci’ arasındaki en önemli fark sığınmacının uluslararası koruma (mülteci statüsünü kazanmak) için yetkili bir makama başvurması fakat başvurusunun henüz sonuçlanmamış olmasıdır (Çakran ve Eren, 2017: 22). Birleşmiş Milletler

verilerine göre 2017 yılı sonu itibariyle dünyada 68,5 milyon zorla yerinden edilmiş insan, 25,4 milyon mülteci, 40 milyon kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi ve 3,1 milyon sığınmacı bulunmaktadır (<http://www.unhcr.org/tr/>). Bu rakamlar göç olgusunun günümüzdeki önemini vurgulamak açısından oldukça çarpıcıdır. Nitekim her yıl binlerce insan çeşitli sebeplerden dolayı yasal ya da yasal olmayan yollardan başka ülkelere göç etmektedir ve bu durum önemli insanlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda karşılaşılan sorunlar karşısında yürütülecek uygulamaları sağlıklı bir şekilde yönetmek için birtakım uluslararası düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nca hazırlanan ve 1951’de imzalanan Mültecilerin Statülerine İlişkin Birleşmiş Milletler Anlaşması ile mültecilere uygulanacak usullerin asgari standartları ortaya konmuş ve iş, refah hakları, kimlik kartı, seyahat belgeleri gibi hakları düzenlenmiştir. Bu doğrultuda yapılan diğer uluslararası düzenlemeler arasında Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair 4. Cenevre Sözleşmesi, Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi, Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi ve 1967 Birleşmiş Milletler Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname olarak sayılabilir (Bozbeyoğlu, 2015: 67). Yukarıda kısaca özetlenen mülteci, sığınmacı ve göçmen tanımlarından hareketle, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki toprak kayıplarının sonucu meydana gelen göçler nedeniyle Anadolu’ya gelmek zorunda kalan Türkler göçmen olarak değerlendirilmektedir. Çünkü söz konusu göçmenler Anadolu’ya (kültür ve soy bağının bulunduğu), bağlı buldukları devletin toprak kayıpları nedeniyle farklı bir ülkeye değil, anavatanına dönmek durumunda kalmış kişilerdir.

3. OSMANLI DEVLETİ’NİN SON DÖNEMLERİNDE VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE ANADOLU’YA YAPILAN GÖÇLER

Osmanlı Devleti’nin 1353 tarihinde Rumeli’de ilk toprağı elde etmesinin ardından savaşlar sonucunda kazandığı yeni bölgeler, devletin zamanla üç kıtada toprakları olan bir imparatorluk haline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Geniş bir bölgeye sahip olan devlette, farklı dini ve etnik unsurların bir arada yaşaması kaçınılmaz olurken, bu çok-uluslu yapı özellikle dünya siyasi tarihinde yaşanan gelişmelerle devletin aleyhine sonuçlar ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Avrupa’da yaşanan bilimsel teknolojik gelişmelere ve Endüstri Devrimi’nin sonuçlarına uyum sağlayamayan Osmanlı Devleti’nin kısa sürede siyasi ve askeri olarak Batı’nın gerisinde kalmaya başlaması, toprak kayıpları ve ekonomik sorunlar ile kendisini göstermeye başlamıştır. Ekonomisi temelde toprağı dayalı Osmanlı Devleti, bu sorunları aşmak için başta askeri alanda olmak üzere birçok ıslahat hareketini hayata geçirirse de kısmen başarılı olabilmıştır. Nitekim, farklı milli, dini ve etnik unsurların bir arada yaşadığı Osmanlı Devleti, Karlofça Anlaşması (1699) ile birlikte ilk kez toprak kaybına uğramıştır. Avrupa sanayisi karşısında ekonomik olarak zayıflayan devlet, kısa bir süre sonra dış borçlanmaya gitmiş, askeri yenilgilere çözüm bulmak amacıyla yapılan ıslahatlardan önemli bir sonuç elde edilememiştir. Yapılan ıslahatlar genel olarak idari ve askeri alanlarla sınırlı kalmış, toplum

geneline yönelik getirileri olacak alanlara gerekli önem verilmemiştir. Böyle bir tercihin yapılmasında, ekonominin çoğunlukla yeni yerlerin fethedilmesine dayalı ve toprağa önem veren bir anlayışın sonucu olduğu düşünülebilir. Endüstri Devrimi gibi sonuçları bakımından Osmanlı Devleti'ni en çok etkileyen gelişmelerden bir diğeri de Fransız İhtilali'dir. 1783'te Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından, 1789 Fransız İhtilali'ni takip eden yıllarda Osmanlı Devleti sınırları içerisinde başlayan ulusal ayaklanmalar, bağlı ulusların, devletten bir bir ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle sonuçlanmıştır. Sırp, Edirne Anlaşması (1829) ile önce özerklik kazanmışlar ve ardından Berlin Anlaşması (1878) ile de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Yine diğer bağlı unsurlardan Rumlar Edirne Anlaşması ile bağımsızlıklarını kazanırken, Bulgarlar 1908'de, Arnavutlar 1912'de Osmanlı Devleti'nden ayrılmışlardır. Osmanlı Devleti, kendisine bağlı ulusların ayrılması neticesinde, toprak ve güç kaybına uğramasının yanında, bu kayıpların ortaya çıkardığı önemli bir sorun ile de karşı karşıya kalmıştır. Sonuç olarak, savaşlarda alınan yenilgilerin ve ulus ayaklanmalarının olumsuz sonuçları sadece toprak kayıpları ile sınırlı kalmamış, beraberinde önemli toplumsal sorunları da getirmiştir. Bu da kaybedilen topraklarda yaşayan Türklerin Anadolu'ya göçleri ve bu göçler sonucunda alınması gereken toplumsal ve ekonomik tedbirlerdir. Anadolu'ya yapılan göçlerin büyük bölümü Kafkaslar, Balkanlar, Kıbrıs gibi daha önceki dönemlerde Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde olan bölgelerden Anadolu'ya gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nde, Fransız İhtilali'nin siyasal etkilerinin en belirgin bir şekilde görüldüğü bölgelerden birisi Balkanlar'dır. "Balkan coğrafyasında daha 19. yüzyılın başından itibaren önemli siyasî, dinî ve kültürel değişimler, hareketlenmeler yaşanmaya başlamıştır. Balkan ülkeleri arasında sayılan Yunanistan'ın 1830 yılında bağımsızlığını kazanması diğer etnik gruplara da örnek olmuştur. Bununla birlikte Avrupa'da ortaya çıkan ve dünyaya yayılan milliyetçilik hareketleri ve devrimler (1789, 1830, 1848) bu coğrafyada kitleleri etnik temelli millî idealler uğrunda harekete geçirmiştir." (Yıldırım, 2012: 76). Milliyetçilik akımının etkisinin yanında, dönemin güçlü devletlerinin Balkanlar bölgesinde izlediği politikalar (Rusya'nın Panslavizm politikası gibi), Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin durumu bu bölgede yaşayan Türklerin zor durumda kalmalarına neden olmuştur. Balkan Savaşları'nın ardından Yunanistan ile imzalanan Atina Antlaşması Yanya, Selanik ve Girit'i Yunanistan'a bırakılması ile sonuçlanmıştır. Kaybedilen her toprak beraberinde Anadolu'ya yapılacak göçlere zemin hazırlamıştır. Bu göçler sadece Türklerin Yunanistan'dan Türkiye'ye göçünü değil, Rumlarında Yunanistan'a göçünü beraberinde getirmiştir. Nitekim "Büyük Taarruz sonucu yaklaşık 1.000.000 Rum Yunanistan'a göç etmiş, kalanların durumu ise Lozan Konferansı sırasında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan bir sözleşme ile çözümlenmiştir." (Bozdağlıoğlu, 2014: 10). 5 Ekim 1908'de Girit'in Yunanistan'a bağlandığını ilan etmesinin ardından, adada zor durumda kalan Müslümanlar Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Özellikle 1912'den itibaren Girit Müslümanları İzmir'e göç etmeye başlamışlar ve bu göçler neticesinde adadaki Müslüman nüfus %55'ten 1900'de %12'ye, 1912'de ise %9'a kadar gerilemiştir. Osmanlı Devleti'nin 30 Mayıs 1913 Londra Barış

Antlaşması ile ada üzerindeki bütün egemenlik haklarını kaybetmesinin ardından adada kalan diğer Müslümanlar da mübadele sözleşmesi sürecinde Türkiye’ye göç etmişlerdir. Anadolu’ya gelen Giritli göçmenler için Bab-ı Ali çeşitli önlemler almıştır. Giritli göçmenler yararına iane komisyonları oluşturulmuştur (İpek vd., 2013: 110). “Lozan Barış Konferansı’nın ortaya çıkardığı siyasi metinlerden biri de ‘Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol’dür. Bu sözleşme ile gerçekleştirilen mübadele sırasında yaklaşık olarak 350.000 Müslüman Türk ile 200.000 Hıristiyan Rum yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalmışlardır. Mübadele, sözleşmenin imzalanmasından kısa bir süre sonra başlamış ve her iki ülke için de yıllarca sorun olmuştur.” (Kayam, 1993: 581) TC İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü’nün belirttiğine göre 1922-1938 yılları arasında Yunanistan’dan 384 bin kişi Anadolu’ya gelmiştir (<http://www.goc.gov.tr>, 09.03.2018). “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra Bulgar çetelerinin imha hareketiyle karşılaşan Rumeli Türkleri yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. 1912-1913 Balkan Savaşları ertesinde Rumeli’den gelen göçler tekrar başlamıştır. Balkan Savaşları’nın akabindeki I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Hareketi sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında bu göç olgusu aralıklarla devam etmiş ve zaman zaman genç Cumhuriyet için çözülmesi güç siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar yaratmıştır.” (Çolak, 2013: 113).

Bulgaristan’dan Türkiye’ye ilk büyük göç, 1877 – 1878 yıllarında, ikinci büyük göç ise 1884’te gerçekleşmiştir. Sofya’daki Fransız temsilciliğinin raporuna (3 Nisan 1884) göre 600 binden fazla yerleşik Türk ve Müslüman nüfusu Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiştir. 1893–1902 yılları arasında ise -Bulgaristan resmi istatistik verilerine göre- Türkiye’ye toplam 70 binden fazla Türk nüfusu gelmiştir. Balkan Savaşları’nın ardından ise -kesin sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte- yaklaşık 440 bin kişi Anadolu’ya göç etmiştir. Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında 18 Ekim 1915 tarihinde imzalanan Türk–Bulgar ikamet sözleşmesi ile göç olaylarında düzenlemeler sağlanmış ve Anlaşma gereğince Bulgaristan’da ikamet eden Türklerin isteğe bağlı gerçekleşen göçlerine hiçbir engel olunmaması kararlaştırılmıştır (Bulut, 2017: 60). İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ise, Bulgar Hükümeti, Türklerin Anadolu’ya göç etmelerini istemiş ve bunun sonucunda 1950-1951 yılları içerisinde 150.000 Türk Anadolu’ya gelmiştir (Çolak, 2013: 138). “1968 - 1979 yılları arasında da “Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması” çerçevesinde 116.521 kişi Türkiye’ye göç etmiştir. Bulgaristan’dan son göç hareketi 1989 yılında Türk kökenli Müslüman Bulgar vatandaşlarının, Bulgar hükümeti tarafından Türkiye’ye göçte zorlanmaları ile başlatılmıştır.” (<http://www.goc.gov.tr>, 09.03.2018). Yugoslavya-Makedonya topraklarından Anadolu’ya ilk göç hareketi de yine 1877-78 Osmanlı-Rus savaşıyla başlamış, 1912-13 Balkan Savaşı ve ardından 1923-51 döneminde devam etmiş, 1952-67 döneminde kitlesel göçün devamında 1996 yılına kadar sürmüştür (Çavuşoğlu, 2007: 146). Bunun yanı sıra, “Romanya’dan 19.865 aileye mensup 79.287 kişi 1923 - 49 yılları arasında iskânlı göçmen olarak Türkiye’ye gelmiştir. Ayrıca 11.280 aileye mensup 43.271 kişide serbest göçmen olarak gelmiş ve daha önce gelen yakınlarının yerleştiği yerlere yerleşmişlerdir.” (Doğanay, 1996: 9). “Osmanlı Devleti içinde bulunduğu zor koşullar

altında bu göçü elden geldiğince sistemli bir şekilde ele almaya çalışmıştır. Bu anlamda Muhacirin ve İskan Müdüriyeti kurulmuş, bunun taşradaki yansıması olarak Muhacirin Komisyonları oluşturulmuştur. Komisyonlar muhacirlerin sevk ve iskân işlemlerini elden geldiğince düzenli bir şekilde yürütmeye çalışmışlardır. Göçmen sayısının yoğunluğu ve göç süresinin kısa oluşu işlemlerin yürütülmesinde önemli sorunlara yol açmıştır.” (Kaya, 203: 15). Osmanlı Devleti’nin kaybettiği topraklardan Anadolu’ya yapılan en önemli göç hareketlerinden birisi de Kafkaslar’dan gelen göç dalgasıdır. “18. yüzyılın sonlarından başlayıp 19. yüzyılın ortasından itibaren muazzam kitleler halinde Anadolu’ya gelen Kafkasya göçmenleri, gerek anavatanlarında, gerek göçleri süresince, gerekse Anadolu’daki iskânları esnasında büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Göç eden nüfusun büyük bir bölümü, henüz Osmanlı topraklarına ulaşmadan veya kısa süre sonra hayatını kaybetmiştir.” (Berber, 2011: 43). “Kırım ve Kafkasya’dan Osmanlı ülkesine 1853-1856 Osmanlı-Rus Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında hızlı bir göç hareketi yaşanmıştır. Bu savaşlar sonrasında Kırım ve Kafkasya’dan Osmanlı ülkesine 3 milyon civarında göçmen gelmiştir. Osmanlı Devleti, bu göçmenlerin bir kısmını yeni yerleşim birimlerine iskân ederken, bir kısmını da azar azar mevcut yerleşim birimlerine yerleştirmiştir. Göç hareketleri Osmanlı Devleti’ne oldukça fazla malî yük getirmiştir. Özellikle savaş zamanında gelen göçmenler, hemen hemen bütün mallarını bırakarak göç etmişlerdir. Anadolu’ya gelen göçmenler, bazen umduklarını bulamamışlardır. Yapılan yardımlar zaman zaman yetersiz kalmış, tahsis edilen araziler ihtiyaca cevap verememiştir.” (Tepekaya, 2006: 463). “Kafkas halkları 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Rus istilasına karşı mücadele etmiş, ancak, 1854- 1856 Kırım Savaşı’nın Rusya lehine sonuçlanması ve Kafkas halklarının efsanevi lideri Şeyh Şamil’in 1859’da teslim olması, bu direnişi akamete uğratmıştır. Asıl amacı bölgede kalıcı hâkimiyeti tesis etmek olan Rusya, bunu gerçekleştirmek için bölgenin etnik yapısını değiştirme gayreti içerisine girmiştir.” (Güneş, 2014: 422). 93 Harbi’ne kadar yaklaşık olarak 1,5 milyon kişi göç etmek zorunda kalırken, bu durum, Rusya’nın bölgedeki halka uyguladığı, Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma politikalarının bir sonucudur. Göçler ilk dönemlerde deniz yoluyla İstanbul’a, oradan ise Anadolu’nun iç kısımlarına ve Rumeli’ye iskân şeklinde gerçekleşmiştir. Devam eden göçler de Trabzon ve Samsun limanları önemli bir rol oynamış, muhacirler, iskân edilecekleri bölge belirleninceye kadar bu bölgelerde himaye edilmiştir. Salgın hastalıklar muhacirlerin büyük bölümünün kaybına yol açmıştır. Bu nedenle yaklaşık 400-500 bin muhacir iskân edilebilmiştir (Pul, 2010: 163). 1860-1922 arasında gelen bir milyonu aşkın Kırım Tatar’ları İstanbul, İzmir, İzmit, Eskişehir civarlarındaki köylere yerleştirilirken, 1859-79 yılları arasında Kırım ve Kafkasya’dan gelen Çerkez’lerin iki milyona yakın bir sayıda oldukları; ancak, bu göçmenlerin yarım milyonunun göç sırasında öldüğü tahmin edilmektedir (Özbay ve Yücel, 2001: 3). Anadolu’ya göç eden Kıbrıs Türkleri de, geldikleri bölgenin iklim koşulları da dikkate alınarak, çoğunlukla Akdeniz Bölgesi’nde iskân edilmişlerdir. Mübadele kapsamında olmamalarına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin farklı tarihlerde yayımlamış oldukları kararnamele ile mağdur edilmemişler, bu

göçmenlerin de mal ve mülk edinebilmeleri için önemli kolaylıklar sağlanmıştır (Çakmak, 2008: 220). İçduygu, Erder ve Gençkaya’nın (2014; 92-93) çeşitli kaynaklardan³ derlediğine göre Türkiye’ye dış göç yoluyla gelen göçmenler Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: 19. Yüzyıl Sonrasında Türkiye’ye Dış Göçle Gelenler (Çeşitli Kaynaklara Göre)

	ÖZBAY VE YÜCEL	TEKELİ	KARPAT
KIRIM TATARLARI	1860-1922: (+) 1000000	1789-1800- K.Kaynarca Ant. sonrasında: 500000 (200000’i göç sırasında ölmüş) 1860-1864: 400000 1783-1922: tahmini 1800000	1783-84: 80000 1861-1864: 227607 1783-1922: tahmini 1800000
ÇERKEZLER (Kırım ve Kafkaslar’dan)	1859-1879): Yaklaşık 2000000 (500000’i göç sırasında ölmüş)	1859-1879: Yaklaşık 2000000 (500000’i göç sırasında ölmüş)	1859-1879: Yaklaşık 2000000 (500000’i ölmüş)
KAFKAS	1881-1914: 500000	1881-1914: 500000 (Kazan ve Ural Müslümanları dahil)	1881-1914: 500000 (Çerkez, Kazan ve Ural Müslümanları dahil)
BULGARİSTAN	1893-1902 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 72 500 Müslüman ve Yahudi 1913 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 47000 göçmen Bulgaristan’a; 49000 göçmen Anadolu’ya göç etmiş.	1893-1902 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 72500 Müslüman ve Yahudi 1913 Bulgaristan ile anlaşma sonucu (Edirne Anlaşması): 46764 göçmen Bulgaristan’a; 48570 göçmen Anadolu’ya göç etmiş. 1923-1933: 101507 1923-1950: 121339 1950-1970: 154000 1969-1978: 116204 1989: (+)300000 (50000’i geri dönmüş)	1893-1902: 72524 göçmenden 70603’ü Türkiye’ye yerleşti (Bulgar kaynaklarına göre) 1951-1952: 152000 Türk
YUNAN MÜBADELESİ	Kurtuluş Savaşı sonrası: Yaklaşık 400000	1923-1926: 355635 Türk Yunanistan’dan Türkiye’ye; 189916 Rum Anadolu’dan Yunanistan’a taşınmış. 1926-1950: 46600 muhacir Toplam- 1923-1950: 391753 muhacir 1950-1960: 16 085 1961-1970: 712	
YUGOSLAVYA		1923-1933: 108 179 1923-1950: 114 807 1950-1970: 182 000	
ROMANYA		1950-1970: 280	
BALKAN	1877-1878 Osm-Rus Savaşı sonrası: 1500000 (300000’i göç sırasında ölmüş) 1912-1913 Balkan Savaşı sırasında: 640000 muhacir	Büyük Balkan Göçü: 1877-1878 Osm-Rus Savaşı sonrası: 1500000 (300000’i göç sırasında ölmüş) 1912-1913 Balkan Savaşı sırasında: 640000 muhacir 1923-1950 Toplam Balkan göçü (Yunan mübadelesi, Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gelenler dahil): 850000	1877-1878: 1500000
TÜRKİSTAN		1950-1970: 1900	

Kaynak: Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya, Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere (MiReKoç Proje Raporları 1/2014 TÜBİTAK 1001_106K291, Eylül 2009), Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Ocak 2014, s. 92-93.

Tablo 1’de de görüldüğü gibi Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başlayan bu göç dalgası siyasi ilişkilere bağlı olarak Cumhuriyet’in ilanından sonra da 1990’lı yıllara (Bulgaristan’dan Türkiye’ye

³ Kemal Karpat, Osmanlı Nüfusu (1830-1914), Bahar Tırnakçı (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003
F. Özbay, B. Yücel , Türkiye’de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı, der.: Özbay F. ve diğerleri, Nüfus, Kalkınma, Göç, Eğitim, Demokrasi ve Yaşam Kalitesi. Hacettepe Nüfus Etüdüleri Enstitüsü, Ankara, (2001), 1-68; İ. Tekeli, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüzün Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İlhan Tekeli Toplu Eserleri -3, İstanbul, (2002), 141-170 adlı çalışmalardan yararlanılarak derlenmiştir.)

yapılan göçlerde olduğu gibi) kadar devam etmiştir. “İlk on yıllık dönemde serbest göçmen statüsünde kabul edilen muhacirler yardım alamamak koşulu ile istedikleri yere yerleşme imkânına sahip olmuşlardır. 1934 sonrasındaki dönemde gelen göçmenler ise iskânlı statüde işlem görmüşler ve belirli bir politika dâhilinde iskân edilmişlerdir. Güvenlik ve atıl durumdaki toprakları üretime açmak şeklinde özetlenebilecek bu iskân politikası gereğince, Trakya ve Anadolu’nun nüfus yoğunluğu düşük bölgelerine göçmen yerleştirilmiştir.” (Duman, 2009: 487).

Osmanlı Devleti bir yandan yoğun olarak gelen muhacirlerin sorunlarıyla yakından ilgilenirken dönemin büyük güçlerinin istek ve beklentisini dikkate almak zorunda kalmıştır. Özellikle Rusya ve İngiltere, muhacirlerin iskân edileceği bölgenin belirlenmesinde etkili olmaya çalışmıştır (Asan, 2016: 41). Bu duruma, Kafkas göçleri sırasında bir sorunu örnek olarak verebiliriz. “Osmanlı hükümetinin, Çerkezlerin Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere ve Rus sınırına yakın yerlere yerleştirilmesinden şu şekilde çıkarı vardı: Bir savaş durumunda Rusya’ya karşı Kafkasyalıların savaşçılıklarından yararlanmaktı. Ama Rusya diplomatik girişimlerle 1860-64 yılları arasında muhacirlerin önemli bir bölümünü Anadolu’nun iç kısımlarına ve Balkanlara yönlendirilmesini sağlamıştır. Yine de Osmanlılar, muhacirlerin iç taraflarda da Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere iskân edilmelerini gerçekleştirmiştir.” (Pul, 2010: 154).

Osmanlı Devleti, gelen muhacirlerle ilgili işlemleri yürütmek için düzenlemeler yapmış, komisyonlar kurmuş ve gerekli önlemleri alma konusunda hassas davranmıştır. Nitekim nüfusa bağlı özellikleri de dikkate gerektiğinde müdahaleci bir politika izlemiştir. Özellikle muhacirlerin iskânında nüfusun üretime geçmesini, bunların kendi kendine yetmesini amaçlamıştır (Asan, 2016: 55). Muhacirler, yerleştirildikleri bölgelerde, üretime katkıda bulunmuşlar, Anadolu’nun kültürel ve toplumsal yapısını zenginleştirmişlerdir. Örneğin, 19. yüzyılda Rusya’dan gelen Çerkezler ve Tatarlar Rumeli ve Orta Anadolu’ya yerleştirilmiş, bu durum bazı toprakların tarıma açılmasına katkıda bulunmuştur (Ortaylı, 2016: 250).

Sonuç olarak, XIX. yüzyılın ortalarından başlayarak Osmanlı Devleti’nin kaybettiği topraklardan, Anadolu’ya yoğun bir Türk göçü başlamış ve Anadolu, Türkiye coğrafyasının dışında yaşayan; ancak, çeşitli nedenlerden ötürü yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalan Türkler için sığınacak son liman haline gelmiştir. Anadolu’ya yönelik olarak başlayan bu göçlere, hem Osmanlı Devleti hem de sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti ellerindeki bütün imkânları seferber etmişlerdir (Çakmak, 2008: 219).

4. MUHACİRLERİN İZMİR’DE İSKÂNI

Anadolu’nun batısında yer alan İzmir, sahip olduğu coğrafi şartların elverişli olması nedeniyle uzun yıllar farklı toplumların yaşadığı bir liman kenti olmuştur. Ticaret hayatının canlı olmasının bir sonucu olarak farklı kültürlerle açık bir şehir olma özelliğini de korumuştur. Yakın bir döneme kadar

M.Ö. 3000 yıllarına tarihlenen Bayraklı Tepekule’deki kazılardan yola çıkarak burası İzmir’in en eski yerleşim alanı olarak bilinmekteydi. Ancak 2006 yılında Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nün çalışmalarıyla Bornova’da bulunan Yeşilova Höyüğü kazısıyla İzmir’in tarihinin M.Ö. 8500’e kadar uzandığı belirlenmiştir (<http://www.apikam.org.tr>). Büyük İskender dönemi ile başlayan Helenistik devrin ardından şehir Roma ve Bizans devletlerinin sınırları içinde yer almıştır. “İzmir, 15. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nun kontrolüne geçmiştir. Liman kalesinin yıkılması ile birlikte kentin çok kereler el değiştirmiş olması ticaretin gelişmesini yavaşlatmıştır. Kent 17. yüzyılın başına kadar bir kasaba görünümündedir. 17. yüzyılın başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu, İzmir’in bir liman kenti olarak öneminin farkına varmaya başlamıştır.” (İTO, 2006: 4).

15. ve 16. yüzyıllarda ise neredeyse nüfusunun tamamına yakını Türk nüfusundan oluşan İzmir kenti, 17. yüzyıla gelindiğinde ticari ve ekonomik gelişmelerle birlikte yalnızca Türklerin değil, Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerin oluşturduğu heterojen bir nüfusa ve Osmanlı İmparatorluğu’nun en önemli ticaret limanlarından birine sahip kozmopolit bir kent haline gelmiştir (Alpaslan, 2012; 26). “İzmir, XIX. Yüzyılda önemli bir kent haline gelirken bunda Avrupa devletlerinin uzantısı olarak burada yaşayan Avrupa kökenli toplulukların da büyük rolü olmuştur. Avrupalılar, İzmir’e başlangıçta ticari beklentiler nedeniyle önem verdiler. Zamanla ise İzmir’de sosyal ve kültürel bakımdan kendilerine özgü bir yaşam biçimi oluşturdular.” (Çelebi, 2007: 19). İzmir, Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’nda mağlubiyet almasının ardından 15 Mayıs 1915’te Yunan işgaline uğramış, Milli Mücadele ile işgalden kurtarılmıştır. Tüm bunların yanı sıra İzmir, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki toprak kayıplarının başlamasının ardından Anadolu’ya göç eden Türklerin yerleştiği şehirlerden biri olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun gerilemeye başlamasıyla birlikte, kaybedilen topraklardan elde kalan topraklara ve özellikle de Anadolu’ya gerçekleşen yoğun göç hareketi, göç edenler ve yerleştirildikleri yerler açısından, Anadolu’da çeşitli problemlere yol açmış; ancak, günümüz toplumsal yapının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Kocacık ve Eser, 2010: 193). Günümüzde ise İzmir, ticaret, turizm sektörleri başta olmak üzere birçok bakımdan, Türkiye’nin ekonomisinde önemli bir yere sahip bir kenti ve nüfusu bakımından Türkiye’nin 3. büyük şehridir. İzmir gerek Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan toprak kayıpları ve sonrasındaki gelişmeler sonucunda yapılan anlaşmalarla sadece göç alan değil; aynı zamanda göç veren şehirlerden biridir. Örneğin, “1914 yılında Yunanistan ve Bulgaristan karşılıklı nüfus değişimi anlaşması yapmıştır. Aynı anlaşma Türkiye ve Bulgaristan arasında da yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce de yine aynı maksatla Yunanistan ve Türkiye arasında İzmir Rumları ve Makedonya Müslümanlarının değişimi anlaşmasına varılmış ama savaşın başlaması sebebiyle uygulanamamıştır.” (Erdal, 2009: 62). “Bugün, Türkiye’ye Balkanlar’dan (Bulgaristan, Yunanistan, Eski Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya, Makedonya ve çevresinden) gelen göçmenler Batı Anadolu ağırlıklı olmak üzere, ülkenin birçok tarafına yayılan bir yerleşim özelliği sergilemektedirler. Ancak, bu konuda özellikle belirli bölgelerin ve kentlerin daha ön plana çıktıkları

söylenbilir. İzmir, Bursa, İstanbul, Kocaeli, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Samsun, Adana, Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli gibi iller Balkan göçmenlerinin en yoğun olarak yerleştikleri bölgeler olarak dikkat çekmektedir.” (Ünal, 2012: 72). 19. yüzyıla gelindiğinde Balkanlar topraklarında, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsız olması ile binlerce Müslüman Osmanlı Devleti'nin birçok kentlerine ve bu arada İzmir'e de göç etmiş, bu dönemde Kırım'dan ayrılan Yahudilerin de gelmesiyle İzmir'de muhacir nüfus önemli artış göstermiştir. Dönemin İzmir Valisi Halil Rifat Paşa, göçmenleri Değirmentepe bölgesine yerleştirmiştir. Yine bu dönemde Bulgaristan'dan yaklaşık 350 bin Türk Anadolu'ya gelmiş, İzmir'e yönelen ikinci kitlesel Balkan göçü ise, 1912'den itibaren yaşanmıştır. Balkan Savaşları'nın ardından, Yunanistan'ın hâkimiyetine geçen Selanik'ten yaklaşık 25 bin göçmen İzmir'e gelmiştir (Tatlıbal, www.egemeclisi.com, 11.10.2015). Arslan, Balkan Savaşları'nın ardından İzmir' gerçekleştirilen göçler hakkında şu değerlendirmede bulunmaktadır:

“10 Ocak 1913 tarihinde İzmir'e gelen muhacirlerin 6000 kişi olduğu belirtilmiştir. Bu sayı 11 Mart 1913 tarihinde 10.000 olarak gösterilmektedir. İzmir muhacir toplayan merkezlerden biri olup, buradan Aydın, Manisa, Menteşe gibi iç kesimlere sürekli muhacir nakledilmekteydi. İzmir'deki muhacirlerin de geçici olarak iskân edildikleri yerler, camiler ve mektepler olmuştur. İzmir'e gelen muhacirler, Hisar Camii dışında kalan diğer cami, mescid ve tekkelere yerleştirilmişlerdir. Daha sonra gelenler için de Sinekli ve Kızılçalı'da birçok çadır kurulmuştur. Bundan başka, İzmir'de muhacirlerden bir kısmı da çiftliklere yerleştirilmek istenmiştir. Bu maksatla Seferhisar'da Midhat Paşa'nın eşine ait çiftlik, muhacirler için çok elverişli olduğundan, hükümetçe satın alınmak istenmiştir. Mekteb-i Sanayi çiftliği de muhacirlerin yerleşmesi için alınmak istenmiştir. İzmir'deki komisyonca muhacirlerden bir kısmı köy ve kasabalara yerleştirilmek üzere sevk edilmişlerdir. Muhacirlerin iskânı sırasında rüşvet alma gibi dürüst olmayan yollara gidilmiştir.”(Arslan, 2008: 97)

Işık, Karaburun yarımadasına yerleştirilen göçmenler konusunda net bir kaynak olmasa da yaklaşık olarak bu sayının 2.500 olduğu konusunda tahminde bulunmaktadır. Işık'a göre, 1908- 1914 arasındaki artışta, Türk nüfusundaki artışların etkili olduğunu belirtmektedir. 1908'de 6.483 olan Türk nüfusu, 1914 yılında 8.838 e yükselmiş, Rum nüfusu ise 9.234'ten 9.934'e ulaşmıştır. Yani, 1908-1914 arasında Türk nüfusu % 36.3 oranında artış gösterirken, Rum nüfusunda % 7.5 olarak gerçekleşmiştir. Türk nüfusunda meydana gelen bu artışta, Balkan savaşlarında kaybedilen topraklardaki Türklerin bir kısmının, göçmen olarak geldikleri İzmir Sancağı'na yerleştirmeleri önemli rol oynamıştır (Işık, 1993: 193-194). Hocoğlu ve Mutluer, 2000 yılındaki nüfus sayımına göre, doğum yeri Bulgaristan olan ilk nesil göçmen nüfusunun İzmir ilinde en yüksek olduğu yerlerin, Bornova, Buca, Gaziemir ve Menderes olduğunu ifade etmektedirler. Bu ilçelerden Bornova'da Atatürk Mahallesi, Gaziemir'de Sarnıç Beldesi, Menderes'te Görece ve Seferhisar Beldeleri ve Urla'da Göçmen Mahallesi'dir 1989 yılında gelen göçmenlerin yerleştikleri ilçeler olduğunu belirtmektedirler (Hocoğlu ve Mutluer, 2008: 194). İzmir Kıbrıs'tan gelen Türklerin de yerleştiği bir şehir olmuştur. Nitekim 1878'den itibaren Kıbrıs'tan göç

edenlerin sayısı 70.000’i bulurken, göç edenlerin büyük çoğunluğu Ankara ve İstanbul’un yanı sıra İzmir’e yerleştirilmiştir (www.turkbilimi.com, 23.04.2019). Ayrıca, Kafkas göçmenleri için de İzmir’in önemli iskan alanlarından biri olarak değerlendirildiği, Çerkes ve Nogay muhacirlerinin İzmir’e bağlı Balat Ovası’nda bulunan boş devlet arazisinin keşif maksadıyla gönderilen Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Tevfik Efendi’ye yol masraflarının Maliye tarafından karşılanması ile ilgili Osmanlı belgesinden anlaşılmaktadır (T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2012: 30). Yukarıda ifade edilenlerin yanında, İzmir Makedon göçmenlere de ev sahipliği yapmıştır. Çerezcioglu, Üsküp, Titosvelus, İştıp, Dalçova’dan Ege Bölgesi’ne gelen Makedon göçmenlerin Akhisar, Manisa ve İzmir’de ikamet etmeye başladıklarını belirtmektedir. İzmir’de Makedon göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerler arasında da Nergis, Dedebaşı, İmbat, Goncalar, Örnekköy, Şemikler, Çamdibi semtleri öne çıkmaktadır. Çerezcioglu’na göre, İzmir’de belirli semtler, Makedon göçmenlerin mahalleleri olarak bilinmektedir. Diğer bir ifade ile Makedon göçmenleri de diğer göçmen toplulukların çoğu gibi birlikte yaşamayı tercih etmişler ve böylece İzmir’in çeşitli semtlerinde toplu yaşam alanları oluşturmuşlardır (Çerezcioglu, 2010: 89).

Özetle, Osmanlı Devleti’nin toprak kayıpları ve daha sonraki yıllarda yapılan ikili anlaşmalar, Anadolu dışındaki topraklarda yaşayan Türklerin Anadolu’ya dönmelerini gerekli kılmış ve bu konuda gerek Osmanlı Devleti gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde göçmenler için Anadolu kapılarını sonuna kadar açmıştır. Türkiye’nin birçok ilinde olduğu gibi göçmenler İzmir’e de yerleşmişler ve burada kentin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına önemli katkılar sağlamışlardır. Şahin’in de belirttiği gibi, Anadolu’da göçmenlerin iskan edildikleri bölgelerde ise müstakil olarak göçmen mahalleleri oluşmuştur (Şahin, 2006: 79).

5. İZMİR’DE GÖÇMEN DERNEKLERİ

5.1. Dernekler ve İşlevleri

Sivil toplum kuruluşları, gönüllülük esasına göre ve toplum yararına yönelik amaçları gerçekleştirmeyi hedefleyen oluşumlardır. Genel olarak, insan ve toplum yararını amaçlayan bu kuruluşlar, insan hakları, kadın hakları, dayanışma, yardımlaşma, çocuk hakları, eğitim, sağlık vb. amaçları gerçekleştirmek için birtakım gönüllü faaliyetleri yürütmektedirler.

Bireylerin sivil toplum kuruluşları çatısı altında organizasyonlar oluşturmaları, demokratik yaşamın doğal bir sonucudur. Bu bakımdan dernek kavramının gelişimi, dünyada görülen bilim, düşünce ve demokrasi kavramları ile birlikte gelişme göstermiştir. Özellikle, Avrupa merkezli olarak insan hakları alanında meydana gelen toplumsal tabanlı hareketler, toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması ve bu doğrultuda hak ve özgürlüklerin kazanılması açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan, sivil toplum alanına giren hak ve özgürlükler de bu gelişmelerle birlikte ilerleme göstermiştir. Sivil toplum kavramı çerçevesinde kurulan kuruluşların başında dernekler ve vakıflar

gelmektedir. “Dernek kurma özgürlüğü, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren pozitif hukuk belgelerinde korunmaya başlanmıştır. Tarihsel süreçte siyasal parti ve sendikalara ilişkin güvenceler kural olarak daha da geç garanti altına alınmış, bu örgütlenmeler dernek kurma özgürlüğü kapsamında korunmuşlardır.” (Sezer, 2008: 2). Günümüzde birçok uluslararası belgelerde de sivil toplum kavramı çerçevesinde birtakım hak ve özgürlüklere yer verildiği görülmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 20. Maddesinde ve Avrupa Birliği Temel Haklar Belgesi’nin 12.maddesinde dernek özgürlüğüne yer verilmektedir.

“Sivil toplum kuruluşları, kişilerin, toplumsal farklılaşma temeline dayanarak, kamusal alanda bir ortak amacı gerçekleştirmek üzere meydana getirdikleri bağımsız, gönüllü kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, bireylerin, dileklerini yönetime duyurmada, kamuoyu ve yönetimi etkilemede duydukları güçlükleri aşmada, sorunlara, kamu sektörü dışında, çözüm üretmede etkili olabilecek demokratik araçlardır. Bu perspektif ışığında sivilleşmenin en önemli unsurlarından biri olan sivil toplumun geliştirilebilmesi amacıyla Türkiye’de önemli düzenlemeler yapılmıştır.” (Yavaş ve Karakurt, 2010: 153).

Osmanlı Devleti’nde batılılaşma girişimleri ile beraber, idari, hukuki ve sosyo-ekonomik alanlarda da önemli dönüşümler yaşanmıştır. Diğer alanlarda olduğu sivil toplum kuruluşları konusunda da önemli gelişmeler yaşanmıştır (Çimen ve Güven: 15) . Sivil toplum alanında yapılan düzenlemeler Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından da devam etmiş ve bu bakımdan önemli adımlar atılmıştır. Her ne kadar mevcut olağanüstü koşullar nedeniyle 1921 Anayasası’nda (Ceride-i Resmiye, 7 Şubat 1921) temel hak ve hürriyetlere ilişkin bir madde yer almasa da daha sonraki yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle sivil toplum alanına ilişkin önemli düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Nitekim 1924 Anayasası’nın 70. ve 79. maddeleri dernek kurma hakkına yer verildiği görülürken (Velidedeoğlu, 1956: 117), 1961 Anayasası’nda dernek kurma hakkı 29. maddede (Armağan, 1980; 48-49) açıklanmıştır. 1982 Anayasası’nın 33. maddesinde⁴ de dernek kurma hürriyetine yer verilmekte ve 1982 Anayasası’nın Kişinin Hak ve Ödevleri başlıklı İkinci Bölümü’nde dernek kurma hürriyeti açıklanmaktadır. Anayasalarda yer alan maddeler çerçevesinde, dernekler ile ilgili iş ve işlemlerin

⁴ Madde 33.– (Değişik: 23.7.1995-4121 S.K.İa değişik) Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Dernek kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirebilir. Bu mercinin kararı, yirmi dört saat içerisinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar. Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurma haklarına başkaca sınırlamalar getirilmesine veya bu hürriyeti kullanmalarının yasaklanmasına engel değildir. Bu madde hükmü vakıflara ve bu nitelikteki kuruluşlara da uygulanır. (bkz. Mehmet Akad, Abdullah Dinçol, 1982 Anayasası (Madde Gereklere ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları), Alkım Yayınevi, İstanbul, s. 134-135).

yürütülmesi için yasalar çıkarılmakla birlikte, günümüzde bu alandaki faaliyetler 04/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu’nu kapsamında yürütülmektedir. 5253 sayılı Dernekler Kanunu’nun 2. Maddesine göre dernek, “kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları” (Sazil ve Toker, 2006: 2) olarak tanımlanmaktadır. “Dernek kurma ve üye olma hakkı, gerek vatandaşlar için, gerekse yabancılar için geçerli olan bir temel insan hakkıdır. Bu husus, hem Türk Medeni Kanunu’nda hem de 5253 sayılı Dernekler Kanunu’nda açıkça düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu’nun III. Yabancıların Dernek Kurma Hakkı başlığını taşıyan 93. maddesine göre; Türkiye’de yerleşme hakkına sahip olan yabancı gerçek kişiler dernek kurabilirler veya kurulmuş derneklere üye olabilirler.” (Özdamar vd., 2008: 22) denilmektedir. Türkiye’de derneklerle ilgili veriler, bu alandaki katılımın ve dernek sayılarının sürekli arttığını göstermektedir. Nitekim T.C İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (<https://www.siviltoplum.gov.tr/>) verilerine göre 2004’te 4.099.098 olan dernek üyesi sayısı, 2018’de 7.311.642 olmuştur. Toplam dernek sayısı ise 12.05.2020 itibarıyla toplam faal dernek sayısı 199.764’tür. En fazla dernek sayısı 37.329 ile mesleki ve dayanışma dernekleri iken, en az dernek sayısı 12 ile çocuk dernekleridir (<https://www.siviltoplum.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 30.04.2019).

5.2. İzmir’de Göçmen Dernekleri

Bireyler, dernek örgütlenmesi içindeki ortaklıklar doğrultusunda ve dayanışma içerisinde etkinlikler gerçekleştirir ve dernekler sadece Türkiye’nin değil tüm dünyanın yaygın bir örgütlenme türüdür (Eraslan ve Bertlek 2016: 99). Bilindiği gibi dernekler, kuruluş amaçlarına göre değişmekle birlikte, Türkiye’de çok farklı amaçlarla derneklerin kurulmuş olduğu bilinmektedir. Farklı amaçlarla kurulan bu dernekler arasında, mezunlar derneği, eğitim dernekleri, kadın dernekleri, çevre dernekleri, hayvanlarla ilgili dernekler, engelli dernekleri ve genel olarak büyük şehirlerde görülmekte olan hemşehri derneklerini sayabiliriz (Terzi ve Koçak, 2014: 142).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan göçmen dernekleri, göç alan büyük şehirlerde görülen hemşehri derneklerine benzetilebilir. Genel olarak büyük şehre göç eden ve büyük şehre göç etmeden önce aynı ilçede ya da aynı ilde yaşayan insanların göç ettikleri yerlerde kurdukları bu dernekler, bireylerde aidiyet ihtiyacının karşılanmasında, dayanışma ve yardımlaşma bağının geliştirilmesinde son derece önemlidir. Özdemir’e göre “göçle birlikte yaşanan değişim karşısında göçmenler, bir sığınak olarak “hemşehriliği” keşfetmişlerdir. Bu bağlamda, biçimsel olmayan hemşehri ilişkilerinin kurumsallaşmasının bir sonucu olarak hemşehri dernekleri ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, hemşehri dernekleri, göç sonrası geçiş sürecinde ortaya çıkan, sayıları ve önemi gittikçe artan önemli bir grupsal yapıdır. Hemşehri dernekleri, kuruldukları ilk dönemde, hemşehriler için sadece sığınak ve tampon işlevi yerine getirmişlerdir. Ancak, hem hemşehriler açısından hem de kurumsal anlamda hemşehri dernekleri kentin bir parçası olmaya başladıkça birçok farklı işlev de yüklenmişlerdir. Kentleşme ve modernleşme sürecine giren hemşehrileri, ortak çıkarlar etrafında toparlayan bir yapıya dönüşmüşlerdir.” (Özdemir, 2013: 945). Nitekim bu durumun etkileri çoğu kez siyasi yaşama da yansımaktadır; “örneğin İzmir’de Balkan Dernekleri’nin Başkanları seçimlerde ortak hareket etme kararı almış ve siyasi partilere Balkan kökenli

adayların bulunması gerektiği mesajını iletmışlerdir.” (Akpınar, 2013: 273). Göçmen dernekleri ve hemşehri dernekleri arasında tek fark, göçmen derneklerinin ülke sınırları dışından gelen kişiler tarafından kurulurken, hemşehri derneklerinin aynı il ya da ilçeden gelen kişiler tarafından kurulmuş olmasıdır. Ancak, amaç bakımından ele aldığımızda, dayanışma ve yardımlaşmanın sürdürülerek aidiyet ihtiyacının karşılanması, kültürel birtakım örf ve adetlerin sürdürülmesi açısından birbirlerine benzediklerini söyleyebiliriz. T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, hemşehri derneklerini “Mesleki ve Dayanışma Dernekleri” başlığı altında ele alırken, göçmen derneklerini “Dış Türkler İle Dayanışma Dernekleri” adı altında değerlendirmektedir (<https://www.siviltoplum.gov.tr>).

T.C İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü istatistiklerine göre; Türkiye’de toplam 119.764 faal dernek bulunmaktadır. Bu derneklerin 659’u ise Dış Türkler İle Dayanışma Dernekleridir. İzmir’de ise toplam 6475 dernek bulunurken, bu derneklerden 75’i Dış Türkler İle Dayanışma Dernekleridir (www.siviltoplum.gov.tr, 08.05.2020). Diğer bir ifadeyle Türkiye’deki derneklerin %0,55’i göçmen dernekleri iken, İzmir’deki derneklerin %1,1’ini göçmen dernekleri meydana getirmektedir. Bu durum diğer değişkenler göz ardı edildiğinde, İzmir’de göçmen nüfusun varlığıyla veya İzmir’deki göçmenlerin sivil toplum farkındalığının yüksek olmasıyla açıklanabilir. Bu konuda net bir ifadeye bulunabilmek için bilimsel dayanaklara gereksinim olduğu açıktır. Aşağıdaki tabloda 12.05.2020 itibariyle İzmir’de bulunan göçmen derneklerin in listesi yer almaktadır.

Tablo 2: İzmir’de Göçmen Dernekleri Listesi (08.05.2020 itibariyle)

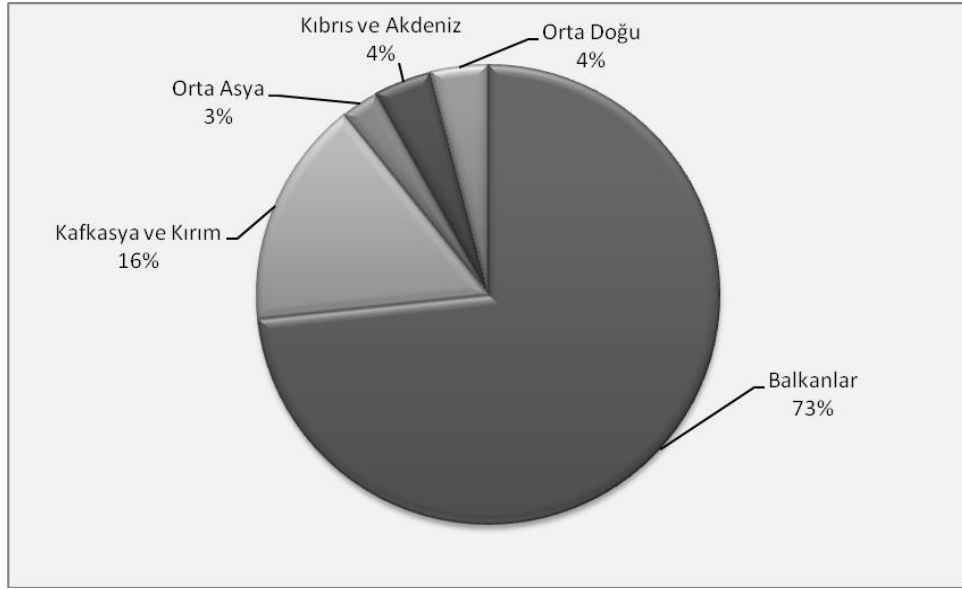
SAYI	BALKANLAR	KAFKASLAR VE KIRIM	KIBRIS VE AKDENİZ	ORTADOĞU	ORTA ASYA
1	Balkan Araştırmalar Merkezi Der.	Stratejik Azer Türkleri Kült.veDay.Der.	Girit Türkleri Kült.veDostluk Der.	Göçmen ve Mülteci İnsanlar Der.	Dede Korkut Yörük Türkmen Federasyonu
2	Batı Trakya Türkleri Day.Der. İzmir Şb.	Azerbaycan Kardeşlik ve İşbirliği Der.	İzmir Girit Mübadilleri Der.	Irak Türkleri Kült.veYard.Der. İzmirŞb.	
3	Biz Varız Makedonya Göçmenleri Kült.Day.ve Hizmet Der.	Azerbaycan Türkleri ve Dost Der. Federasyonu	İzmir Giritliler Derneği	Libya Kültür Day.Der.	
4	Bornova Balkan Türkleri Kült.veDay.Der.	Ege Bölğ.Kafkasyalılar Sevgi ve Kömek Der.	Kıbrıs Türk Kültür Dern. İzmir Şubesi		
5	Bosna Sancak Kült.veYar.Der.	Ege Kuzey Kafkasyalılar Dostluk Kulübü Der.			
6	Boşnaklar Ali Hodayı Sevenler Kült.Der.	İzmir Ahıska Türkleri Kült.Day.Der.			
7	Urla Kosovalılar Kült.Yard.veDay.Der.	İzmir Azerbaycan Kült.veDay.Der.			
8	Yenikent Makedonya Göçmenleri Kült. Folklor veDay.Der.	İzmir Göçmenleri Day.Der.			
9	Urla Bosna Sancak Karadağ Kült.veYard.Der.	İzmir Kuzey Kafkas Der.			
10	Buca Rumeli Göçmenleri Eğt.KültveDay.Der.	Kırım Türkleri Kült.veYard.Der.			
11	Çakmaklı Bosna Hersek Kült.veYard.Der.	Ödemiş Kafkas Kült.Der.			
12	Çameria Arnavutları Kült.veDay.Der.	Seferihisar Ahıska ve Kafkas Türkleri Kült.Day.Der.			
13	Çeşme Rumeli Mübadilleri Der.				

14	Ege Balkan Rumeli Dernekleri Federasyonu
15	Ege Balkan Türkleri Federasyonu
16	Ege Makedonya Göçmenleri Kült.veDay.Der.
17	Foça Rumeli Göçmenleri Kült.veDay.Der.
18	Genç Balkanlılar Der.
19	Güreler Rumeli Göçmenleri Kült.veDay.Der.
20	Halilbeyli Bosna Hersek Eğt.Kült.veYard.Der.
21	İzmir Bakırçay Havzası Balkan ve Rumeli Göçmenleri Kültürünü Yaş.ve Day.Der.
22	İzmir Balkan Boşnak Kült. Dostluk Yard.veDay.Der.
23	İzmir Balkan Dernekleri Federasyonu
24	İzmir Balkan Göçmenleri Kült.veDay.Der.
25	İzmir Balkan Göçmenleri Kült.veDay.Der.Bornova Şb.
26	İzmir Balkan Göçmenleri Kült.veDay.Der. Buca Şb.
27	İzmir Balkan Göçmenleri Kült. ve Day.Der. Gaziemir Sarıç Şb.
28	İzmir Balkan Göçmenleri Kült.veDay.Der. Görece Şb.
29	İzmir Balkan Göçmenleri Kült.veDay.Der.Karşıyaka Şb.
30	İzmir Balkan Göçmenleri Kült.ve Day.Der. Menderes Şb.
31	İzmir Gültepe Makedonya Göçmenleri Kült.veDay.Der.
32	İzmir Makedonya Göçmenleri Kültürünü Yaş. veDay.Der.
33	İzmir Sancak Rumeli Kült.veDay.Der.
34	Kamberler Pomak Türkleri Kült.veDay. Der.
35	Karşıyaka Balkan Kadınları Der.
36	Karşıyaka Makedonya Göçmenleri Kült.ve Day. Der.
37	Kınık ve Balkanlılar Kült.ve Day.Der.
38	Kocacık Balkan Türkleri (Evladı Fatihan) Kült.veDay. Der.
39	Kosova Rumeli Kült. Sanat ve Turizm Der.
40	Makedonya Debre Kült.Yard.Der.
41	Makedonya Göçmenleri Kült.veDay.Der.

42	Makedonya Göçmenleri Kült.veDay.Der. Bornova Şb.
43	Makedonya Stratejik Araş. Der.
44	Makedonyalı Göçmenleri Birleştirme Day.ve Kült.Der.
45	Ödemiş Balkan Boşnak Kültürü Dostluk Yard.veDay.Der.
46	Rodos İstanköy ve Onikiada Türkleri Kült. ve Day. Der.
47	Romanya İzmir Kültürler Arası Dostluk Der.
48	Rumeli Balkan Bayanlar Der.
49	Rumeliden Anadoluya Kültürlerarası Diyalog Der.
50	Selçuk (Ephesus) Rumeli Göçmenleri Day. Der.
51	Torbali Rumeli Balkan Göçmenleri Kült. ve Day. Der.
52	Uluslar Arası Balkan Dernekleri Federasyonu
53	Uluslararası Balkan Türkleri Der.
54	Uluslararası Giritliler ve Mübadiller Federasyonu
55	İzmir Bakırçay Havzası Balkan ve Rumeli Göçmenleri Kültürünü Yaş.ve Day.Der.İzmir Şb.

Kaynak: www.siviltoplum.gov.tr, (Erişim Tarihi: 08.05.2020).

Şekil 1’de görüldüğü üzere, İzmir’de bulunan göçmen derneklerinin %73’ü Balkanlar, %16’sı Kafkasya ve Kırım, %4’ü Kıbrıs ve Akdeniz, %4’ü Orta Doğu ve %3’ü ise Orta Asya bölgesinden gelen Türkler tarafından kurulmuştur. Toplam 75 tane olan bu derneklerin, 55’i Balkanlar, 12’si Kafkaslar ve Kırım, 4’ü Kıbrıs ve Akdeniz, 3’ü Ortadoğu ve 1 tanesi ise Orta Asya bölgesi ile ilgili kurulmuş olan derneklerdir.

Şekil 1: Göçmen Derneklerinin Yüzdelerle Dağılımı (08.05.2020 itibarıyla)

Kaynak: www.siviltoplum.gov.tr, (Erişim Tarihi: 08.05.2020).

Tablo 3'te de yer aldığı gibi, en fazla göçmen derneğinin bulunduğu ilçe Konak'tır. Bu durum bu ilçenin İzmir il merkezi olması ve dernek şubelerinin burada bulunması ile açıklanabilir. Dernek sayısı bakımından Konak ilçesinin ardından Bornova, Buca ve Karşıyaka gelmektedir. Bu ilçelerde bulunan göçmen derneklerinin göç bölgesi bakımından büyük bölümünü Balkanlar bölgesi oluşturmaktadır.

Tablo 3: İzmir'de Göçmen Derneklerinin Bulunduğu İlçeler ve Göç Bölgelerine Göre Dağılımı (12.05.2020)

	BALKANLAR	KAFKASLAR VE KIRIM	ORTA ASYA	KIBRIS VE AKDENİZ	VE ORTADOĞU
ALİAĞA	1	1			
BAYRAKLI	1				
BERGAMA	2				
BORNOVA	14				
BUCA	6	1	1		
ÇEŞME	1				
ÇİĞLİ	1				
FOÇA	2				
GAZİEMİR	2		1		
KARŞIYAKA	6				
KEMALPAŞA	2				
KINIK	1				
KONAK	8	6		3	3
MENDERES	2	1			
MENEMEN	1	1			
ÖDEMİŞ	1	1			
SEFERİHİSAR		1			
SELÇUK	1				
TORBALI	1				
URLA	2				
TOPLAM	55	12	2	3	3

Kaynak: www.siviltoplum.gov.tr, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

İzmir'de faaliyet göstermekte olan Dış Türkler İle Dayanışma Dernekleri'nden 55 tanesi, Balkanlar bölgesi ile ilgili olarak kurulmuş derneklerdir. İzmir'de kurulan en eski Balkan Derneği

olan Kosova Rumeli Kültür Sanat ve Turizm Derneği olup bu dernek 1979 yılında faaliyetlerine başlamıştır (<https://www.haberler.com>, 14.05.2012). İzmir’de bulunan göçmen dernekleri birtakım konularda kamuoyu oluşturmak, özel günlerde anma törenleri düzenlemek, yardımlaşma, dayanışma ve kültürel birlikteliğin devamını sağlamak başta olmak üzere birçok önemli işlevi gerçekleştirmektedir. Örneğin, Makedonya göçmenleri tarafından kurulan derneklerden biri olan Ege Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği kuruluş bilgilerine bakıldığında, derneğin Makedonya göçmenlerinin kültürel ve sosyal faaliyetlerini sürdürmek, gelenek-görenekleri araştırmak, gelecek kuşaklara aktarmak, göçmenler arasındaki dayanışmayı pekiştirmek için, büyük bir bölümü Çiğli ve Karşıyaka’da yaşayan Makedonya göçmenleri tarafından Kasım 2011’de kurulduğu görülmektedir. Dernek, 2012’de Çiğli Halk Eğitim Müdürlüğü ile bir protokol yaparak, halk oyunları ve İngilizce dil kurslarına katılım sağlamış, İzmir’de bulunan 3 Makedonya göçmenleri derneği ile Özel Makedonca Kurslarını başlatmıştır (<http://www.egemakgoc.org/34-kurulus-tarihi.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2020). Benzer şekilde Konak Belediyesi ile Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği işbirliğiyle düzenlenen Kırım Tatar Türkleri Tanıtım Günü de, Kırım türkülerinin ve halkoyunlarının etkinliklerine sahne olurken (<https://www.haberler.com>, 09.12.2013), Dede Korkut Yörük Türkmen Federasyonu da 6-10 Mayıs 2015’te İzmir/Gaziemir’de bir kültür şöleni gerçekleştirmiştir (<https://www.sechaber.com.tr>, 03.05.2015). İzmir Bakırçay Havzası Balkan ve Rumeli Göçmenleri Kültürünü Yaşatma ve Dayanışma Derneği de, Balkan kültürünü yaşatmaya yönelik yemekler, gezi etkinlikleri, ihtiyaç sahiplerine gıda ve ihtiyaç malzemesi yardımları, eğitim ve aile desteklerinin yanı sıra Karşıyaka’da Uluslararası İşitme Engelliler Halk Dansları Festivali ile her yıl İzmir Büyükşehir, Buca ve Karşıyaka Belediyeleri ile Balkan Festivalleri gerçekleştirdiklerini belirtmektedir (<https://www.hurriyet.com.tr>, 19.08.2017). Merkezi Ankara’da olan, İstanbul, Antalya, Mersin ve İzmir’de şubeleri bulunan Kıbrıs Türk Kültür Derneği’nin de, Kıbrıs Türk kültürüne sahip çıkmak, Kıbrıslı Türklerin kültürel zenginliğini ortaya koymak, Türkiye ile dostluk, işbirliği ve dayanışma bağı kurmak amacıyla birçok bilimsel, akademik ve kültürel faaliyeti gerçekleştirmekte olduğu belirtilmektedir (<http://www.kibriskd.org.tr>). Kültürel etkinliklerin yanında düzenlenen spor organizasyonları da göçmenler arasındaki bağı güçlendirilmesi ve sürdürülmesinde etkili olmaktadır. Bu organizasyonlardan biri, Türkiye Futbol Federasyonu Herkes İçin Futbol birimi ve İzmir Balkan Göçmenleri Derneği (BAL-GÖÇ) tarafından organize edilen olan Geleneksel İzmir BAL-GÖÇ Turnuvası’dır. 2011’de 11.si düzenlenen organizasyona 11 takım ve 275 sporcu katılmıştır (<https://www.tff.org>, 13.07.2011).

İzmir’de önemli bir göçmen nüfusu oluşturan Girit göçmenleri de ilde kurdukları dernekler aracılığıyla kültürel dayanışma ve yardımlaşma faaliyetlerini sürdürmektedir. Adıyeye, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri kapsamında gerçekleştirdiği çalışmasında, İzmir’in Girit’ten gelen göçmenler için önemli bir sevk noktası olduğuna işaret etmekte ve bu sayının yaklaşık 33.000 civarında olduğunu; ancak, tüm göçmen sayısının bu rakamın çok üzerinde olabileceğini belirtmektedir (Adıyeye,

2017:1107). Girit'ten Türkiye'ye gelen mübadiller, 2012’de İzmir Giritliler Derneği girişimleriyle düzenlenen "Mübadele'de Girit'ten İzmir'e İlk Adım" etkinliği ile anılmış ve bu amaçla organizasyonlar düzenlenmiştir (<https://www.sabah.com.tr>, 04.12.2012). İzmir’de Girit göçmenleri ile ilgili faaliyet gösteren üç tane dernek bulunmaktadır. Bunun yanı sıra dernekler bir araya gelerek de birtakım çalışmalarda bulunmaktadır. Nitekim Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği İzmir Şubesi Kerkük’te yaşanan olaylara dikkat çekmek Türk Eğitim-Sen, Azerbaycan Dostluk Derneği, İzmir Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Kazak Kültür Platformu, İzmir Türk Ocağı ve İzmir Kuzey Kafkas Derneği yöneticileri ile 2017’de bir basın toplantısı gerçekleştirmiştir. (<https://www.milliyet.com.tr>, 04.04.2017).

Kolukırık, İzmir ili örneğinde ele aldığı ve Bulgaristan’dan göç eden Türk göçmenlerin dayanışma ve örgütlenme biçimlerine ilişkin olarak gerçekleştirdiği çalışmasında şu sonuçlara varmıştır: “Birincisi; Türk göçmenlerinin dayanışma ilişkilerinde geleneksel ilişki biçimine uygun; aile, akrabalık, hemşehrilik ve göçmen kimliğine dayalı ilişki biçimini sürdürmeleridir. İkincisi ise, örgütlenme ve siyasal katılım noktasında geçmiş kalıntıların da bir devamı olarak düşük düzeyli çabalarıdır. Bu iki özellik içerisinde Türk göçmenlerinin mevcut konumları ve sahip oldukları kurumların işlevselliği içerisinde, geleneksel ilişki biçiminin yakın bir gelecek için de devam edeceği söylenebilir.”(Kolukırık, 2006: 11). Bosna Hersek ve Balkanların birçok bölgelerinden değişik nedenlerle İzmir’e göç ederek yerleşmiş olan Boşnaklar da, yerleştikleri yerlerdeki topluma uyum sağlamıştır. Bu anlamda İzmir Bosna Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği, gerçekleştirdiği faaliyetler ile geleneksel kültürün yaşatılmak suretiyle aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu açıdan ele alındığında, göçmenlerin kurdukları sivil toplum kuruluşlarının, kültürel hafızanın yaşatılmasında, güncellenmesinde ve aktarılmasında önemli olduğu söylenebilir (Bayraktar, 2014; 204). Türkiye’de faaliyet gösteren en önemli derneklerden birisi olan göçmen dernekleri, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Anadolu’ya yerleşen göçmenlerin kurdukları derneklerdir. Bayraktar’a göre, “göçe bağlı kültürel entegrasyon ve uyum sürecinde, göçmen sivil toplum kuruluşlarının rolü göz ardı edilemeyecek derecede önem arz etmektedir.” (Bayraktar, 2014: 197). Dolayısıyla göçmenlerin aralarındaki bağın korunmak suretiyle sürdürülmesi, kültürel dayanışma ve yardımlaşmanın gerçekleştirilmesi ve bunun sonucunda yeni toplumsal ortama uyum sağlamada derneklerin rolü bu anlamda yadsınamaz bir gerçektir.

6. SONUÇ

Demokrasinin vazgeçilmez kurumları olan sivil toplum kuruluşları, bireylerin birçok ihtiyacının karşılanarak maddi-manevi olarak kendini gerçekleştirmelerine, kamuoyu oluşturmalarına, farkındalık yaratmalarına, dayanışma ve yardımlaşma gibi temel insani değerlerin aktarılmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle göçler sebebiyle giderek karmaşık bir hal alan toplum yapısında, bireylerin aidiyet ihtiyacının karşılanmasında, topluma uyum sürecinin kolaylaştırılmasında dayanışma bağının güçlendirilmesini amaçlayan sivil toplum kuruluşlarının önemi giderek artmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye’de önemli bir işlevi yerine getiren sivil toplum kuruluşlarının başında göçmen dernekleri gelmektedir. Anavatan ile kültürel ve soy bağı olan ve daha önceki dönemlerde farklı bölgelere yerleştirilmiş olan Türklerin Anadolu’ya göç etmelerinin ardından birtakım sosyal ve ekonomik sorunların ortaya çıktığı açıktır. Göç dönemlerinde yöneticilerin önemli tedbirler aldığı bu süreç, sosyal ve ekonomik olduğu kadar, yeni topraklara ve çevreye uyum sağlamanın neticesinde bazı ihtiyaçları da açığa çıkarmıştır. Göçmenlerin geldikleri topraklardaki kültürel ve sosyal bağlarının sürdürülmesi, gelenek ve göreneklerin aktararak yaşatılması gibi amaçlar sivil toplum kuruluşları aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan toprak kayıpları nedeni ile başta Balkanlar olmak üzere Kafkasya, Kırım, Girit vb. bölgelerden Anadolu’ya doğru bir nüfuz hareketliliği yaşanmıştır. İzmir, bu bölgelerden gelen göçmenlerin hem yerleştirildiği hem de başka bölgelere sevk edildiği bir şehir görevini üstlenmiştir. İzmir’de göçmenler tarafından kurulan derneklere bakıldığında, bu derneklerin büyük bölümünün Balkan göçmenleri tarafından kurulduğu görülmektedir. Balkan göçmenlerinin yanı sıra Kafkas, Girit ve Akdeniz, Ortadoğu göçmenleri tarafından dernekler de şehirde önemli katkılar sunmaktadır. Bu dernekler, dil kursları, festivaller, anma günleri, spor organizasyonları düzenleyerek, göçmenler arasındaki bağı güçlendirilmesi, kültürel değerlerin tanıtımı, gençlere aktarılması, sürdürülmesi hususunda önemli faaliyetler düzenlemektedirler. Anadolu’nun kültürel zenginliğine önemli katkılar sağlayan göçmenlerin, dernekler aracılığıyla bu kültürel değerlerinin devamını ve aktarımını sağlamaları toplumların giderek birbirine benzediği küreselleşen dünyada son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Adıyeke, A. N. (2017). *Girit Muhacirlerinin Terk-i Mal Etmelerine Dair, Geçmişten Günümüze Göç II*, Osman Köse (Editör), Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 1101-1113.
- Akad, M., Dinçkol, A. (1998). *1982 Anayasası (Madde Gerekseleri ve Maddelerle İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları)*, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Akpınar, R. (2013). İzmir’de Faaliyet Gösteren Hemşehri Derneklerinin Şehir Kimliğine Etkileri, *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, V. 16, Nu. 29, ss. 261-275.
- Alpaslan, H. İ. (2012). Osmanlı Dönemi İzmir’inde Milletlerin Sosyo-Ekonomik Konumlarındaki Değişimlerin Yerleşim Dokusuna Etkileri, *Ege Coğrafya Dergisi*, 21/2, ss.25-35.
- Armağan, S. (1980). *1961 Anayasasına Göre Temel Haklar ve Ödevler*, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Arslan, S. (2008). *Balkan Savaşları Sonrası Rumeli’den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti’nde İskânları*, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Asan, H. (2016). Devlet, Aşiret ve Eşkiya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914), *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, Ocak-Haziran, ss. 36-61.

- Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi, *Ankara Barosu Dergisi*, 2014/1, ss. 333-360
- Bayraktar, Z. (2014). Geleneğin Aktarımında ve Yaşatılmasında Göçmen Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Bosna Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği Örneği, *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Y. 2, S. 3, ss. 193-206.
- Berber, F. (2011). 19. Yüzyılda Kafkasya’dan Anadolu’ya Yapılan Göçler, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz, S. 31, ss. 17-49.
- Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları, *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), ss. 60-80.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları, *TSA, Özel Sayı*, S. 3, Ocak, ss. 9-32.
- Bulut, R. (2017). Cumhuriyet Dönemi ve Öncesi Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler, *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, S. 56, Kasım, ss. 59-65.
- Çakmak, Z. (2008). Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878–1938), *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 36, ss. 201-223.
- Çakran, Ş., Eren, V. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 39, C. 14, ss. 1-30.
- Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri, *Bilig*, Bahar, S. 41, ss. 123-154.
- Çelebi, M. (2007). 19. Yüzyılda İzmir’de İtalyan Cemaati, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXII, S. 1, Temmuz 2007, ss. 19-51.
- Çerezcioglu, A. B. (2010). İzmir Makedon Göçmenlerinde Etnik Kimliğin Bir İşaretleyicisi Olarak Müzik, *Folklor/Edebiyat*, C. 16, S. 62, 2010/2, ss. 85-100.
- Çiçek, Ü. (haz.) (2006). *İzmir’in Tarihçesi*, İzmir: İzmir Ticaret Odası.
- Çimen, İ., Güven, İ., “Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihsel Gelişimi-2”, *Her Yönüyle Dernekler*, Yıl: 1, S. 2, s.15.
- Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç Hareketi (1950-1951), *Tarih Okulu*, İlkbahar-Yaz, S. XIV, ss. 113-145.
- Doğanay, F. (1996). Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, Erişim: http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Turkiyeye_gocmen_olarak_gelenlerin_yerlesimi%E2%80%8B.pdf, Kasım, (Erişim Tarihi: 09/03/2018).
- Duman, Ö. (2009). Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 43, Bahar, ss. 473-490.
- Ekici, S., Tuncel, G. (2015). *Göç ve İnsan*, Birey ve Toplum, C. 5, S. 9, Bahar, ss. 9-22.
- Eraslan, L., Bertlek, S.B. (2016). Seçilmiş Uluslararası Eğitim Derneklerinin Amaç, Yapı, İşleyiş Bağlamında Değerlendirilmesi, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 5, S. 13, Bahar, ss. 99-118.

- Erdal, İ. (2009). Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir'in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar, C. 6, S. 21, ss.61-73.
- Geray, C. (1970). Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 3, S. 4, ss. 8-36.
- Güneş, M. (2014). Kafkasya Muhacirlerinin Karahisar-I Sahib'inde İskânı ve Karşılaşılan Sorunlar (1861-1895), *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Haziran 2014, S: XVIII, ss. 421-452.
- Hocaoğlu, B., Mutluer, M. (2008). İzmir – Sarnıç Örneğinde Bulgaristan Göçmenlerinin Yerleşme Özellikleri, V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Türkiye, 16 - 17 Kasım 2008, C.1, ss.189-198.
- Işık, Ş. (1993). Karaburun Yarımadası'nın Nüfus Özellikleri (1890-1990), *Ege Coğrafya Dergisi*, 7, İzmir, ss.189-219.
- İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulusdevlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere (MiReKoç Proje Raporları 1/2014 TÜBİTAK 1001_106K291, Eylül 2009)*, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
- İpek, N., Şimşirgil, A., Gülsoy, E., Taştımır, M. (2013). *Osmanlı'da İskân ve Göç*, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2982.
- Karanfil, E. (04.12.2012). Giritli Mübadillerin 89 Yıllık Acısı, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/12/04/giritli-mubadillerin-89-yillik-acisi>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020)
- Kaya, M. (2013). Balkan Savaşları Sırasında Anadolu'ya Göçler ve Karşılaşılan Sorunlar, *JASS*, V. 5, I. 6,, ss. 1-16.
- Kayam, H. C. (1993). Lozan Barış Anlaşması'na Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM'de Görüşülmesi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IX, S. 27, ss. 581-608.
- Kocacık, F., Eser, M. (2010). Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler (Sivas İli Örneği), *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks ZfWT*, V. 2, N. 1, ss. 187-196.
- Kolukırcık, S. (2006). Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Göçmenlerin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 30, N. 1, ss. 1-13.
- Ortaylı, İ. (2016). *İmparatorluğun En uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özbay, F., Yücel, B. (2001). Türkiye'de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı, F. Özbay ve diğerleri, Nüfus ve Kalkınma, Ankara: Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Özcan, E.D. E. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme, *İş ve Hayat*, C. 2, S. 4, s. 183-215.
- Özdamar, D., Türk, A., İkizler, M., Çağırğan, S. (2008). *Yeni Dernekler Hukuku Mevzuatımızın Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özdemir, G. (2013), Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri, *Turkish Studies*, V. 8/6, ss. 943-959.

- Pul, A. (2010). Tomarza’ya Gelen Çeçen Muhacirlerin İskânı Hakkında Bazı Gözlemler, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, ss. 150-167.
- Sazil, S., Toker, N. M. Çelik, E., İ. Ramazan, Doğan, S. (2006). *Son Değişikliklerle Dernekler Mevzuatı*, 3. baskı, Ankara: Beyaz Matbaa.
- Sezer, T. D. (2008). Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 1, 2008, ss. 1-58.
- Şahin, N. (2006). XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu’ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkileri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1, ss. 63-82.
- Şen, M. (2014). Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi, *Çalışma ve Toplum*, 2014/1, ss. 231-256.
- Tatlıbal, E. (2015). Tarih Boyunca Balkanlar'dan İzmir'e Göçler, <http://www.egemeclisi.com/kose-yazisi/4893/tarih-boyunca-balkanlardan-izmire-gocler.html>, 11/10/2015.
- T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (2012). Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri I, Kemal Gurulkan, Ali Osman Çınar, Yusuf İhsan Genç (haz.), Uğurhan Demirbaş (yay.haz.), Yayın Nu: 121, İstanbul: Seçil Ofset.
- Tepekaya, M. (2006). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırım ve Kafkasya’dan Göç Hareketleri ve Saruhan (Manisa) Sancağı’na Göçler, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.VI, S. 2, İzmir, ss. 463-480.
- Terzi, E., Koçak, Y. (2014). Hemşehri Dernekleri, Hemşehrilik Bilinci ve Kentleşme İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul/Sultangazi’deki Karslı Hemşehri Dernekleri Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 32, ss. 137-150.
- Ünal, S. (2012). Sosyal-Mekânsal-Siyasal Kümelenme Biçimi Olarak İzmir Kentinde Balkan (Rumeli) Kimliği, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 21(3), ss. 49-77.
- Vardar, N. (09.09.2015). Mülteci, Göçmen, Sığınmacı Arasındaki Farklar?, 09.09.2015, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar>, Erişim Tarihi: 08.05.2020).
- Velidedeoğlu, H.V., Ataay, A.M. (1956). *Türk Cemiyetler Hukuku*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Yavaş, H., Karakurt, R. (2010). Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Derneklere Yönelik Başlıca Düzenlemeler ve Derneklerin Farkındalık Düzeyleri, VII. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı ‘Hayırseverlik’, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 3-5 Aralık 2010, Çanakkale: Pozitif Matbaacılık, Üniversite Yayın No. 103.
- Yıldırım, S. (2012). Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y. 8 S. 16, Güz, ss. 75-92.
- Türkiye’ye Göçler ve Türk Toplumunu- Osmanlı Döneminde Göç Eden Türkler, <http://www.turkbilimi.com/turkiyeye-gocler-ve-turk-toplumunu-osmanli-doneminde-goc-eden-turkler/>, Erişim Tarihi: 23/04/2019.

85 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, *Ceride-i Resmîye*, 28 Cemaziye'l Evvel 1339 (7 Şubat 1921).

19/09/2006 tarih ve 5543 Sayılı İskân Kanunu, *Resmî Gazete*, 26/9/2006, S. 26301.

04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, *Resmî Gazete*, 11/04/2013, S. 28615.

Türkiye'ye Göçler ve Türk Toplumunu- Osmanlı Döneminde Göç Eden Türkler, <http://www.turkbilimi.com/turkiyeye-gocler-ve-turk-toplumunu-osmanli-doneminde-goc-eden-turkler/>, Erişim Tarihi: 23/04/2019.

Balkan göçmenleri Foça'da bulundu, 19.08.2017, <https://www.hurriyet.com.tr/balkan-gocmenleri-focada-bulustu-40555303>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020).

Kosova Rumeli Derneği'nin Yeni Başkanı Şengöz, 14.05.2012, <https://www.haberler.com/kosova-rumeli-dernegi-nin-yeni-baskani-sengoz-3619646-haberi/>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020).

İzmir'de Kırım Şenliği,09.12.2013, <https://www.haberler.com/izmir-de-kirim-senligi-5403055-haberi/>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020)

Irak Türkleri Derneği'nden Kerkük Açıklaması,04.04.2017, <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/izmir/irak-turkleri-derneginden-kerkuk-aciklamasi-11954255>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020)

Dede Korkut Yörük Türkmen Federasyonu kültür şöleni başlıyor, 03.05.2015, <https://www.sechaber.com.tr/dede-korkut-yoruk-turkmen-federasyonu-kultur-soleni-basliyor/>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020)

Kıbrıs Türk Kültür Derneği Kuruluşu, http://www.kibristkd.org.tr/pg_15_tarihce, (Erişim Tarihi: 13.05.2020)

11. Geleneksel İzmir BAL-GÖÇ Turnuvası sona erdi,13.07.2011, <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=228&ftxtID=12999>, (Erişim Tarihi: 13.05.2020)

<https://www.egm.gov.tr/sayfalar/iltica-goc-islemleri.aspx>

<http://www.unhcr.org/tr/>

http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitleselel-akinlar_409_558_559#_ftn6, 09/03/2018

<http://www.apikam.org.tr/Bagimsiz/izmirin-tarihi>

www.balgoc.org.tr

<http://www.goc.gov.tr>

<http://www.egemakgoc.org/34-kurulus-tarihi.html>.

TÜRKİYE'DE YAŞLI YOKSULLUĞU VE YAŞLI KADINLARIN YOKSULLUKLA MÜCADELESİ: PAZARDA ÇALIŞMA ÖRNEĞİ

Ayşenur GÖNÜLAÇAN¹, Selin UMUTLU²

ÖZ: Bu çalışma; yaşlı yoksulluğuna dikkat çekmek ve özellikle hayatının her evresinde dezavantajlı bir grup olan kadınların, yaşlılıkta yoksullukla mücadele yöntemlerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bireyler, yaşlılık döneminde çeşitli etmenlerin birleşimiyle birlikte gelir kaybına uğramakta ve yaşlılıktaki bu gelirden yoksun olma durumu yoksullukla sonuçlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında yaşlı kadınların yoksullukla mücadelesi incelenmiş, pazarda çalışma nedenleri üzerinde durulmuştur. Çalışma kapsamında pazarda çalışan 10 kadın ile derinlemesine mülakat yöntemi ile görüşülmüştür. Ses kaydı ile yapılan görüşmeler Pazar ortamının dezavantajları da göz önüne alınarak 15- 20 dakika' lık sürelerle sınırlı tutulmuştur. Görüşme sonunda elde edilen bulgular yorumlanmış ve öneriler belirtilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Yaşlılık, Kadın, Yoksulluk.

ELDERLY POVERTY IN TURKEY AND THE STRUGGLE OF OLDER WOMEN WITH POVERTY: CASE STUDY ON WORKING IN MARKET PLACE

ABSTRACT: In this study; to draw attention to the poverty and the elderly especially disadvantaged at every stage of your life is a group of women was written in order to examine the methods of struggle against poverty in old age. Individuals are at a loss of income with the combination of various factors in old age, and the deprivation of old age results in poverty. This study examined the struggle against poverty, old women in the scope of work focuses on the causes of the market. Scope of the study in-depth interview with 10 women running the market method were interviewed with. Voice recording meetings Market environment with disadvantages in consideration of the time 15-20 minutes has been limited. At the end of the talks interpreted the findings and recommendations.

KEYWORDS: Elderly, Woman, Poverty.

¹ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, agonulacan@ktu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0970-5026>

² Arş. Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, selinaltay@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0391-0179>

1. GİRİŞ

Yaşlanma insan hayatının doğal bir sürecidir. İnsan için yaşlanma her dönemde var olduğu halde yaşlanma konusunun bir sorun olarak görünür hale gelmesi, 1. ve 2. Dünya savaşlarından sonra yaşanan değişimler sonucu olmuştur. Teknolojik buluşlar, sağlık alanında yaşanan gelişmeler, hayat standardının artması gibi gelişmeler yaşam sürelerini arttırmıştır. Sanayileşme ile birlikte kadınların çalışma hayatına girmeye başlaması doğurganlığın azalmasını da beraberinde getirmiştir. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş yaşanmış, bu değişimde yaşlının aile içindeki statüsü ve önemi azalmıştır. Modern toplumda kadınların da çalışma hayatına girmesiyle yaşlı bakımı devlete bırakılmaya başlanmıştır.

Türkiye’de Cumhuriyet’ in ilanından sonra doğurganlığı teşvik eden politikaların terk edilmesiyle doğurganlık oranı düşmüş, teknolojik gelişmeler, sağlık alanında ki buluşlarla hayatta kalma süreleri artmış, böylece ülkemiz demografik değişim sürecine girmiştir. Türkiye’de önemli bir olgu da yaşlı yoksulluğudur. Yaşlılar geçmişteki çalışma koşullarından dolayı yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır. Ülkemizde sosyal güvenlik sisteminin diğer ülkelere göre geç kurulması, etkinliğinin geç sağlanması nedeniyle yaşlılarımızda sigortasız çalışma yüksektir. Böylece yaşlılıkta gelir güvencesinden mahrum kalmış, bu durum ise yoksulluğu ve çalışmak zorunda kalmayı beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada, yoksulluk oranı erkeklere göre daha fazla olan yaşlı kadın yoksulluğu ve yoksullukla mücadele yöntemleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında pazarda çalışan 10 kadın ile derinlemesine mülakat yöntemi ile görüşülmüştür. Ses kaydı ile yapılan görüşmeler pazar ortamının dezavantajları da göz önüne alınarak 15- 20 dakikalık sürelerle sınırlı tutulmuştur.

Çalışmanın girişten sonraki ilk bölümünde yaşlılık kavramı incelenmiş, ikinci bölümde ise yoksulluk konusuna yer verilmiştir. Üçüncü bölümde yaşlı yoksulluğu ve Türkiye’de ki durumu incelenmiştir. Son bölümlerde ise alan araştırmasına yer verilmiş, yöntem ve bulgular alt başlıkları altında incelemeler yapılmıştır.

2. YAŞLILIK KAVRAMI

Yaşlılık; biyolojik, fizyolojik ve psikolojik süreçleri kapsayan çok boyutlu bir süreci ifade etmektedir. Yaşlılığın çok boyutlu bir kavram olması, tek bir yaşlılık tanımı yapılmasını zorlaştırmakta ve birden fazla tanımlamayı gerektirmektedir (Kaya vd., 2013, s.209).

Yaşlanmanın pek çok tanımı vardır. Ancak önce yaş kavramını tanımlamak gerekmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşı öncelikle kronolojik olarak ele almaktadır: “45-59 yaş arası orta yaş”; “60-74 yaş arası yaşlılık”; “75-89 yaş arası ileri yaşlılık”; “90 ve üstü ise “ihtiyarlık” (DPT, 2007: s. 10).

Yaş, biyolojik ve kronolojik olarak 2 başlıkta tanımlanmaktadır. Kronolojik yaş her insanda aynı olduğu halde biyolojik yaş bireylere göre değişmektedir (Tomanbay vd., 2013, s.92). Kronolojik yaş; insanın doğum tarihi ile başlayan ve ölümüne kadar geçirilen yaş evrenlerinin kategoriler halinde

değerlendirilmesidir. Biyolojik yaş ise; zamana bağlı olarak insan organizmasındaki fonksiyonların azalması ve hücre kayıpları ile ortaya çıkan yaş olarak tanımlanmaktadır (Tokol ve Alper, 2015, s.387).

Yaşlanma; gelişme, büyüme, duraklama ve gerileme başlangıcı ile gerileme dönemlerinden oluşan, canlının oluşumundan ölümüne kadar olan bu süreçleri kapsayan bir olgudur. Bireyin geçmişine dönük yaşamından kalan bir takım sorunların devam ettiği ve yaşam sürecinin tamamlandığı bir evreyi kapsamaktadır (Yaşlılığa Genel Bakış, 2014).

3. YOKSULLUK

Yoksulluk (poverty), 1901 yılında Seebohm Rowentree tarafından: “Bireylerin sahip olduğu toplam kazançlarının, biyolojik ve fizyolojik varlıklarının devam etmesi için gerekli olan yiyecek, giyim vb. temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi” şeklinde tanımlanmıştır (Ören, 2017: s. 140).

Yoksulluk; ekonomik, sosyal ve kültürel birçok etmeni kapsayan çok boyutlu bir olgudur. Genel olarak yoksulluk kavramı; temel gereksinimlerini karşılayamama durumudur. Dar anlamda yoksulluk; açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken; geniş anlamda yoksulluk gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamı devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinden geride olma durumunu ifade etmektedir (Karadeniz ve Öztepe, 2013, s.80).

1960’lı yılların ortalarından itibaren kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlanan yoksulluk kavramı, 80’li yıllarda ülke politikalarını tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Bu yıllar Yeni Liberal politikaların Keynesyen politikaların yerini aldığı yıllardır (Karadeniz ve Öztepe, 2013, s.79). Emek-sermayenin serbest dolaşımı, kamu sektörünün küçülmesi ve dünya ekonomisi ile bütünleşmesi tüm ülkelerde dengelerin bozulmasına neden olmuştur (Gürses, 2007, s.60).

Kamu müdahalesi ve kamu hizmetlerinin azalması yapısal uyum programları ve özelleştirme bu dönemde yaşanan en önemli yapısal süreçlerdir. İzlenen tüm bu politikalar gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde eşitsizliği ve yoksulluğu şiddetli bir biçimde arttırmıştır. Bu durumdan en fazla etkilenenler ise yoksulluk riski taşıyanlar ile yoksulluğu yoğun olarak yaşayanlar olmuştur (Karadeniz ve Öztepe, 2013, s.79).

3.1.Yoksulluk Türleri

Mutlak Yoksulluk: Gelir yoksulluğu olarak da bilinen mutlak yoksulluk, “hanehalkının veya bireyin yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyacı olan asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur” (TUSİAD, 2000: s. 96). Maslow’ un İhtiyaçlar Hiyerarşisi’ nde en alt düzeyde yer alan fizyolojik ihtiyaçları bile karşılayamama durumu olarak tanımlanan mutlak yoksulluk, aile üyelerinin gelirlerinin yaşadıkları ülkenin verileri ışığında, minimum geçim standardının altında olmasını ifade etmektedir (Ören, 2017: s. 147). Kişinin, gıda, giyinme, barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayıp karşılayamaması temel alınarak, karşılayamaması durumunda mutlak yoksul olarak kabul edilmektedir (Yüksel Arabacı, 2017: s. 184).

Görelî Yoksulluk: Nispi yoksulluk olarak da ifade edilebilen görelî yoksulluk, “kişilerin veya hanehalkının, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilmesi fakat kaynak yetersizliği nedeni ile genel olarak toplumun refah seviyesinin altında kalmaları ve sosyallik bakımından topluma katılmalarının sınırlandırılması” olarak ifade edilmektedir (Şenses, 2002: s. 91). Görelî yoksulluk, sosyal bir varlık olan insanın, değişen koşullara göre ihtiyaç duyduğu şeyleri karşılayamaması, o an ki gereksinimlerini giderememesi ile ortaya çıkmaktadır. Mutlak yoksullukta temel ihtiyaçlar baz alınırken, görelî yoksullukta insanın sosyal gereksinimleri de ele alınarak, onun eğitim, eğlence, ulaşım, istihdam edilme gibi isteklerini karşılayabilmesi durumuna bakılmaktadır (Ören, 2017: 148).

Subjektif Yoksulluk: Öznel yoksulluk olarak da adlandırılan bu yoksulluk türünde, temel ihtiyaçların karşılanıp/karşılanmama durumu bireylerin kendi algılama şekillerine göre belirlenmektedir (Şenses, 2002: 93). Başka bir ifade ile, ülkedeki yoksulluk belirlenirken, kişilerin kendilerini yoksul hissedip /hissetmediği esas alınmaktadır (Yüksel Arabacı, 2017: s. 185).

Kent Yoksulluğu: Ekonomik ve toplumsal alandaki değişimlerden ortaya çıkan kent yoksulluğu, yoksulluktan farklıdır. Kentsel yoksulluk, çeşitli ekonomik sebeplerden dolayı kırsaldan kente göç edenlerin istihdamını sağlayabilecek iş olanaklarının sınırlı olması, ekonomik sebep ve dönüşümlerin yol açtığı toplumsal kırılmalardan, kurumsal ilişkilerin tam olarak belirlenmemesinden oluşan yoksulluk olarak ifade edilebilir (Işık, 2007: 6).

4. YAŞLI YOKSULLUĞU VE TÜRKİYE’DE Kİ DURUMU

Yaşlılık döneminde fiziksel gücün azalmasının yanı sıra özellikle emeklilik ile birlikte gelirin azalması, sosyal konumun değişmesi, iş bulmada güçlük ya da düşük ücretlerle çalışma gibi durumların birbiriyle kesişmesi sonucu yoksulluk ortaya çıkmaktadır (Yaşlanma Özel İhtisas Raporu, 2014). Günümüzde yaş, iş ve ücreti belirlemede önemli bir etmendir. Yaşlılar yaşam düzeylerini yükseltecek, gelirlerini arttıracak, maddi ve manevi açıdan yararlanabilecekleri alanlarda istihdam edilmede güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. (Danış: 2).

Yoksulluğun yaşlılara olan etkisi çok yönlüdür. Genelde yaşlılık döneminde hastalıkların artması, yalnız yaşama ve gelirin azalması ile birlikte karşılaşılan sorunlarla başa çıkma düzeyi de oldukça düşmektedir. Özellikle bu dönemde gelir ve sigorta yoksunluğundan sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama söz konusu olabilmektedir. Yaşlılığın kişileri yoksullaştırdığı veya yoksulluk riskini arttırmasının yanı sıra var olan yoksulluğun da kronikleşmesine neden olabilmektedir (Ak ve Közleme, 2017: 200-201).

Ülkemizdeki yaşlı yoksulluğunu etkileyen faktörlerin en önemlisi yaşlıların geçmişte çalışma yaşamlarında ki çalışma koşulları (ücret, kazanç, sosyal güvenlik vs.), yaşlılara yönelik sosyal politika ve sosyal güvenlik programlarının etkinliği durumudur. İşgücü piyasasındaki eşitsizlikler, yaşlı yoksulluğunu etkileyen en önemli nedenlerdendir. Gençliğinde hiç çalışmamış veya kayıt dışı çalışmış

bireylerin, yaşlılıkta yoksullukla karşılaşmaları daha şiddetli ve engellenemez bir hal almıştır (Karadeniz ve Öztepe, 2013, s.92).

Türkiye’de kadınların çalışma hayatına katılımı her dönem düşük olmuş kadınlar ya hiç çalışmamış ya da tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmışlardır. Türkiye’nin son 40 yıldaki gerçeklerinden olan göç olgusu ise kadınların nitelik düşüklüğünden dolayı kentte formel sektörde yer bulamamalarına neden olmuş ya da düzensiz, güvencesiz çalışmalarına neden olmuştur (Karadeniz ve Öztepe, 2013, s.92).

Günümüzdeki yaşlı yoksulluğunu anlayabilmek, geçmiş yılların çalışma istatistiklerine bakmakla mümkündür. 2017 yılında TÜİK tarafından yayınlanan istatistiklere göre yaşlı nüfus 2013 yılına göre %17 artarken, yaşlı nüfusun %56’sını kadınların oluşturduğu görülmektedir. Yaşlı yoksulluk oranları incelendiğinde ise 2012 yılında %18 olan bu oran 2016 yılında %16 olmuştur. Veriler incelendiğinde 2016 yılında yoksul yaşlı erkek nüfus oranı %14 iken, yoksul yaşlı kadın nüfus oranı %17 olarak yaşlı kadınların yoksulluğa en fazla maruz kalan taraf olduğu görülmektedir.

Yaşlı yoksulluğuna yönelik son yayınlanan veriler 2017 yılına aittir. Bu veriler incelendiğinde 2017 yılında toplam yoksul yaşlı nüfus oranı %15,1 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu yoksulluk oranının cinsiyete göre dağılımını incelediğimizde ise yaşlı erkeklerde %13,5, yaşlı kadınlarda ise %17,0 olduğu görülmektedir (<https://ailevecalisma.gov.tr/>).

5. YÖNTEM

TÜİK verileri incelendiğinde ortaya çıkan ciddi boyutlara ulaşan yaşlı yoksulluğu ve hayatının her döneminde dezavantajlı bir grup olan kadınların yoksulluk oranlarının da erkeklerden yüksek olması üzerine yoksul yaşlı kadınların yoksullukla mücadele yöntemlerini belirlemek, yaşlılıkta yaşadıkları sorunlara değinmek ve çözüm üretmek gerekmektedir.

Araştırmada pazarda çalışan 65 yaş üstü yaşlı kadınlar ile görüşme yapılmıştır. Rastgele örneklem seçimi ile belirlenen toplamda 10 yaşlı kadınla görüşülmüş ve derinlemesine mülakat yöntemi izlenmiştir. Görüşmede sorulan soru grupları yapılan pilot çalışma ve ön gözlem ile belirlenmiştir. Görüşmeler pazar yeri ortamı da göz önünde tutularak 15-20 dakika arasında yapılmıştır.

6. BULGULAR

Demografik Bulgular

Yaş; görüşülen yaşlı kadınların en küçüğü 68 en büyüğü 82 yaşındadır. Diğerlerinin yaşları bu aralıkta değişmektedir. Eğitim; sadece biri ilkokul mezunu iken, altısı sadece okuma yazma bilmekte, üçü okuma yazma dahi bilmemektedir. Görüşmecilerin medeni durumu incelendiğinde; üçünün evli, birinin eşi hayatta ancak başka kadınla yaşıyor (dul), altısının eşi vefat etmiş (dul) olduğu öğrenilmiştir. Göç durumu kadınlardan yalnızca birinde söz konusu olup Afyon’un bir köyünden gelin olarak geldiğini

beyan etmiştir. Görüşülen yaşlı kadınların tamamı Denizli'nin köylerinde yaşamaktadır ve Deniz' li merkeze sadece pazarda yatış yapmak amacıyla haftanın bazı günleri gelmektedir.

Tablo 1: Katılımcılara Dair Demografik Bulgular

GÖRÜŞMECİLER	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	GÖÇ
1	80	Okuma-Yazma biliyor	Dul	Yok
2	68	Okuma-yazma yok	Evli/ Eşi hayatta	Yok
3	82	Okuma-yazma yok	Evli/ Eşi hayatta	Yok
4	75	Okuma-yazma biliyor	Dul/ Eşi vefat etmiş	Yok
5	73	Okuma-yazma biliyor	Evli/ Eşi hayatta	Yok
6	77	Okuma-yazma biliyor	Dul/ Eşi vefat etmiş	Yok
7	75	Okuma-yazma biliyor	Dul/ Eşi vefat etmiş	Yok
8	82	Okuma-yazma biliyor	Dul/ Eşi vefat etmiş	Yok
9	78	İlkokul mezunu	Dul/ Eşi vefat etmiş	Var
10	65	Okuma-yazma yok	Dul/ Eşi vefat etmiş	Yok

Aile Yaşamına İlişkin Bilgiler

Görüşülen yaşlı kadınlar, en az 1 en fazla 4 çocuk sahibidir. Çocuklar genel olarak iş nedeniyle şehir dışında yaşamaktadır. Yaşlı kadınlardan ikisi çocuklarıyla yaşarken üçü eşiyle yaşamaktadır. Diğer 5 görüşmeci tek başlarına yaşamaktadırlar. Çocuklarla yaşamaya ilişkin genel bakış açısının olumsuz olduğu gözlemlenmektedir;

“Allah çoluk-çocuğun eline düşürmeden ölmeyi nasip etsin bize. Zor bu yaştan sonra yüksün artık onlara. İstemezler zaten bende istemem. Torunlarda istemiyor evde ihtiyar bir kadını”. G.8

“Çocuklar gittiler başka başka şehirlere onlar köyü istemez biz şehri. Gelin desen bayramda seyran da bile geldiği yok nasıl gideyim ben öyle gelinin yanına. Elden ayaktan düşürmesin Allah kendimize yeteriz çok şükür. G.5

“İstemem çocuğumun huzuru bozulmasın. Zaten bundan sonrası 2 gün yatak 3. Gün toprak”. G.3

“Tek başına yaşamak zor insan evin içinde bir nefes daha olsun istiyor ama yok kimse işte çocuklar gelmez gitmez haftada bir ararlarsa ona şükür”. G.1

Maddi Duruma İlişkin Bilgiler

Görüşülen yaşlı kadınların 3'ü hariç düzenli gelirleri olmadıkları, düzenli gelire sahip olanlarında bu gelirle geçinemedikleri belirtilmiştir. Gelire sahip olmayan yaşlılarımızın bazıları, çocuklarının gönderdikleri paralarla geçim sağlarken, bazıları da komşuların yardımıyla geçinmektedir.

Daha Önce Çalışmaya Dair Bilgiler

Görüşmecilerin hiç birinde daha önce sigortalı bir işte çalışma olmamıştır. Hemen hemen hepsi kendi bağ, bahçesinde ekip- biçme işiyle uğraşmıştır. Sadece bir görüşmeci oğullarının şirketi üstüne yapmasıyla emekli olabilmıştır. Görüşmeciler daha önce sigortalı bir işte çalışmama nedenlerini kendilerinin ve eşlerinin cahilliğine, bilinçsizliğine veriyorlar. Görüşülen kadınların sadece 2’sinin eşi sigortalı çalışmış. 1 tanesi de daha önce sigorta yaptırmış ancak maddi durumların sıkışıklığı nedeniyle yatırdığı parayı geri çekmek zorunda kalmış, bir daha yatırmamıştır.

“Ah ah öncesi babalarımızın sonrası kocalarımızın cahilliği ne çalışma ne sigorta hiçbir şey yaptırmadılar bize”. G.4

“İş vardı da kocam izin vermediydi, bu halleri düşünemiyorduk o zamanlar şimdi ki aklım olsa dinler miydim kocayı ben gider çalışırdım”. G.3

Sosyal Hizmet Almaya İlişkin Bilgiler

Görüşülen yaşlı kadınlarda sosyal hizmet alan yoktur. Ancak bu konunun hepsinin sorunlu olduğu bir mevzu olduğu, özellikle hak etmeyenlere verildiği ve muhtarın bu konuda suçlu olduğu noktasında hemfikir oldukları gözlemlenmiştir;

“Sosyal hizmet almıyorum. Rabbim bana güç kuvvet vermiş ben niye çalışmayayım. Günah. Ama köyde hak etse de etmese de herkesler alıyor”. G.1

“Sosyal hizmet almaya karşıyım. Haram para. Ama köyde herkes bu parayı almak için türlü oyular çeviriyor”. G.2

“Sosyal hizmet alamıyorum oğlunun üstünde mal var deyip vermiyorlar bana. Köyde muhtar çeviriyor bu işleri. Kolunda koca koca altını olan kadınlar, durumu iyi olanlar alıyor hep ne hikmetse”. G.7

Çalışma Nedeni

2 tanesi eşinden kalan maaşı alırken, 1 tanesi kendi emekliliğinden dolayı emekli maaşı almaktadır. Maaş alanların genel şikâyeti emekli maaşlarının düşük olmasıdır. Ancak kadınların kendi yoksullukları çocuklarının çaresizliği durumunda önemini kaybetmekte ve aldıkları az bir parayı da seve seve çocuklarına verdikleri gözlemlenmektedir. 500- 800 arasında değişen bu maaşlardan en yüksek 800 TL alan kadın;

“Kocamdan kalma maaşı alıyorum ama kızımın da kocası öldü trafik kazasında. Ona kendi çalışmasın dolayı maaşı vardı ben kızımın da yaşıyorum onun maaşıyla geçiniyoruz benim maaşımı da ölen oğlumun çocuklarına veriyorum. E kızımın da düşük, emeklisi yetmiyor ki 3 çocuk da o okutuyor nasıl yetsin el mecbur pazara geliyoruz işte bu gördüklerinizi satıyoruz”. G.4

“Kocamdan kalma 500 TL bir emekli maaşı var ama oğlum alıyor o parayı bana da ne verirse işi yok gücü yok onun daha çok ihtiyacı var paraya ne yapsın”. G.8

Herhangi bir geliri olmayan yaşlı kadınlar ise bahçeye ektikleri sebze- meyveyi getirip pazarlarda satmaktadır. Yaşlı kadınların çoğu birden fazla pazara gitmekte ve bunu pazardan para sağlamanın da yanında can sıkıntısını gidermek için de yapılmaktadır.

Kocasını bırakıp başka bir kadınla yaşayan ve herhangi başka hiçbir geliri olmayan yaşlı kadın çalışma nedenini şöyle açıklamaktadır;

“Çalışmayı ne yapacaksın, adam gitti başka kadına çocuklar desen kendi hayatlarına bakıyorlar. Bende yeme- içmeme yetecek kadar parayı bunlardan kazanıyorum işte hem de can sıkıntımı da gideriyorum, 3-5 insanla sohbet muhabbet ediyorum. Köyde nerde insan ölsen kalsan kimse kapını çalmaz”. G.1

Eşyle birlikte yaşayan ancak oldukça yoksulluk çektiğini söyleyen kadın ise;

“Amcan zamanında köyün muhtarıydı sigortasını da yatırıyordu ne güzel bir yandan, sonra bir şeyler oldu batırdı tüm parayı o sigortaya yatırdığı parayı da çaktı borçları yatırmak için elde avuçta ne varsa sattık savuşturduk belayı ama şimdi kaldık işte böyle. Bir ineğimiz var amcan ona bakar bende bahçeyle uğraşırım o süt yoğurt satar, bende pazara gelir bunları satarım buradan başka 2 pazara daha gidiyorum çok şükür gücümüz oldukça çalışırız daha da”. G.3

Maaşı olan ancak yalnızlıktan dolayı pazara gelen yaşlı kadın ise şöyle demektedir;

“Benim maaşım var var ama para yalnızlığa derman mı, çıkıp gelmesem buraya o gün ölürüm ben her gün gidiyorum her semtteki pazara gidiyorum evin içinde duramam ben duvarlar üstüme gelir, sabahı zor ederim”. G.6

Neden Pazar?

Kadınların daha önce çalışmama nedenleri ve bu yaşlarında pazarı tercih etme sebepleri, çocukluklarından beri bildikleri en iyi işin toprak ile ilgili işler olduğunu aynı zamanda eğitimsizlik ve niteliklerinin düşük olması ve buna yaşlılıkla birlikte güç düşüklüğü gösterilmektedir.

“Doğdum toprak öleceğim toprak başka iş bilmem ben, çalıştırmadılar başka işte. Ekme- biçme işini yapıp getirip satıyorum bunu bilir bunu yaparım. Birde bu yaştan sonra kim ne iş verir bana ben ne yapabilirim”. G.6

“Önce babamın evinde sonra kocamın evinde hep çiftçilikle uğraştık, bu iş kaderimiz ölene kadar bu işle uğraşmak yazmış alnımıza”. G.3

“Evimin önünde bir küçük bahçem var. Toprakla uğraşmak beni mutlu ediyor kafamı dağıtmamı sağlıyor. Can sıkıntımı alıyor. Pazara da getirip satıyorum ama o da can sıkıntısı kalabalık insan çok burada oturup akşama kadar pazara gelip gidene izlemek yetiyor bana”. G.1

Huzurevi vs. Kalmaya Karşı Düşünceler

Yaşlıların hepsinde huzurevi gibi kurumlarda kalmaya karşı olumsuz bakış bir açısı olduğu gözlemlenmektedir.

“Huzurevinde kalmak istemem. Rahat edemem”. G.7

“Huzurevine düşürmesin Allah”. G.3

“Huzurevi kendi evinin rahatlığını vermez o yüzden istemem, Allah’ta düşürmesin zaten öyle yerlere, sıkıcıdır orası”. G.6

Devletten İstekleri

Pazarda çalışarak geçimlerini sağlayan aynı zamanda pazara gitmeyi sosyalleşme olarak da gören yaşlı kadınlara devletten istekleri sorulduğunda genel olarak pek bir istekleri olmadıkları, hallerinden her şeye rağmen memnun olduklarını belirtmişlerdir;

“Devlet sosyal hizmet ile ilgili denetlemeleri arttırmalı. Muhtarlardan almalı bu görevi”. G.1

“Pazarda çalışanlara da sosyal güvenlik hakkı getirmeli”. G.3

“Köydeki gençler sigortalı çalışma konusunda bilinçlendirmeli, biz yandık onlar yanmasın”. G.4

“Yaşlılara ücretsiz geziler düzenlemeli, tiyatroya, pikniğe, gezilere götürmeli”. G.6

7. SONUÇ, TARIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışma; yaşlı yoksulluğuna dikkat çekmek ve özellikle hayatının her evresinde dezavantajlı bir grup olan kadınların yaşlılıkta yoksullukla mücadele yöntemlerini incelemek amacıyla yazılmıştır.

Bireyler yaşlılık döneminde çeşitli etmenlerin birleşimiyle birlikte gelir kaybına uğramakta ve yaşlılıktaki bu gelirden yoksun olma durumu yoksullukla sonuçlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında yaşlı kadınların yoksullukla mücadelesi incelenmiş, pazarda çalışma nedenleri üzerinde durulmuştur.

Kadınların geçmişte sigortalı bir işte çalışmaması, genel olarak hemen hepsinin ücretsiz aile işçisi olarak çalışması yaşlılıklarında gelir güvencesinden yoksun olmalarının ve pazarda çalışmalarının temel ve ortak nedenidir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer unsur ise kadınların eşlerinin de daha önce sigortalı bir işte çalışmamış olmasıdır. Yaşlı kadınlar çalışmayı geçimlerini sağlamak için yapmanın yanı sıra can sıkıntılarını giderecek bir araç olarak da nitelendirmişlerdir.

Yaşlı kadınların çocuklarla birlikte veya huzurevi vs. gibi yerlerde yaşamaya karşı düşünceleri oldukça olumsuz olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle huzurevi için kullandıkları “düşme” tabiri dikkat çekicidir. Çocuklarla yaşamayı onların huzurunu bozma olarak nitelendirirken, huzurevi vs. yerleri rahat olmayan, can sıkıcı yerler olarak nitelendirdikleri gözlemlenmiştir.

Kadınların sadece 2’si eşinden kalma emekli aylığı alırken, diğerlerinde emekli aylığı alma ve sosyal hizmet alma yoktur. Sosyal hizmet parası almayı “günah, haram para olarak” nitelendirmişlerdir.

Yaşlı kadınlarımızın genel olarak devletten beklenti ve isteklerinin olmadığı gözlemlenmiştir. İstekleri; sosyal hizmet parası ile ilgili gerekli denetlemelerin yapılması ve bu işin köylerde muhtarlara verilememesi, yaşlılar için ücretsiz geziler düzenleme vs. ile sınırlı kalmıştır.

Türkiye'nin mutlak yaşlı sayısının fazlalığı ve hızla yaşlanan nüfusu göz önüne alındığında yaşlılara yönelik sosyal politikaların yetersiz olduğu görülmektedir. Yaşlılara yönelik sosyal politikaların çağın yeniliklerine uygun, yaşlıların istek ve düşünceleri doğrultusunda yapılması gerekliliği göz ardı edilmemelidir.

Alan araştırması doğrultusunda görüşülen yaşlı kadınların hemen hepsinin huzurevi vs. de kalmaya yönelik düşünceleri oldukça olumsuzdur. Huzurevini rahatsız, sıkıcı yer olarak tanımlamaktadırlar. Bu doğrultuda huzurevleri ile ilgili düzenlemeler yapılmalı, huzurevleri sosyal aktivitelerin sıkça yapıldığı yerler haline getirilmelidir.

Araştırma neticesinde gözlemlenen bir diğer düşünce ise yaşlıların kendi evlerinde yaşama isteğidir. Bu düşünce doğrultusunda yaşlıların evlerinden koparılmayacak şekilde bakım ve yardım hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Yaşlılara verilen sosyal yardımlarla ilgili sorun ve aksaklıklar giderilmeli, bu yardımların etkinliği artırılmalıdır. Bu konu ile ilgili görevlendirme köylerde muhtarlardan alınmalı, konun uzmanı kişilerce tespit ve denetlemeler yapılmalıdır.

Yaşlılara yönelik sosyal aktivite çalışmaları yok denecek kadar azdır. Özellikle köylerde yaşayan yaşlıların en büyük sorunlarından birini yalnızlık ve can sıkıntısı oluşturmaktadır. Bu konuya yönelik çalışmalara ağırlık verilmeli, yaşlılara uygun aktivite ve geziler düzenlenmeli, bir araya gelebilecekleri merkezler oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ak, M., & Közleme, O. (2017). Yaşlı Yoksulluğu. Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 197-206.
- Altan, Ö. Z. (2006). Sosyal Politika. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2011). Yaşlılar İçin Sosyal Politika Gündemi. Yaşlılar İçin Sosyal Politikalar Gündemi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Bahar, G., Bahar, A., & Savaş, H. A. (2009). Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. Fırat Sağlık Hizmetleri, 4(12).
- Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. (2019). Web Sitesi: <https://ailevecalisma.gov.tr/> adresinden alındı.
- Danış, M. Z. (tarih yok). Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Uygulama ve Araştırma Merkezi. Nisan 19, 2014 tarihinde Gebam Web Sitesi: <http://www.gebam.edu.tr> adresinden alındı
- DPT. (2007). Türkiye' de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma
- Gürses, D. (2007). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yolları. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 59-74.
- Karadeniz, O., & Öztepe, N. D. (2013). türkiye'de yaşlı yoksulluğu. Çalışma ve Toplum Dergisi(3), 77-102.

- Kaya, İ., Arslantaş, H., Ergeç, H., Turan, S., & Polat, M. (2013). Sosyal Sorunlar. Ocak: Anadolu Üniversitesi.
- Ören, K. (2017). Sosyal Politika (5. Baskı). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Şenses, F. (2002). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk (2. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tokol, A., & Alper, Y. (2013). Sosyal Politika. Bursa: Dora Yayınları.
- Tomanbay, İ., Akbaş, E., Topçuoğlu, R., Paslı, F., Duyan, G., Dölek, B., . . . Erükçü, G. (2013). Sosyal Hizmetler Kuruluşları. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tüik. (2014, Nisan). Mayıs 12, 2014 tarihinde TÜİK: <http://www.tuik.com> adresinden alındı
- TÜSİAD. (2000). Türkiye' de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Bir Karşılaştırma, İstanbul, Yayın no: TÜSİAD-T/2000-12/95
- Yüksel Arabacı, R. (2017). Sosyal Politika (8. Baskı). Aysen T ve Yusuf A, (Ed.), Gelir Dağılımı ve Yoksulluk içinde (178-207), Bursa: Ezgi Matbaası.
- Işık, E. (2007). Kent Yoksulluğu, Sokak Çocukları ve Suç, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi.

GEERT HOFSTEDE’NİN ÖRGÜT KÜLTÜRÜ MODELİNİN DÖRT TEMEL BOYUTUNUN GELİŞMİŞ (BELÇİKA VE ABD) VE GERİ KALMIŞ (BANGLADEŞ VE PAKİSTAN) ÜLKELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yaprak EROĞLU¹

ÖZ: Bu çalışmada örgüt kültürü kavramının tanımı, unsurları, işlevleri ve önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın devamında Geert Hofstede’nin örgüt kültürü modeli ve güç aralığı, belirsizlikten kaçınma, dişilik/erillik ve bireycilik/kolektivizm gibi dört temel boyutu üzerine bilgi verilmiştir. Gelişmiş olan ülkeler olan Belçika ve ABD ve geri kalmış ülkeler olan Bangladeş ve Pakistan kültürleri, Hofstede’nin dört kültür boyutu açısından değerlendirilmiş olup örgüt kültürü açısından örneklerle açıklanmıştır. Çalışmanın amacı; örgüt üyelerinin sahip olduğu farklı kültürlerin örgüt kültürüne etkilerini belirlemektir. Yapılan literatür taraması neticesinde farklı ülke kimliklerine sahip örgüt üyelerinin kültürleri hakkında çok az sayıda çalışma yapıldığı fark edilmiştir. Bu yüzden bu çalışmada belirlenmiş ülkeler dışında başka ülkelerin kültürleri ve bunların örgüt kültürüne etkileri konusunda başka çalışmalara bir rehber olacağı düşünülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Örgüt Kültürü, Geert Hofstede’nin Örgüt Kültürü Modeli, Geert Hofstede’nin Örgüt Kültürü Modeli Boyutları

EVALUATION OF FOUR BASIC DIMENSIONS OF GEERT HOFSTEDE’S ORGANIZATIONAL CULTURE MODEL IN THE SENSE OF DEVELOPED (BELGIUM AND USA) AND BACKWARD (BANGLADESH AND PAKISTAN) COUNTRIES

ABSTRACT: In this study, the definition, elements, functions and importance of the concept of organizational culture have been emphasized. In the continuation of the study, information about Geert Hofstede’s organizational culture model and its four basic dimensions such as power distance, uncertainty avoidance, femininity/masculinity and individualism/collectivism. Belgium and USA that are developed countries; Bangladesh and Pakistan that are backward countries’ cultures have been evaluated in terms of Hofstede’s four Cultural dimensions and have been explained with examples in terms of organizational culture. The aim of the study is to determine the effects of different cultures that organization members have on organizational culture. As a result of the literature review made, it has been noticed that very few studies have been conducted on cultures of organization members who have got different country identities. Therefore, it has been thought that this study may be a guide to other studies on the cultures of other countries and their effects on organizational culture except for

¹ Dr. Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Bölümü, crewsandra@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5595-2461>

the countries determined in this study.

KEYWORDS: Organizational Culture, Geert Hofstede's Organizational Culture Model, The Dimensions of Geert Hofstede's Organizational Culture Model

1. GİRİŞ

Örgüt, iki ya da daha fazla bireyin ortak bir hedefe ulaşmak için davranışlarını ve ilişkilerini normatif kurallara göre düzenlediği bir yapıdır. Örgütlerde yöneticiler ve çalışanlar, farklı unsurların etkisiyle kendilerine özgü bir kültür yapılandırır. Örgüt üyelerinin örgüt kültürü algısı, örgütsel bağlılıklarını, inançlarını, motivasyonlarını da etkilemektedir.

Bu doğrultuda dinamik ve belirsizlikleri de içinde bulunduran örgüt kültürünün ne olduğu, örgüt üyelerinin örgüt kültürünü nasıl algıladıkları, çalışanların sahip olduğu kişisel kültürlerinin arasında ne gibi farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların örgüt kültürüne nasıl yansıdığı gibi konular bu çalışmada yer almaktadır.

Temelinde toplumsal kültür olan örgüt kültürünün unsurları, çalışanların yaklaşımlarında da değişikliklere neden olmaktadır. Kültürün ortak değerler etrafında bir örgüt oluşturarak, bireylerin örgütsel hedeflere ulaşmalarında ekip ruhuyla çalışmasında etkili bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle yönetim biliminde örgüt kültürü konusunda daha çok Avrupa ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar göze çarpmaktadır. Ancak kültürel farklılıklar söz konusu olduğundan gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkeler için de bu araştırmaların sonuçlarını kullanmak ya da bir genelleme yapmak imkânsızdır.

2. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ KAVRAMI

Artan rekabet koşullarından dolayı dünya çapında çeşitli geliştirme, iyileştirme ve problem çözme süreçlerinde hızı önemseyen işletmeler rekabet avantajı elde edeceklerdir. Bu rekabet avantajını sürdürebilir kılmak için işletmeler, çalışanlarının yerine getirdikleri görevleri hakkında bilgilerini, düşünceleri ve duygularını açıkça ifade edebilmelerini önemsemektedirler.

İnsanlığın varoluşundan günümüze değin örgütlerde insan faktörü değerini kaybetmemiştir. İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturduğu somut ya da soyut herşey kültürün unsurlarını bir araya getirmektedir. İnsanların yaşadığı topluluklarda yansıttıkları bu kültür, organizasyonlarda da örgüt kültürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ömürlerinin çoğunu bir örgütte çalışarak geçiren çalışanların oluşturduğu örgüt kültürü kavramıyla ilgili çok sayıda tanımlar yapılmıştır.

Örgüt kültürü, belli bir grubun bulduğu, icat ettiği ya da dış çevreyle ahenk ve iç çevreyle entegre olma problemlerini çözmek için geliştirdiği, geçerliliği olan ve bundan ötürü örgüte yeni katılan çalışanları da bu sorunlara yönelik düşündürmeyi, hissettirmeyi ve davranmayı tavsiye eden bir varsayımlar sistemidir (Yalçınsoy, 2019, s. 68).

Örgüt kültürü, organizasyona yayılan ve organizasyonu bütünleştiren felsefe, bakış açısı, değer yargıları, inanç, beklenti, davranış ve kurallar olarak tanımlanmaktadır (Akyol, Tanrısevdi, Gidiş, Dumlu ve Durdu, 2020, s.19).

Örgüt kültürü, yöneticilerin ve çalışanların birlikte uyumlu bir şekilde çalışabilmeleri, potansiyel sorunların çözümüyle ilgili davranışlardır. Başka bir deyişle, örgüt kültürü, örgüt çalışanları arasında ortaklaşa sahip olunan benzer değerler, ideolojiler, hisler, fikirler ve insani ilişkilerden meydana gelen varsayımlar olarak ifade edilmektedir (Durak, 2019, s.24).

Yukarıdaki tanımlar doğrultusunda örgüt kültürü; örgütün tüm üyelerinin etkin ve verimli çalışabilmeleri ve sorunlarını çözebilmeleri için gerekli olan örgütün tamamına yayılan değerler, düşünceler, inançlar, duygular, eğilimler, beklentiler, normlar bütünü olarak da tanımlanabilir.

Yukarıdaki tanımlar doğrultusunda örgüt kültürü; örgütün tüm üyelerinin etkin ve verimli çalışabilmeleri ve sorunlarını çözebilmeleri için gerekli olan örgütün tamamına yayılan değerler, düşünceler, inançlar, duygular, eğilimler, beklentiler, normlar bütünü olarak da tanımlanabilir.

2.1. Örgüt Kültürünün Önemi

Başarılı işletmelere bakıldığında zengin, güçlü ve yerleşik bir örgütsel kültüre sahip olduklarını görmekteyiz. Küresel çapta yaşanan sosyal, ekonomik, politik ya da sağlık krizlerinde belirsizlik artmakta ve örgütün çevresi daha kaotik ve tehlikeli bir hal almaktadır. Bu çevresel etmenler göz önünde bulundurularak değişimi gerçekleştirmek için güçlü bir örgütsel kültüre ihtiyaç duyulmaktadır.

Güçlü bir örgüt kültürü olan organizasyonlarda, çalışanların nasıl bir tutum takınacağına dair yerleşmiş bir kültür mevcuttur. Çalışanlar, doğru veya yanlış tutumları iyi bilirler. Zayıf bir örgüt kültürü olan organizasyonlarda ise yerleşmiş bir kültür olmadığından karar verme süreçleri yavaş ilerler. Güçlü örgüt kültüründe örgütsel çeviklik söz konusudur ve rekabet avantajı kolay sağlanır (Koç, 2020, ss. 46-47). Bununla birlikte örgüt kültürü, bir kontrol sistemi rolünü üstlenmektedir. Organizasyonun hedeflerine ulaşması için destek olmasının yanında kalite seviyesini de yükseltmektedir. Organizasyonun yeniliğe açık olmasını sağlar. Yöneticilerin çalışanları etkili bir şekilde yönlendirmesi örgüt kültürünün daha çok benimsenmesinde doğrudan etkilidir (Tuncer, 2020, s.37). Örgüt kültürü, organizasyonun hedeflerinin, stratejilerinin ve politikalarının belirlenmesinde önemli rolü vardır. Çalışanların moral ve motivasyonlarını artırarak daha verimli çalışmalarını sağlar (Akbaş, 2020, s.6). Örgüt kültürünün önemi, süreçlerin yeniden yapılandırılmasında, İK, liderlik ve performans yönetimi alanlarında görülmektedir.

2.2. Örgüt Kültürünün Unsurları

Örgüt kültürü konusunda çalışan araştırmacılar, örgüt kültürünün özellikleriyle ilgili genel özellikleri aşağıdaki gibi sıralamışlardır (Bakan, 2019, s.21):

- Örgüt kültürü sonradan kazanılmış veya öğrenilmiş bir durumdur.
- Örgüt kültürü örgütün tüm çalışanlarıyla paylaşılmalıdır.
- Örgüt kültürü, kuralları belirlenmiş yazılı bir anayasa gibi düşünülmemelidir. Örgüt çalışanlarının bilinçlerine ve zihinlerine kazınmış inanç ve değerler toplamıdır.

- Örgüt kültürü istikrarlı bir rutini olan davranış şeklidir.

Organizasyonlarda örgüt kültürü olmasına rağmen baskın ve alt kültür olmak üzere iki kültür de mevcuttur. Baskın kültür, örgüt çalışanlarının büyük bir kısmı tarafından paylaşılan değerler toplamıdır. Alt kültür ise, örgüt çalışanlarının az bir kısmı tarafından paylaşılan değerler toplamıdır (Sevik, 2019, s.7).

Stephen ve Judge (2009), örgüt kültürünün özelliklerini yedi başlık altında aşağıdaki gibi incelemiştir (Bakır, 2019, s.9):

- **Ekip odaklılık:** Örgütte takım çalışması neticesinde ortaya çıkan sinerjinin faydaları üzerinde odaklanma.
- **Detaycılık:** Örgütte yürütülen işlerde sıfır hata oranı yaklaşımıyla bir sistem oluşturarak detayları atlamama.
- **Yenilikçilik ve riski göze alma:** Örgüt çalışanlarının girişimcilik ruhuna ve risk alabilen bir yapıya sahip olmaları ve yeniliklere açık olmaları.
- **Çalışan odaklılık:** Örgütteki kararların ve uygulamaların çalışanlarda üzerindeki etkisi sonucu geri dönüşlerin algılanabilmesi.
- **Netice odaklılık:** Strateji ve taktiklerden çok beklentilere ve neticelere odaklanma.
- **Saldırganlık:** Örgüt çalışanlarının verimliliğini artırmak için rekabetçi olma düzeylerini belirleme.
- **Durağanlık:** Örgütsel gelişimin sağlanması için gereken stratejilerin belirlenerek harekete geçilmesi.

Örgüt kültürünün öğrenilebilir, homojen olmayan, diğer kültürlerle de karşılıklı iletişim ve etkileşim halinde olan ve örgüt çalışanları tarafından kabul görmüş değer, inanç ve davranış bütünlüğünden oluşan bir sistemin özelliklerini yansıttığı ifade edilebilir.

2.3. Örgüt Kültürünün İşlevleri

İnsanların değerleri, inançları ve beklentileri gibi varsayımlarımdan oluşan ve bunların temsili bir biçimde tanımlanmasından meydana gelen örgüt kültürü, organizasyonlarda kişisel ve örgütsel davranışın temelidir. Örgüt çalışanları tarafından kabul görmüş bu temsil değerler kitle iletişim vasıtalarıyla paylaşılıp öğrenilmektedir.

Örgüt kültürünün önemli bir fonksiyonu, örgüt çalışanlarına bir kimlik kazandırmasıdır. Çalışanlar kendilerini görev aldıkları örgütün bir parçası olarak görüp bir ayrıcalığa sahip olduklarını düşünürler. Böylece çalışanlar örgüte daha fazla bağlılık göstererek örgüt için büyük çaba sarf edebilirler ve diğer çalışanlarla aralarında dayanışma kuvvetlenir (Özgözü, 2017, s.583). Örgütü diğer örgütlerden ayırır. Bir sosyal sistem olan örgütün devamlılığını sağlar. Çalışanlara görevleri hakkında standartlar belirleyerek örgütün bütünlüğünü korur (Demir, 2017, s.17). İşletmelerin taklit edilemeyen

varlığı sahip oldukları örgüt kültürleridir. Güçlü örgüt kültürüne sahip olan işletmeler, stratejik insan kaynakları yönetimiyle beraber tüm paydaşlarıyla pozitif iletişim ve güven oluşturur. Bu etkileşim, operasyonel beceriyi artırıp az maliyetle kaliteli üretimi gerçekleştirdiği için işletmelere rekabet üstünlüğü sağlar (Mert ve Yılmaz, 2018, s.1195). Örgüt kültürü birbiriyle zıtlık göstermeyen örgüt çalışanlarınca benimsenmiş ve çalışanları ortak bir hedefe yönlendiren sistemdir. Esneklik ve disiplinle örgütün çerçevesini belirler, çalışanları motive eder ve davranışlarını şekillendirerek yönlendirir (Eşenli ve Aktel, 2019, ss. 527-528). Örgütte kararların daha süratle verilmesini, koordineyi kolaylaştırması ve örgütsel çatışmayı asgari düzeye indirmesi gibi işlevleri de vardır (Zengin ve Kaygın, 2019, s.905). Örgüt kültürünün tüm fonksiyonları, örgütün etkinlik ve verimlilik seviyesini yükseltmektedir.

Örgüt kültürünün fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için örgüt içi sağlıklı ve etkin bir iletişim sağlanmış olması gereklidir.

3. GEERT HOFSTEDE'NİN ÖRGÜT KÜLTÜRÜ MODELİNİN DÖRT BOYUTU

Ülkelerin kültür değerleri, o ülkelerde faaliyetlerini yürüten örgütlere de yansır. Bu yüzden farklı ülkelerdeki organizasyonların yapıları da kültürel farklılıklardan dolayı birbirinden farklıdır.

Kültür, değerlerle hayat kazanır. Hollandalı sosyolog Geert Hofstede 1989 senesinde IBM Bilgisayar Şirketi'nin 40 farklı ülkede çalışanıyla bir çalışma yürütmüştür. Bu araştırmasında toplumsal kültürü oluşturan beşeri kültürel özellikleri dört sınıfa ayırmıştır (Şengöz, 2020, s.19). Güç mesafesi, bireycilik/kolektivizm, belirsizlikten kaçınma, erilik/dişilik gibi boyutlardan oluşmasına rağmen Hofstede'nin Çin'de sürdürdüğü çalışmaları neticesinde de açıklık ya da kendini kısıtlama ve zaman oryantasyonu boyutlarını da ekleyerek altı sınıfa çıkarmıştır (Aydın ve Uçman, 2019, s.134).

Günümüzde etkin olarak kullanılan Hofstede örgüt kültürü boyutları kuramı, farklı özelliklere sahip başka insanları da görmek için bir çerçeve çizmiştir.

3.1. Güç Aralığının Yoğun ya da Az Olduğu Kültür Yapıları

Hofstede'nin güç mesafesi olarak da adlandırılan bu boyutu toplumdaki insanların kendi aralarında eşit ya da eşit olmadığını algılama düzeyleriyle ilgilidir.

Güç aralığı, toplumda farklı statü ve tabakalardaki insanların, toplumdaki eşitsizlikleri, sosyal nizamın doğal bir neticesi olarak algılamaları ile ilgilidir. Güç aralığının yoğun ve az olarak iki boyutu mevcuttur (Atilla ve Dirin, 2018, s. 863). Güç aralığının az olduğu ülkelerdeki çalışanlar, demokratik yönetici tarzını ve bağımsızlığı; güç aralığının yoğun olduğu ülkelerdeki çalışanlar ise otokratik yönetici tarzını benimserler (Ulus, 2018, s.10). Güç aralığının yoğun olduğu örgütlerde yöneticiler ve çalışanlar arasında eşitliklilik seviyesi daha yüksektir. Güç aralığının az olduğu örgütlerde ise yöneticiler ile çalışanlar arasında eşitsizlik seviyesi daha düşük veya dengelidir. Hofstede 'ye göre güç aralığının yoğun olduğu ülkelere örnek olarak Türkiye, Malezya, İspanya, Şili, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika ve Fransa; güç aralığının az olduğu ülkelere örnek olarak da Danimarka, Yeni Zelanda, İsrail ve Avusturya

gösterilebilir (Gölcük, 2019, ss. 25-26). Güç aralığının az ülkelerde eşitlik düzeyi düşüktür. Bu ülkelerde insanlar, diğer insanlarla eşit haklara sahip olduğunu bilirler. Alt ve üst tabaka farkı mevcut değildir. İş bölümü ve dayanışmaya önem verirler (Var, 2016, s.64). Güç aralığının yoğun olduğu ülkelerdeki insanlar bir hiyerarşik yapı içinde olduklarını benimserler. Otoritenin baskın olduğu bu ülkelerde merkezî bir yönetim tarzı vardır. Çalışanlar üst yönetimin kurallarına sıkı sıkıya bağlıdır, kararlara katılmazlar ve verilen emirleri sorgusuzca yerine getirirler (Manyas, 2018, s.32). Güç, adalet, eşitsizlik ve hak gibi kavramlar tüm ülkelerde kaçınılmaz bir gerçektir ve o ülkelerde çalışanları da doğrudan etkilemektedir.

George Orwell 'in Hayvanlar Çiftliği (Orwell, 2014, s.141) adlı kitabında vurgulanan eşitsizlik kavramı tüm insanların eşit ama bazı insanların daha da eşit olması ifadesiyle güç aralığının yoğun olduğu ülkelerdeki çalışanların zor çalışma şartlarına sahip olduğunu, kendilerini ifade etme imkânı bile bulamadıklarını tahmin edebiliriz.

3.2. Bireycilik ve Kolektivizmin Yoğun Olduğu Kültürel Yapılar

Hofstede'nin bu boyutu insanların yaşadığı toplumla ya da çalıştığı örgütle entegre olma seviyesi ile ilişkilidir.

Bireyciliğin yoğun olduğu toplumlarda kişisel çıkar ve amaçların toplumsal çıkar ve amaçların üstünde olduğu görülmektedir. Milli gelir seviyesi yükseldikçe bireyciliğin daha yoğun olduğu tezi de öne sürülmüştür. Kolektivizmin yoğun olduğu toplumlarda insanlar; aile, aşiret veya millet gibi daha geniş bir topluluktan biri olmak isterler. Kişisel başarılarından ziyade kolektif başarıdan mennun olurlar. Çok sayıda Asya, Afrika, Orta ve Güney Amerika ülkeleri kolektivizmin yoğun olduğu ülkelerdir (Aydın ve Uçman, 2019, s. 134). Hofstede'e göre bireycilik ve kolektivizm, birbirine zıt iki kutuptur ve bireyciliği; insanların arasında sıkı ilişkinin olmadığı, önce kendileri ya da kendilerinden sonraki birinci derece akrabalarından sorumlu olduğunu; kolektivizmi ise insanların doğuştan beri devam ettirdikleri ve sorgulamadan büyük bir sadakatle bağlı oldukları alt grupların olduğu toplumlar olarak tanımlar (Gökçe, 2017, s. 180). Bundan dolayı bireyciliğin yoğun kültürlerde kolektif düzenlemeler, kişinin gelişmesine yönelik bir vasıta iken, kolektivizmin yoğun olduğu kültürlerde toplumun gelişimi esas alınarak kişilerin gelişmesi bu süreçte bir vasıta olarak düşünülmektedir (Çalışkan ve Özkoç, 2016, s.243). Bireyciliğin yoğun olduğu kültürlerde iletişim açık ve nettir. Kolektivizmin yoğun olduğu kültürlerde ise iletişim sözlü olmasına kapalıdır (Karadağ, 2020, s. 46). Global Bireycilik İndeksi verilerine göre bireyciliğin yoğun ülkeler; Amerika, Avustralya, İngiltere, Kanada gibi İngilizce konuşulan ülkeler; kolektivizmin yoğun olduğu ülkeler ise Çin, Güney Kore, Pakistan, Guatemala, Ekvator, Venezuela, Kolombiya olarak sıralanabilir (Temtek, 2019, s.45). Milli gelir seviyesinin ve yaşam şartlarının yüksek olduğu ülkelerde bireyciliğin yoğun; ekonomik ve sosyal olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kolektivizmin daha yoğun olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak örgütlerde çalışanların kişisel gelişimi desteklenmeli ve öğrenen örgüt yapısı geliştirilmelidir. Böylece öğrenen örgütlerin en önemli varlığı olan bilgi, örgütün tamamına yayılarak, tecrübelerden faydalanılarak bir takım ruhu içerisinde rekabet üstünlüğü elde edilebilir.

3.3. Belirsizlikten Kaçınmanın Kuvvetli ya da Zayıf Olduğu Kültürel Yapılar

Hofstede'nin bu boyutu; belirsizliğin ya da karmaşıklığın olduğu durumlarda insanların kaygı duyma düzeyleri ile ilişkilidir.

Gelecek, insanlar belirsizdir ve bu belirsizlik artarsa kaygı duyma düzeyleri de artar. Toplumlar bu kaygı düzeyini düşürmek için teknoloji, hukuk ve din gibi yöntemlere yönelirler. Teknolojiyi doğadan oluşan; hukuku insanlardan oluşan ve dini ise kendi başlarına başa çıkamayacakları belirsizlikler için kullanırlar (Özdemir, 2019, s. 52). Belirsizlikten kaçınma, bir toplumun belirsizlikleri bir tehdit olarak algılamasıyla ifade edilebilir. Bu toplumlarda istikrarlı çalışma, güçlü resmi ilkeler belirleme, amaçsız düşünce ve tutumları hoş görmeme ve kesin doğrulara inanç gösterme gibi yöntemlerle belirsizliklerden kaçmaya çalışılır. Ayrıca belirsizlikten kaçınmanın yoğun olduğu kültürler, insanlara daha iyi çalışmak için sağlam bir kişisel dürtüyü oluşturan daha yoğun bir endişe ve saldırganlık düzeyi ile tanımlanabilir (Saylık, 2017, s. 124). Belirsizlikten kaçınmanın yoğun olduğu toplumlarda her türlü belirsizliğe karşı kaygı fazladır ve bu yüzden her durumu daha belirgin hale dönüştürecek kuralların belirlenmesi ya da çözümler sunulması önemlidir. Belirsizlikten kaçınmanın az olduğu toplumlarda ise kültürel ilişkiler daha fazladır. Bu toplumlar, değişime daha fazla açıktır ve farklı kültür ve düşüncelere saygı gösterirler (Şanal ve Kaya, 2018, s. 119). Belirsizlikten kaçınmanın yoğun olduğu ülkelerde çalışanlar, çalıştıkları örgütte uzun yıllar çalışmayı istemektedirler. Açık prosedürlerin olması, stratejilerin bilinmesi ve kuralların iyi anlaşılması çalışanların kaygısını azaltır ve belirsizliğin yarattığı gerilimle ve stresle başa çıkmalarında yardımcı olur (Yüksel, 2013, s. 51). Belirsizlikten kaçınma indeksi verilerine göre İsveç, Çin gibi ülkelerde çalışanlarda rekabet çok olmasına rağmen daha az stres ve farklı kültürlerle saygı olduğundan bu ülkelerde belirsizlikten kaçınma düzeyi daha azdır. Ancak Rusya, Yunanistan ve Polonya gibi ülkelerde çalışanlarda örgütlerinde yazılı ve resmi kurallar çok olduğu için belirsizlikten kaçınma daha yoğun bir düzeydedir (Sarioğlu, 2014, s. 36).

Belirsizlikten kaçınmanın az olduğu ülkelerde çalışanların örgütlerinde iyi derece hazırlanmış bir risk ve kriz yönetimi sistemlerinin olduğundan ve belirsizlikten doğabilecek her türlü örgütsel çatışmayı en aza indirecek bir örgüt kültürüne sahip olduklarından söz edilebilir.

3.4. Dişi (Feminen) ve Erkek (Masculen) Kültürel Yapılar

Hofstede'nin bu boyutu, cinsiyetten ziyade toplumda önceden belirlenmiş sosyal ve kültürel roller ile ilgilidir.

Masculen kültür yapıları, cinsiyetle ilişkilendirilen rollerin birbirinden ayrıştırıldığı, erkeklerin kararlı, sert ve maddiyata daha çok önem veren; kadınların mütevazı, hassas ve hayat kalitesine değer

veren; feminen kültür yapıları ise cinsiyetle ilişkilendirilen rollerin birleştiği, kadınların ve erkeklerin mütevazı, hassas ve hayat kalitesine değer veren olarak tanımlanır. Feminen kültürün hâkim olduğu örgütlerde yardımlaşma ve sosyal ilişkiler; masculen kültürün olduğu örgütlerde de maaş ve terfi gibi kariyer hedefleri ön sıradadır (Becerikli ve Kılıç, 2012, ss. 91-92). Masculen kültürlerde erkeklerle özdeşleşmiş iddialı olma, rekabetçilik, hırslı olma gibi unsurlar; feminen kültürlerde de eşitlik, hayat kalitesi gibi unsurlar mevcuttur. Masculen kültürlerde insanlar güce ve başarıya önem verilir ve kadın-erkek arasındaki roller keskin bir çizgiyle birbirinden ayrılır (Karaağaç, 2017, s. 12). Erillik ve dişilik indeksi verilerine göre; Japonya, Macaristan, Avusturya ve İtalya masculen kültürüne sahip ülkeler; İsveç, Hollanda, Danimarka, Kosta Rika ve Finlandiya feminen kültürüne sahip ülkeler olarak sayılabilir. Türkiye ve İran ise feminen kültüre daha yakındır (Aydoğan ve Zemestani, 2014, s.54).

Çalışma hayatında artan şiddetli rekabete rağmen yönetim biliminin önemli bir konusu olan örgütsel davranış açısından örgütsel ilişkilerin dengeli ve sağlıklı geliştirilebilmesi için feminen kültür yapısına sahip örgütler daha çok başarılı olabilirler.

4. GEERT HOFSTEDE’NİN ÖRGÜT KÜLTÜRÜ MODELİNİN DÖRT TEMEL BOYUTUNUN GELİŞMİŞ VE GERİ KALMIŞ ÜLKELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hofstede, önce dört sonra altı boyutta incelediği ülkelerin kültürleri konusunda önemli ve geçerli sonuçları olan bir ölçek geliştirmiştir ve yaklaşık 80 ülkenin kültürlerini incelemek için yaptığı araştırmasında elde ettiği sonuçları her bir boyutun indeks verilerine göre değerlendirmiştir. Boyutlar arasında ilişki kurulurken de ülkelerin işi başına düşen milli gelirlerinde de göz önünde bulundurulmasına dikkat edilmektedir. Hofstede’nin geliştirdiği bu ölçek çok sayıda ülkenin kültürlerini, o ülkelerde çalışanların örgüt kültürü yapılarını araştırmak için en çok uygulanan ölçeklerden birisidir.

4.1. Geert Hofstede’nin Örgüt Kültürü Modelinin Pakistan ve Bangladeş Gibi Geri Kalmış Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi

Ülkenin refah düzeyi, dış borç, iş istihdamı, eğitim seviyesi ve teknolojik alt yapısı alanlarında diğer ülkelere göre geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkeler arasında Pakistan ve Bangladeş gibi ülkeleri sayabiliriz.

Bağımsızlığını kazanmak için çok sayıda eylemler, iç savaşlar gören ve bundan ötürü ülkenin harabeye döndüğü, açlıkla mücadele eden ve hala iki aile partisinin egemenliğinde yönetilen Bangladeş, dini, siyasi özgürlük, eşit hak ve özgürlükler, adalet, eğitim ve sağlık reformu ve ekonomik kalkınma gibi konularda çok geride kalmışlardır. Ucuz işçilik ve kayıt dışı işçi çalıştırma söz konusudur (Alam, 2014, ss. 40-42). Bu ülkede insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için düşük bir gelir karşılığında çalışarak bu gelirini de bakmakla yükümlü oldukları aileleriyle paylaşırlar. Çocuklarının bakımından sorumlu olan kadınların çalışmasına yönelik gelenek ve göreneklerin olumsuz açıdan

değerlendirilmesi de kadınların iş hayatında yer almadığını göstermektedir (Sezer, 2014, s. 101). Bangladeş'te sağlık koşulları çok kötü bir durumdadır. Erkekler daha fazla gelir elde etmek için özellikle Ortadoğu ülkelerine göç etmektedirler.

Terörizm yüzünden dünyada olumsuz bir imajı olmasına rağmen yumuşak güç ve ulus olmaya çalışan Pakistan, altı dünya mirası olan turistik yerlere, iki Nobel ödülüne ve çok sayıda dünyaca tanınmış doktor, mühendis ve finansörlere sahiptir. Din, Pakistan kültüründe önemli bir yer tutar (Ansari, 2019, s. 160). Demokratik yönetim anlayışı olmadan bir ülkenin insanlarına iş istihdamı sağlaması olanaksızdır. Bu yüzden Pakistan'ın bağımsız gücüyle ve politikalarıyla demokratik yönetime geçmesi gereklidir (Özev,2016, s. 170). Pakistan tarihinde İngiltere'nin etkisi altında kaldığından dolayı toplumunun çoğu İngilizce bilmekte ve İngiliz kültürünün bazı özelliklerini yansıtmaktadırlar. Ancak Pakistan'da çok düşük gelirlerle çalışan insanlar İngiltere, İtalya ve Ortadoğu ülkelerine göç etmektedirler ve bu göçlerin çoğu beyin göçü şeklindedir. Resmi kuruluşlarda yolsuzluk ve rüşvet olabilmektedir. Bu ülkelerden gelişmiş ülkelere göç eden insanların eğitimleri, uzmanlık bilgi ve becerileri göz ardı edilerek çalıştıkları örgütlerde yükselmeleri imkânsızdır. Bu yüzden genellikle temizlik, ulaşım, inşaat gibi ağır fiziki işçilik gerektiren sektörlerde düşük ücretlerle çalıştırılırlar.

Pakistan ve Bangladeş ülkelerine bakıldığında yoksulluğun olması, tekil yönetim egemenliği, dinin etkili olduğu sınıf varlığı, kişisel gelişim ve eğitim eksikliği, ücret adaletsizliği, gücün orantısız kullanımı gibi sebeplerden ötürü bu ülkelerde güç mesafesinin büyük olduğu gözlemlenmektedir. Toplumlarında alt ve üst kademe arasında keskin bir çizgi mevcuttur. İnsanları, herhangi bir konuda düşüncelerini ve duygularını açıklamaktan çekinirler, korkarlar. Bu ülkelerde işçi-işveren ilişkilerini düzenleyen sendikal faaliyetlerden ve psikolojik sözleşmeden bahsedilemez.

Bu ülkelerde eylemler, iç savaşlar ve terörizm insanları büyük bir belirsizliğe sürüklemektedir. Bu durumu tehdit olarak insanlar daha da duygusallaşırlar. Dini görüşleri çok radikaldir ve din adamlarını her şeyi bilen kişiler olarak atfederler. Dinin ve siyasi otoritenin belirlediği kuralların dışında çıkmazlar ve yeniliğe açık değildirler. Bu bilgiler ışığında her iki ülke için belirsizlikten kaçınmanın yoğun yaşandığı ülkeler olduğu ifade edilebilir.

Kalabalık ailelerinin geçimlerini sağlamak için başka ülkelere göç eden her iki ülkenin insanlarında milliyetçilik duygusu o kadar hâkimdir ki kendi ülkelerinin yerel kıyafetlerini giymeyi tercih ederler. Dini ideolojilerine sıkı sıkıya bağlı olan bu ülkelerin insanları bir dini gruba ait olmaya ve uyum sağlamaya önem verirler. Bu yüzden biz olma düşüncesi hâkimdir. Bu ülkelerde kolektivizmin daha yoğun düşünülebilir.

Her iki ülkenin de yaşadığı yoksulluk ve ülkenin düşük refah düzeyi göz önünde bulundurulduğunda geçimin sağlanması için öncelik iş olmaktadır. Çocuk sayısının erkek tarafından belirlendiği ve kadınların kısıtlanması gerektiğine dayalı gelenek, görenek ve dini inançlardan dolayı

erkekler siyaset ve iş yaşamında daha çok aktiftirler. Tecrübe ettikleri çok sayıda ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri alanlardaki zorluklar ve savaşlar insanları daha duygusal ve anlayışsız bireylere dönüştürmüştür. Pakistan dünyadaki olumsuz ulus imajını düzeltmek için temsili olarak parlamentosunda az sayıda kadın milletvekili buldurmasına rağmen her iki ülkede de masculen kültürden söz edilebilir.

Sonuç olarak; gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında Pakistan ve Bangladeş gibi geri kalmış ülkelerde güç aralığının, kolektivizmin ve belirsizlikten kaçınmanın yoğun olduğu ve eril bir kültür yapıları olduğu ve bu kültür yapılarını çalıştıkları örgütlerde de yansıttıkları gözlemlenebilir.

4.2. Geert Hofstede'nin Örgüt Kültürü Modelinin Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri Gibi Gelişmiş Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi sadece sanayileşmesi, üstün teknolojiyi kullanması ya da refah düzeyinin yüksek olmasıyla belirlenemez. O ülkede yaşayan ve çalışan insanların uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir ömür sürmeleri, eşit şartlarda bilgi ve eğitim alma fırsatına sahip olmaları ve insana yakışır bir yaşam için gereken kaynaklara kolaylıkla erişebilmeleri gereklidir. Bu unsurları, insanlara eşit ve dengeli şekilde sunan ülkeler gelişmiş ülkeler olarak tanımlanabilir. Bu yüzden gelişmişlik düzeyi yüksek olarak değerlendiren bir AB üyesi olan Belçika ve endüstri açısından dünya devi olan çokuluslu Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler örnek gösterilebilir.

Belçika'da krallık olmasına karşın kraliyet ailesi temsili olarak gösterilir ve devleti yöneten yetkilere sahip değildir. Federal devlet yapısına sahip olan Belçika'da yargının bağımsızlığına çok önem verilir ve gevşek bir merkeziyetçi yönetim tarzına sahiptir. Bu ülkenin Flemenca, Fransızca ve Almanca gibi üç dili konuşan ve bunların hem tarihi hem de kültürel zenginliğini yansıtan bir yapısı vardır (Çelen, 2013, ss. 294-295). İnsan haklarına çok önem Belçika, AB'nin merkezi olarak kabul edilmektedir.

Hofstede'nin Belçika'yı kültürel değerlendirmesi verilerine göre Belçika'nın 66 puanla güç aralığının yoğun olduğu bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir. İnsanlar arasında bağımlı ve güçlü bir hiyerarşik yapının olduğunu; yönetici ve çalışanlar arasında ilişkilerin keskin çizgilerle ayrıldığı, yöneticilere ulaşmanın güç olduğu bir yapı mevcuttur. Belçika'da güç paylaştırılmamış, belli alanlarda merkezileşmiştir. Ancak yerel yönetimlere karşı sıcak da bakan bu ülke, gücün kendi yönetim, ulaşım, ticari gibi merkez alanlarının oluşmasını da desteklemektedir. Çalışma hayatında yöneticilere karşı davranışlar resmidir. Bilgi akışı hiyerarşik olarak sağlanır. Bireycilik ve kolektivizm indeksi verilerine göre Belçika, 75 puanla yüksek oranda bireycil bir ülkedir. İnsanlar kişisel düşüncelerine önem verirler ve sadece kendileriyle, aileleriyle ya da birinci dereceden akrabalarıyla ilgilenirler. İşçi-işveren ilişkilerinde çalışan yalnızca yaptığı işle vardır. İnsanların kendilerini ifade etme özgürlükleri olsa da yöneticileriyle dolaylı iletişim kurarlar. Belçika'da bireycil kültür hâkim olmasına rağmen hiyerarşiye gereksinim vardır. Güç aralığının yoğun olması ve bireycilik zaman zaman çatışmalara, gerilim ve strese neden olmaktadır. Bu yüzden ilişkilere hassas yaklaşılmalıdır. Feminin ve masculen indeksi verilerine

göre Belçika, 54 puanla masculen kültür yapısına daha yakındır. Ancak Amerika'da görülen rekabet hırsları bu kültürde yoktur. Karar verme süreci daha yavaş ilerlemekte olup her bir düşünce göz önünde bulundurularak bir fikir birliğine ulaşılma hedeflenmektedir. İnsanlar için fikir birliğine varmak tartışmayı kazanmaktan daha değerlidir. Hofstede'nin belirsizlikten kaçınma indeksi verilerinin en yüksek puanı olan 94 puanla Belçika kültüründe belirsizlikten kaçınma yoğundur. Bunun sebebi olarak Belçika'nın geçmişinde çok sayıda ülkenin egemenliği altında yaşamasıdır. Akademik çalışmalarda ve iş yaklaşımlarında netlik, detaycılık, geçmişe dönük olarak yanıt verebilen ve içeriği değerli kılan gibi nitelikler vardır. Örgütlerde nizam, düzenlemeler ve güvenlik olmalıdır; olmaması durumunda çalışanlar gerilim yaşamaktadır. Ayrıntılı planlamalar ve belli düzeyde uzmanlık önemlidir; kuralların ve politikaların değiştirilmesi stresi tetiklemektedir (Yalçiner, 2018, ss. 88-91). Hofstede'nin Belçika'yla ilgili kültür değerlendirmesi, AB merkezi olan ve insan haklarının çok fazla savunulduğu Belçika için ilginç sonuçları içermektedir.

Hofstede'nin Belçika'nın kültürü hakkındaki değerlendirmesindeki veriler doğrultusunda Belçika'daki örgütlerin resmi kurallarla düzenlendiği ve ast-üst ilişkisinde hiyerarşik bir iletişim olduğu görülmektedir. Ancak çalışanların kişisel gelişimlerine ve kararlarda fikirlerinin alınmasına da önem verilmektedir. Her ne kadar masculen bir yapıya yakın görülmüş olsa da kadın iş gücü de azımsanmayacak ölçüdedir. İşveren- işçi ilişkilerini düzenleyen sendikal faaliyetlerin varlığı çalışanların kendilerini ifade edebilme özgürlüğü olduğunu göstermektedir. Örneğin; senenin belli dönemlerde Belçika'da birçok havayolu şirketi çalışanı sendikal haklarını ve uygulanan ücret politikasını savunmak için işverenleriyle sendikalar aracılığıyla görüşmeler yaparlar ve anlaşmazlık olması durumunda greve çıkma hakkına sahiptirler. Çalışanlar, iş güvenliği ve sağlığından asla taviz vermezler. Bu durum çalışanların görev odaklı olduklarını göstermektedir.

Köklü bir geçmişi olmayan Amerika Birleşik Devletleri, çok sayıda göç aldığı ülkelerin kültürlerini kendi potasında eriterek kendi kültürel kimliğini oluşturabilmiş çokuluslu bir federal yapıdır. Irk, cinsiyet, etnik köken açısından çeşitliliği olan bir kültürdür. Dünyanın 1945'ten bu yana süper güç ya da özgürlükler ülkesi olarak adlandırdığı ABD, en önemli askeri ve ekonomik gücü elinde tutmaktadır. Zenginlik ve özgürlüğü tasvir eden Amerikan rüyasını gerçekleştirmek bu ülkeye göç eden insanlar, özellikle son dönemlerde sağlık, ekonomik, sosyal ve politik krizlerden dolayı düşen refah düzeyiyle bu hayali gerçekleştiremedikleri gibi yoksullaşarak toplumda zengin ve yoksul arasındaki uçurumu daha da büyütmüşlerdir.

Bireycilik ve toplulukçuluk, yöneticilerin yönetim tarzlarını da etkilemektedir. Örneğin ABD'de yönetici genellikle taviz vermeden karar alan ve uygulamasından emin olan kimse olarak tanımlanırken Japonya'da ise yönetici ekip üyelerini dinleyerek ekip ahengini ve uyumunu sağlayan kimse olarak tanımlanır. Bireycil kültürlerde yöneticilerden işletmenin karlılığı için ideal olan kararları vermesi ve

bunları uygulaması istenir. Ancak toplulukçu kültürlerde yöneticilerden çalışanları için en ideal kararları vermesi ve bunları uygulaması beklenmektedir (Saran ve Bitirim, 2012, s. 1088). Hofstede'nin bireycilik indeksine göre ABD'nin bireycilik katsayı yüksektir. Japonya'nın ise katsayısı en diptedir. Bu iki ülke insanın sergiledikleri tutumu gösteren bir örneği Toshiba Amerika şirketinin yöneticilerinden biri olan Tadao Taguchi, iki ülkenin mektuba adres yazma adetleri hakkında şu şekilde örnek vermektedir: "Amerika'da mektup yollayacağınız kimsenin öncelikle statüsünü (Mr. ya da Mrs.) ve ardından isim ve soyadını yazarsınız. Devamında da işletmenin adını, adresini, şehir ve ülke bilgilerini eklersiniz. Ama Japonya'da bunun tam zıttıdır. Öncelikle ülke, şehir, adres bilgileri, işletmenin adı ve sonrasında kişinin soyadını yazarsınız. En sona da ismini eklersiniz (Öğüt ve Kocabacak, 2008, ss. 154-155). Bireycil kültüre sahip olan ABD'de yapılan toplantılarda çalışanlar net ve doğrudan birbirleriyle yüzleşir. Bireycil ve toplulukçu kültürlerde karar alma biçimleri birbirinden farklıdır. ABD'de kararlar kişiler tarafından alınır. ABD'deki örgütlerde yukarıdan aşağıya karar alma hiyerarşisi mevcuttur; ancak çoğunluğun fikri de önemlidir ve planlama ve önceden yapılan planlamayla kararlar hızlı alınır ama yavaş uygulanır. ABD'de kararlar alınırken mantık ve tecrübelerden yararlanılır ve çalışanlarla doğrudan iletişim kurulur (Azizoğlu, 2011, ss. 19-20). ABD'de özellikle New York eyaletinde yüksek binaların tek odadan oluşan ve home office (ev ofisi) şeklinde dizayn edilen dairelerde ya da Chicago eyaletinde birbirinden ayrı olarak inşa edilen iki katlı evlerde yaşayan insanlar her geçen daha da yalnızlaşmakta bireyci olmaktadır. Sosyal mesafeye çok önem vermeleri bile bireyci olmalarına bir kanıttır. Güçlü bir teknolojik alt yapıya sahip olan ABD'de eğitim her zaman erişilebilir olmakta ve bu ülkedeki insanlar yeni bir şeyler öğrenmek için geç kalınmadığını bilirler. ABD'de insanlar ya yarı zamanlı ya da aynı gün içinde farklı işlerde çalışırlar ve mesailerinin bittiği an işi yarım kalsa da görevlerini tamamladıklarını düşünürler.

ABD'de güç aralığı az ya da orta düzeyde olduğundan insanlar daha çok yaşlılarına ve resmi olmayan kurallara yönelirler (Çatlı, 2016, s. 37). Güç aralığının az olduğu örgütlerde üst-ast arasında eşitsizlik az, merkezi yönetim ve yönetici-çalışan ilişkisi en az düzeydedir. İşletme tesisinde özel ayrılmış dinlenme, sigara içme, otopark gibi alanlar yoktur. Çalışanlar, yöneticilerine elektronik posta, telefon gibi iletişim kanallarıyla kolaylıkla ulaşabildikleri gibi karşılıklı görüşebilirler. Yöneticiler, denetleyici ve boyun eğilmesi gereken bir mekanizma olarak görülmez; yol göstericidirler. Ayrıca yöneticiler, çalışanlarının fikirlerini de önemserler (Yıldız ve Arısoy, 2018, s.559). Güç aralığının yoğun olduğu örgütlerde çalışanların yöneticilerine karşı her daim ve her yerde saygı duyması (yöneticisinin yanında bacak üstüne atmaması, yöneticisini görünce ceketinin önünü kapatması gibi) istenir. Ama bu durum güç aralığının az olduğu örgütlerde geçerli değildir (Zayıf ve Erkenekli, 2015, s.11). Güç mesafesinin yüksek olduğu örgütlerde unvan, statü ve konuma değer verilerek saygı gösterilir. Çalışma ortamında yönetici çalışan arasındaki uzaklık hissedilir ve devam ettirilir. Aynı şekilde aile ortamlarında da bu durum gözlemlenir (Meriç, 2015, s.42).

ABD'de çalışanlar için resmi giyim kodu olan örgütler dışında istedikleri giyim tarzını iş yerlerinde sergileyebilirler. Bu insanlar, yöneticilerini ya da kendisinden yaşça büyük birilerini gördükleri zaman ayağa kalkarak saygı gösterme gibi davranışlar sergilemezler. İş ortamlarında yöneticileri bile olsa isimle hitapla etmekten çekinmezler. Yöneticileriyle aynı kahve makinesinden kahve alabilirler. Boş zamanlarında iş arkadaşlarıyla sosyal etkinlikler, partiler düzenlerler.

Mascülen kültürlerde materyalist tutumlar ve para kazanma motivasyonu öne çıkarken bireye daha az değer verilmektedir. Bunun tersine; feminen kültürlerde bireyler arası ilişkiler daha değerlidir. Örneğin; Japonya'da para kazanma, ün, başarı ve rekabet kavramları öne çıktığı için mascülen yapıya yakınlık vardır. Başarının unsuru zengin olma ve ün kazanmaktır. Ama Norveç'teki gibi feminen kültür söz konusuysa dostluğa, çalışma ortamının güvenliğine ve dayanışmaya daha fazla değer verilir. Mascülen kültürün olduğu örgütlerde iş stresi yükündür. Feminen kültürün hâkim olduğu örgütlerde ise iş stresi az ve kadınlar bile daha iyi bir maaş almaktadırlar (Ünlü, 2019, s.54). ABD'de kapitalizmin çalışanları daha fazla çalışmaya iten bir güç olması ve bunun sonucunda elde edecekleri gelir bireylerin daha materyalist bir yaklaşıma sahip olmalarını sağlamıştır. Ayrıca film endüstrisinde dünya devi olan Hollywood gibi bir sektöre sahip olan ve sosyal medyayla destekledikleri şöhret kazanma, tanınma gibi unsurlar insanları etkilemektedir. ABD'de çok sayıda işadama, şöhret kazanmak için sosyal sorumluluk projeleri yürütmektedir. ABD'de medyası ve basın organları bu durumu tetiklemektedir. Ayrıca ABD'de lüks tüketim ürünleri ve bunların büyük renkli panolarda reklamları ön plandadır. Mascülen kültürün hâkim olduğu ABD'deki örgütlerde çalışanlar için yeteneklerine ve uzmanlık düzeylerine göre terfi büyük önem taşımaktadır.

ABD'nin belirsizlikten kaçınma boyutu Avrupa'daki ülkelere benzemektedir. Özellikle tüketiciler ya da çalışanlar kişisel verilerinin güvenliğinin yasalarla sağlandığından emin olmak istemektedirler (Bozacı, 2015, s.616). Belirsizlikten kaçınmanın fazla olduğu kültürlerde insanlar açık ve net olmayan, yazılı olarak belirlenmemiş riskli olaylardan endişelenmekte ve kendilerini garanti altına almak istemektedirler. Belirsizlikten kaçınmanın az olduğu kültürlerde de insanlar bağımsız olmayı, risk almayı, yenilikçi olmayı seçmektedirler. Hofstede tarafından yürütülen araştırmaya göre Türkiye ve Japonya gibi ülkelere belirsizlikten kaçınma düzeyi yüksek; ABD'nin düzeyi düşüktür. Türkiye ve Japonya gibi ülkelere çalışanlar hayat boyu istihdam edilebilecekleri ve garanti olan işleri seçerlerken; ABD ve İngiltere gibi ülkelere çalışanların örgütlerine duydukları bağlılık az olduğundan kolaylıkla işlerini değiştirmektedirler (Güney ve Çetin, 2003, s.195). ABD'de en kuvvetli motivasyon unsuru insanların kendilerine karşı yükümlülüklerini yerine getirme arzusundan doğar. Kendini gerçekleştirme ve öz saygı gibi kelimeler değerli motivlerdir. Bu durum ABD'deki çalışanların daha çok çalışması ve risk üstlenmesiyle ilgilidir (Demir ve Özcan, 2019, s.128). ABD'de belirsizlikten kaçınmanın

seviyesi az olduğundan dolayı çok sayıda insanın sağlanan finansal desteklerle girişimci olmasının yolu açılmıştır.

Sonuç olarak; dünyada çoğu ülke dışardan göç almaktadır; ama ABD gibi başka bir ülke yoktur ki insanların asıl etnik kökenlerini alt kültür kimliği olarak kabul edip üst kültür kimliği olan Amerikalı olmayı tercih etmeleri gözler önündedir.

5. SONUÇ

Ekonomi ve iş dünyasında tecrübe edilen hızlı değişimler, ülkelerin hudutlarını ortadan kaldırarak dünyanın küresel bir pazar haline dönüşmesini sağlayarak çok kültürlü örgütleri ve beraberinde çok uluslu işletmeleri oluşturmuştur. Her geçen gün artan belirsizliklerde yöneticilere ve çalışanlara değişime ayak uydurabilmeleri için önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerden biri de güçlü ve sağlıklı bir örgüt kültürü oluşturmaktır. Örgüt kültürü üzerine yapılan çok sayıda çalışmalardan biri olan Hollandalı sosyolog Geert Hofstede'nin Örgüt Kültürü Modeli çalışması, örgüt kültürünü oluşturan çalışanların kültürlerinin öğrenilmesinde en çok başvurulan bir araştırmadır. Güç mesafesi, masculen/feminen, bireycilik/kolektivizm ve belirsizlikten kaçınma boyutlarından oluşan Hofstede'nin örgüt kültürü modeli, yöneticilerin yönetsel başarısında önemli bir yer tutar. Yönetsel başarı; örgütü değişime kolayca adapte edebilmek, farklı kültürlerden çalışanları etkileyebilmek ve işletmede ortak bir değer sistemi kurmaktır. Konu bağlamında; Maslow'un İhtiyaçlar Teorisi'nde de yararlanılmıştır. Bu teoriye göre dünyanın her yerinde bireylerin benzer temel ihtiyaçlarla motive edebilecekleri görülmektedir. Bu teorideki ilk üç basamağı oluşturan temel, güvenlik ve sosyal ihtiyaçlar az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler için geçerli olduğu ve maddiyatla giderilebileceği vurgulanmaktadır. Ancak bu teorideki son üst basamağı oluşturan saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarının gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu ve maddiyatla giderilmediği görülmektedir. Kültürler açısından değerlendirildiğinde insanların ihtiyaç tatminindeki farklılıkları göze çarpmaktadır. Örneğin; Belçika ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde çalışanlar için kendini gerçekleştirme bireysel başarı ile motivasyonu sağlarken Bangladeş ve Pakistan gibi gelişmemiş ülkelerde kolektivizmin yoğun olması sebebiyle grup dayanışması, bireysel başarıdan daha önemlidir.

Sonuç olarak; küreselleşmeyle ve teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan işletmelerin stratejik ortaklıklarında güvenilir ve sağlıklı iletişimi olan bir örgüt kültürü oluşturabilmenin en önemli unsurlarından biri de çalışanlarının kültürel farklılıklarını iyi bir biçimde yönetebilmektir.

KAYNAKÇA

Akbaş, A. (2020), Örgüt Kültürü ile İnovasyon ve Yenilik İlişkisi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İştirak Kurumlarında Bir Uygulama, İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,

- Akyol, B., Tanrısevdi, F., Gidiş, Y., Dumlu, N. N. ve Durdu, İ. (2020), Üniversitede Örgüt Kültürü: Bir Devlet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği, Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 8 (1), 18-38.
- Alam, M. S. (2014), Gelişmekte Olan Ülkelerde Yeni Medya Uygulaması: Bangladeş Örneği", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ansari, Y. K. (2019), Kültürel Diplomasi: Pakistan Örneği, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Atilla, G. ve Dirin, İ. (2018), Güç Mesafesi-Örgütsel Sessizlik İlişkisi: Afganistan'daki Türk İşgörenler Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(59), 861-870.
- Aydın D. ve Uçman, P. (2019), Türk Toplumunun Çalışma Yaşamı Karakteristiklerinin Hofstede'nin Boyutları Çerçevesinde İncelenmesi, Management and Political Sciences Review, 2(2), 131-151.
- Aydoğan, E. ve Zemestani, G. (2014), Erillik/Dişilik (Hofstede) Bağlamında İran ile Türkiye'nin Yönetim Kültürlerinin Karşılaştırılması, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 49(2), 50-71.
- Azizoğlu, O. R. (2011), Kültürün Örgütsel İletişim Üzerine Etkisi: İki Farklı Ülkede Faaliyet Gösteren İki İşletme Arasında Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bakan, H. (2019), Örgüt Kültürü ve İş Ahlakı Temelinde Ahlak Kültürünün Günümüz Örgütlerinde Uygulanma Düzeyinin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Bakır, L. (2019), Örgüt Kültürünün ve İşletme Demografisinin KOSGEB Desteklerine Etkisi: Burdur İli Araştırması, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur.
- Becerikli, Y. S. ve Kılıç, P. N. (2012), Merkez ve Doğu Avrupa'da Halkla İlişkiler Uygulamaları: Romanya Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 89-112.
- Bozacı, İ. (2015), Müşterinin Gizlilik Davranışları ile İlişkili Faktörlerin Belirlenmesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(3), 612-633.
- Çalışkan, N. ve Özkoç, G. A. (2016), Örgütlerde Paternalist Liderlik Algısına Etki Eden Ulusal Kültür Boyutlarının Belirlenmesi, Journal of Yaşar University, 11(44), 240-250.
- Çatlı, Ö. (2016), Uluslararası Pazarlama Faaliyetlerinde Kültürün Ürün Stratejilerine Etkisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Çelen, M. (2013), Belçika'da Yerel Yönetimler, Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 35(2), 293-326.
- Demir, H. ve Özcan, T. (2019), Motivasyon Üzerinde Ulusal Kültür Etkisi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 121-142.

- Demir, M. (2017), Örgüt Kültürü ile Örgütsel Yapı Arasındaki İlişkinin İki Farklı Ulusa Ait İşletmeler Üzerinde Karşılaştırmalı Analizi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Durak, S. (2019), Dönüşümcü Liderlik ile Örgüt Kültürü İlişkisi, Örgüt Kültürünün Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisi: Bir Hazır Giyim Firması Çalışanları Üzerinde Araştırma, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Eşenli, G. ve Aktel, M. (2019), Örgüt Kültürü ile Mobbing İlişkisinin Yeri ve Önemi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(3), 525-549.
- Gökçe, Ö. (2017), Kore Kolektivizmin Tarihsel ve Düşünsel Kökenleri Üzerine, Avrasya İncelemeleri Dergisi, 1(2), 177-120.
- Gölcük, E. (2019), Örgüt Kültürü ve İş Yeri Yalnızlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Güney, S. ve Çetin, A. (2003), Kültürün Girişimciliğe Etkisi ve Türkiye’de Girişimcilik Kültürü, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(1), 189-210.
- Karaağaç, B. (2017), Hofstede’nin Kültürel Boyutlar Teorisi Yaklaşımı ile Kültürler Arası Liderlik, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karadağ, D. (2020), Hofstede’nin Kültürel Boyutları Kapsamında Turizm Çalışanlarında Bölgesel Farklılıkların İncelenmesi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük.
- Koç, Ö. (2020), Dönüştürücü Liderlik ve Örgüt Kültürü İlişkisi: Sağlık Kurumları Üzerine Bir Uygulama (Gümüşhane İli Örneği), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Manyas, S. (2018), Örgüt Kültürü ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: İstanbul Üniversitesi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Meriç, İ. (2015), Kamu Yönetiminde Farklılıkların Yönetimi: ABD Hava Kuvvetleri Örneği, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale.
- Mert, G. ve Yılmaz, O. (2018), Örgütsel Kültürün Kurum İmajı ve Marka Bağlamında Örgütsel Performansa Etkisinin Araştırılması, Journal of Social and Humanities Sciences Research, 5(23), 1194-1208.
- Orwell, G. (2014), Hayvanlar Çiftliği, Can Yayınevi, İstanbul,
- Öğüt, A. ve Kocabacak, A. (2008), Küreselleşme Sürecinde Türk İş Kültüründe Yaşanan Dönüşümün Boyutları, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 23, 145-167.
- Özdemir, S. (2019), Hofstede’nin Kültür Boyutlarının Tüketici Etnosentrizmine Etkisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Özev, H. M. (2016), Küresel ve Bölgesel Güçlükler Karşısında Pakistan'ın Demokratikleşme Çabaları, Güvenlik Stratejileri, 8(16), 147-176.
- Özgözü, S. (2017), Kurumsal İmaj, Örgüt Kültürü ve Örgütsel Özdeşleşme İlişkisi, Kastamonu Eğitim Dergisi, 25(2), 581-596.
- Saran, M. ve Bitirim, S. (2012), Kültürel Boyutlar Kuramına Göre Kültürlerarası Farklılıkların Yönetiminde Halkla İlişkiler ve İletişim, 02-04 Mayıs, Bişkek, 2. Uluslararası İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Dönüşüm Bildiri Kitabı.
- Sarioğlu, K. M. (2014), Örgüt Kültüründe Hofstede Modeli ile Öğrenen Organizasyon Arasında İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Saylık, A. (2017), Okul Müdürlerinin Paternalist (Babacan) Liderlik Davranışları ile Hofstede'nin Kültür Boyutları Arasındaki İlişki, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Sevik, G. (2019), Örgüt Kültürü, Örgüt Yapısı ve Bilgi Yönetim Süreçleri Arasındaki İlişkiler: İlaç Sektöründe Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sezer, N. (2014), Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Uygulamalarının İstihdam Üzerine Etkileri: Bangladeş, Nijerya, Arjantin ve Türkiye Örnekleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Şanal, M. ve Kaya, F. A. (2018), İşletmelerde Kurumsallaşma ve Belirsizlikten Kaçınma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(1), 115-126.
- Şengöz, M. (2020), Askeri Teşkillerde Silah Arkadaşlığının Tesisi Üzerine Kavramsal Bir Çalışma, Enderun Dergisi, 4(1), 16-32.
- Temtek, T. H. (2019), Çalışanların Psikolojik Güçlendirmeye İlişkin Algılarının Performansları Üzerindeki Etkisi: İşveren Çekiciliği Algısının Aracı ve Hofstede'nin Kültürel Boyutlarının Düzenleyici Rolü Türkiye ve Fransa Alan Araştırması İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tuncer, T. (2020), Okul Yöneticilerinin Liderlik Tarzlarının Örgüt Kültürüne Etkisi: Isparta İli Örneği, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ufuk, Ü. (2019), Örgüt Kültürünün ve Terfi İmkânlarının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi", Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karabük.

- Ulus, B. A. (2018), Çalışanların Güç Mesafesi ve Örgütsel Adalet Algılarının Politik Davranışlar ile İlişkilerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu.
- Var, M. (2016), Mobbing Davranışları ile Örgüt Kültürü Arasındaki İlişki: Bir Kamu Kurumu Örneği, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Vedat, Z. ve Erkenekli M. (2015), Kültürel Değerlerin Savunma Harcamalarına Yansıması: NATO Ülkeleri Arasında Bir Uygulama, Savunma Bilimleri Dergisi, 14(2), 1-43.
- Yalçın, E. (2018), Kültürel Farklılıkların Reklam Beğenirliğine Etkisi Üzerine Kültürler Arası Çalışma: Türkiye, Hollanda ve Belçika, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Yalçınsoy, A. (2019), Örgüt Kültürü ve Örgüt İkliminin Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisinin Analizi, Anemon Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 67-77.
- Yıldız, S. ve Arısoy, A. A. (2018), Otantik Liderlik ile Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkide Güç Mesafesinin Düzenleyici Rolü, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (22), 553-580.
- Yüksel, M. (2013), Örgütsel Politika, Hofstede'nin Örgüt Kültürü Boyutları, İş Tutumları ve İş Çıktıları İlişkisi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir.
- Zengin, Y. ve Kaygın, E. (2019), Örgüt Kültürünün Örgütsel Yenilik ve Personel Güçlendirmeyle İlişkisi: Şanlıurfa'da Bir Araştırma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18(70), 903-928.

BURDUR'DA KADIN MERKEZLİ RİTÜELİSTİK BİR UYGULAMA

KÖY SEYİRLİK OYUNU ÖRNEĞİ

"DOLMA DOLDURMA"*

Hakan ACAR¹, Halil Altay GÖDE²

ÖZ: İnsan, yaşamı boyunca iş, ibadet, din, doğa olayları ve tarihi olaylar gibi birçok uğraşının içinde olmuştur. Ancak bu uğraşların yanı sıra insan hayatının önemli bir kısmını meydana getiren unsurlardan biri de oyun ve eğlencedir. İlk insandan bu yana her toplum kendi coğrafyası, inançları, ekonomisi ve gelenekleri gibi ölçütlere göre oyunlar ve eğlenceler tertip etmiştir. Türk toplumu da Orta Asya'da başlayan Şamanizm inancı başta olmak üzere kabul ettiği diğer dinlerin ve göç ettiği coğrafyaların da etkisiyle günümüze yansıyan eğlence kültürünü de taşımıştır. Bu çalışmada da Burdur'un Bucak ilçesinde kadınlar tarafından düğü ve asker uğurlama törenlerinde oynanan gelin kaynana ilişkilerini mizahi bir mizansen ve dille anlatan dolma doldurma oyunu incelenecektir. Oyunun saha çalışması bizzat oyunu icra eden oyunculardan derlenerek yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada köy seyirlik oyunlarının kökeni, Şamanizm, kadın şamanlar, köy seyirlik oyunlarının Türk folkloruna yansımaları, oyunun oynanışı ve metni son olarak da işlevi konusunda bilgiler verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Köy Seyirlik Oyunları, Eğlence, Şamanizm, Kadın Şaman, Gelin, Kaynana.

EXAMPLE OF A WOMEN-ORIENTED RITUAEL APPLICATION

VILLAGE PORTION GAME IN BURDUR

"DOLMA DOLDURMA"

ABSTRACT: Human engages in a lot of occupations like business, worship, religion, natural events and annals during his/her life. However, besides these occupations, one of the factors framing an important part of human's life is game and entertainment. Every community has organised games and entertainments according to the criterias like their geography, faithes, economy and traditions since the first human. Also Turkish community has transferred the entertainment culture reflecting today thanks to their first religion Shamanism beginning in the Middle Asia, their other religions and the geographies

* Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı doktora tezinden üretilmiştir

¹ Dr. Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hakanacar15@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4966-5789>

² Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, halilgode@sdu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-2132-0671>

which they emigrated. In this study, the game 'Dolma Doldurma' narrating in a humorous enactment way and language the relationships between bride and mother-in-law is played by women at the ceremonies like 'düğü' and 'asker uğurlama' in the province Bucak of Burdur. The fieldwork of game was made by gathering the players professing themselves. On the other hand in this study, there is information about the origin of village theatrical plays, Shamanism, woman shamans, the reflections of village theatrical plays to Turkish folklore, the style and the passage of playing the game, finally the function.

KEYWORDS: Village Theatrical Plays, Entertainment, Shamanism, Woman Shaman, Bride, Mother-in-law.

1. GİRİŞ

İnsan, yaşamı boyunca iş, ibadet, din, doğa olayları ve tarihi olaylar gibi birçok uğraşının içinde olmuştur. Ancak bu uğraşların yanı sıra insan hayatının önemli bir kısmını meydana getiren unsurlardan biri de oyun ve eğlencedir.

Çocukluktan başlayarak yaşamın son anına kadar her yaştan ve kesimden insan benzer ya da farklı oyunlarla eğlenmeye çalışır. Eğlenceyi etkileyen unsurlar arasında yaşam tarzı, çalışma şekilleri ve maddî imkânlar en başta gelir. Kaynaklara göre oyun ve eğlence kültürünün başlangıç tarihini çok eskilere götürebiliriz. Günümüzde de oyunların geleneksel ve modern olmak üzere iki şekilde olduğu görülür. Geleneksel eğlence şekillerinden ve en yaygın olanlarından birisi köy seyirlik oyunlarıdır (Atlı, 2017:18).

İlk insan duygu ve düşüncelerini ifade için tabiat ve hayvan sesleriyle jest ve mimiklerden faydalanarak taklidi meydana getirdi. Taklit zaman içinde temsili doğurdu. Sözden önce başlayan bu taklit, temsil, sonraları hayatı hareket halinde göstermeye çalışan dram sanatının nüvesi oldu (Elçin, 1991:31).

Günümüzde Anadolu'da oynanan köy seyirlik oyunları ile ilgili çalışmalarda oyunların yüzeysel derlemesinin yanı sıra ilkel insanların hayatlarından başlayarak Türklerin ana yurdu Orta Asya, Anadolu kültürü ve dâhil oldukları dinlerin etkilerine de bakmak gerekir. Öncelikle köy seyirlik oyunlarında Orta Asya kültürünün izlerini görmekteyiz. Hatta Orta Asya Türklerinin inanç ve yaşama biçimleri bugünkü kültürü oluşturan ana etkidir. Bunun yanı sıra Anadolu'ya gelen ve oradan Avrupa ortalarına kadar giden Türkler yerli halkın kültürlerini etkilemiş ve onlardan da etkilenmiştir (Artun, 1987:29-32). Bu ortak birikimin sonucu olarak köy seyirlik oyunlarının temelini Türklerin eski inanç ve inançlarına dayalı ritüelleriyle ilişkilendirmek zorundayız.

Ata mirası olan töre, kültürün temel taşlarından biridir. Anadolu insanı geleneği günümüz dünyasına uyarlamasını bilmiştir. Kökeni ritüellere dayanan oyunların çehresi artık değişmiştir. Köylü geleneklere bağlılığıyla şenlik adı altında yeni bir renk, yeni bir boyutla bu oyunları sürdürmektedir. Seyirlik oyunlar, oynandığı toplumun kültür düzeyine ve oynandığı çağa bağlıdır. (And, 1983:18)

Pertev Naili Boratav köy seyirlik oyunları ile ilgili olarak günümüzde ritüel işlevli oyunların içinde komedi unsurlarının girdiğini, sadece eğlence için çıkarılan oyunlar şekline dönüşmeye başladıklarını ifade eder. Eski oyunların çatısının korunarak yeni oyunlar yaratıldığını, eski oyunların güncel çeşitlemelerinin günümüzde de sürdürüldüğünü söyler (Boratav,1982:218). "Tiyatro, iki ana ögesi olan oyuncu ve seyirciyle birlikte oluşur. Sanat kaygısından çok toplum ya da din açısından işlevseldir" (Karadağ,1978:119). Bir seyirlik oyunun dramatik olarak nitelendirilmesinde bazı özellikler aranır. "Köy seyirlik oyunlarının dramatik nitelendirilmesi için en az kendisinden başka bir kişiliği, bir olguyu, bir yaratığı canlandırması aranmalıdır (And,1974:119)".

2. KÖY SEYİRLİK OYUNLARININ KÖKENİ

Birçok bilim insanı köy seyirlik oyunlarını “Ritüel Kökenli Seyirlik Oyunlar” ile “Eğlence Amaçlı Seyirlik Oyunlar” şeklinde iki başlıkta tasnif etmektedir. Belirli bir takvime göre belli zamanlarda gerçekleştirilen ritüel kökenli köy seyirlik oyunları; doğada meydana gelen büyük değişimleri büyüsel yollarla etkileyeceği inancıyla güneşin doğuşu, yağmurun yağması, baharın gelmesi, tarım ve hayvancılıkla ilgili bereket istekleri gibi olayları canlandırmışlardır. Eğlence amaçlı köy seyirlik oyunları da başlangıçta ritüel temelli, kökeni yine büyüye ve dönemin inanç költlerine bağlıdır. Ancak bu oyunlar zaman içinde toplumsal konuları eğitici ve eğlendirici bir biçimde ortaya koyan eğlenceye dayalı oyunlara dönüşmüştür. Bilimsel gelişmelerle birlikte doğanın birçok gizemi ortadan kalkmış, büyüsel uygulamalar da etkisini kaybetmiştir. Böylece ritüel kökenli birçok oyun, oynama zamanlarında da kesinlik oluşturmadan yerini komik ve eğitici öğeler barındıran eğlenceye bırakmıştır (Artun, 2008:14-15).

Türkler tarih boyunca farklı dinleri kabul etmiş ve bu dinlerin yaşam biçimi Türk kültürünü etkilemiştir. Türklerin İslamiyet’i kabulüyle yeni dinin kültürü ve ritüelleri öne çıkmıştır. Ancak hangi dini kabul ederse etsin şamanik uygulama ve inançlar Türk şuurunda ve Türk kültüründe yaşamaya devam etmektedir. Şamanlık İslamiyet’ten önce ideolojik ve sosyokültürel alanda idarenin ve yönlendirmenin fonksiyonlarını üstlenmiştir. Bu yönüyle Türk kültürünü bütünüyle kapsayan felsefi bir akım denebilir (Bayat, 2006:21). Şaman inancına göre bu akımın temsilciliğini, “şaman, kam, baksı” adı verilen, özel güçleri olduğuna inanılan, toplum içinde üst düzey bir statüye sahip olan kişiler yapmaktadır.

Şamanizm inancında ayin ve törenleri yapan, ruhlarla fani insanlar arasında aracılık eden kişiye genellikle “kam” denir. Kamlar yani diğer adıyla şamanlar insanların düşmanı olan kötü ruhlarla iletişime geçebilen gücünü göklerden ve atalarının ruhlarından alan kimselerdir (İnan,2017:68).

Fuzuli Bayat’a göre şamanların “hastaları iyileştirmek, ölen adamın ruhunu öteki dünyaya götürmek, kısırlığı tedavi etmek, avın bol olmasını sağlamak, fal bakarak gelecekte haber vermek, evi kötü ruhlardan temizlemek, kurban sunmak, mevsim ritüellerini düzenlemek, sığırlara ve atlara zarar veren ruhları kovmak, kayıp şeylerden haber vermek” gibi görevleri vardır. Bu görevlerden de anlaşılacağı üzere şamanlar Tanrıyla iletişime geçebilen özel insanlardır. Bu nedenle şamanlar yalnızca toplumun sağlığından değil manevi dünyasından da sorumludur (Bayat, 2006:23).

Şamanlar eski Türk inancına göre insanların Tanrı Ülgen’e ulaşabilmesi, isteklerini bildirmesi amacıyla ruhlarla iletişime geçebilen ve onların taleplerini halka ileten kimselerdir. Özellikle mevsim geçişleri ve doğa olayları ile ilgili yapılan törenlerdeki en önemli kişilerdir. Ruhlar yapılması istenen ayin, tören ve kurbanlarla ilgili önerilerde bulunurlar. Şamanlar ruhlarla iletişimi sonrasında onların önerilerini, olması muhtemel olumlu ya da olumsuz olayları halka iletir. Şamanların gücü kendilerine

bağlı olan ruh sayısına göre belirlenir. Bir şaman ne kadar çok ruha sahipse o kadar güçlüdür (Anohin, 2006:33).

3. KADIN ŞAMANLAR

Köy seyirlik oyunlarının kökeninin Şaminizme bağlı olduğu düşüncesi, günümüz oyunlarının da temelde şamanların hareket ve ritüellerinin taklidinin günümüze yansması olduğu sonucunu doğurur. Yazımızda incelediğimiz "dolma doldurma" oyunu kadınlar arasında kadınlar tarafından oynanan bir oyundur. O halde bu durumda şamanlık yalnızca erkeklere has bir statü değildir. Kadın şaman algısı, işlevleri ve günümüze yansmasına da bakmak gerekir.

Bugün elde edilen bilgiler ışığında Asya'nın kuzeyi genel olarak Şamanizm'in doğuş yeri olarak kabul edilir. Eldeki bilimsel çalışmalar kadınların bu bölgede şamanlar olarak büyük, hatta erkeklerden daha büyük bir güce sahip olduğunu gösterir. Kaynaklara göre tarihte bazı toplumlarda kadın şamanların olduğunu hatta erkek şamanlardan daha üst mertebede sayıldıklarını görebiliriz. Örneğin; Sibiry'a'daki Altaylarda M.Ö 4-6 yüzyıllar arasında şamanlık sadece kadınlara mahsus bir durumdur. Zarif bir biçimde özenle yapılmış elbiseleriyle Ölüler Ülkesinin Yolu'nu koruyan yaşlı kadınların ruhlarını temsil ederlerdi. Bu antik kocakarıların tüm şamanların ataları olduğu sanılır (Tedlock, 2006:83).

Abhazlara ait bir masalda kadın şamanın erkek şamana göre üstün olduğunu gösteren ve daha sonrasında kadın şamanlarla erkek şamanlar arasında rekabete yol açacak bir olaydan bahsedilir. "Bir zamanlar Achi Zoschan adında büyük bir binici ve savaşçı yaşarmış. Bir gece şimşekli fırtınalı güçlü bir fırtına kamplarını **Şaman'ın Bedenindeki Kadın** yerle bir etmiş. Her şey bittiğinde Achi kendini gökte Yıldırım ve Şimşek Tanrısı Afy ile konuşurken bulmuş. Fırtına sırasında insanlar ve tanrıları arasında aracılık yapsın diye göklere doğru çekilmiş. Ölümlü olduğu için, o öldükten sonra da halkının ruhlarla etkili bir aracılığı olmasını dilediğinden Azartl adında genç bir akrabasını halefi seçmiş. Ancak o sırada genç bir kadın akrabası da ciddi biçimde hastaymış. Afy bunu öğrenince seçilmiş olan Azartl'ı çağırarak gelecekteki görevini kadına bırakırsa onu iyileştirmeye söz vermiş. Genç adam kabul etmiş. Kısa süre sonra sürüde bir salgın hastalık başlamış. Genç kadın Afy'e dua ederek bu sorunun nedenini öğrenmek istemiş. Tanrı ona nedeni söylemiş ve ilacı vermiş, böylece sürü kurtulmuş. O zamandan beri kadın şamanlar etkindir. Bu kadın şamanlar Yıldırım ve Şimşek Tanrısı'nın kullarıdır, ancak kısa süre sonra kendilerini savaşçı Zoschan'ın kulları olan erkek şamanlarla süregiden bir düşmanlık içinde bulurlar." Kafkaslardaki Abhazlarda anlatılan bu masala göre şaman seçimleri sırasında erkek şamanlar diğer erkeklerden birini seçebilirken, şaman olacak kadın doğrudan Tanrı ile irtibata geçmekte ve ruhlardan şamanlık daveti almaktadır. Bugün bile bu coğrafyadaki halk arasında şamanik sanatları uygulayan bir avuç erkeğe rastlanmasına karşın, kadınlar erkeklerden daha çok bu işi hak etmiş, dolayısıyla daha güçlü görülürler (Tedlock, 2006:76).

Altaylarda yaşayan Kana adlı bir kadın şaman vardır. Kana, yaşadığı yere gelerek ondan hoşlandığını ve onunla evlenmek istediğini söyleyen Kökön adlı adamın sözlerine kanmış ve bir müddet sonra işlerini bahane ederek geri dönen Kökön'ün onu kandırdığını anlamıştır. Kana Köken'i bulmak amacıyla üzerine manyak adı verilen şaman elbisesini giyerek davuluna vurup kuş gibi uçmuş ve onlarca yol gitmiştir. Yolda topraklarından geçtiği için dağ ruhlarına haraç olarak bütün eşyalarını bırakmak zorunda kalmıştır. Nihayetinde Kökön'ü bulup önce hesap sormuş ardından da anlaşarak onun yanında kalmıştır (Anohin, 2006:144). Kadın şamanlarla ilgili bu özellik ve ayin örnekleri zamanla etkisi ve varlığını kaybetse de kadın şamanların varlığını ve gücünü göstermekle birlikte günümüzdeki bazı geleneksel uygulama ve törenlerdeki ritüellerde kadının işlevine yansımaları olduğunun kanıtı olarak görülebilir.

4. GELİN KAYNANA İLİŞKİLERİ VE TÜRK FOLKLOR ÜRÜNLERİNE YANSIMASI

Eski Türklerde kan bağına dayandırılan aile kavramı “oguş” kelimesiyle karşılanmaktadır ve toplumu oluşturan en küçük parça olarak görülen aile kavramına büyük önem verilmektedir. Türkler konargöçer yaşam tarzını benimsemiş bir millet olarak çok geniş coğrafyalarda aile birliklerini bu kavrama yükledikleri anlam ve önemle sağlamışlardır. Aileye verilen önemi Türklerin diline bakarak da anlayabiliriz. Akrabalık isimlerinin çokluğu bunu göstermektedir. Aile kavramına verilen önemi azaltan ya da yaşam tarzını bu kavramın değerlerinden uzaklaştıran Türk boyları yok olmaktan kaçamamışlardır (Berber, 2009:2).

Aile kurumunun sağlıklı bir temele oturtulması ve uzun yıllar yaşaması herkes için çok önemlidir. İnsan için evlendikten sonra ömrünün geri kalanını birlikte paylaşacağı başka bir kişi gerçeği bu önemin en önemli sebebidir. Hayatının en önemli geçiş dönemlerinden biri olan evliliği yaşayan insanın teknoloji ve haberleşmenin bu denli geliştiği günümüzde evlendiği kişiyle ilgili özellikleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin ayrı bölgeden, ayrı karakterde, ayrı kültür ve terbiye ile beslenmiş kişilerle oluşturulmuş bir evlilikse, birlikte mutlu bir hayat geçirmenin zorlukları daha fazla kendisini hissettirir. Bunun yanı sıra Türk aile yapısının çoğunda günümüzde hala örneklerini gördüğümüz büyük aile modeli nedeniyle ailenin temel bireyleri olan anne, baba ve çocukların yanı sıra dedeler, babaanne ve ananelerin birlikte yaşamalarının zorlukları da eklenerek çeşitli sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu zorluklar sonucunda çıkan sorunlar yaygın olarak kaynana ve gelin arasında yaşanmaktadır (Kaya, 2000).

Toplumun genelinde oluşan algı gelin ile kaynana arasındaki ilişkinin geçmişten bu yana sorunlarla dolu olduğu ve bu ikilinin bir türlü geçinemediğidir. Gelin kaynana problemi yalnızca günümüzün sorunu değildir. M.Ö 2000 yıllarına ait Kayseri Kaniş Höyüğü arkeolojik kazılardan çıkan çivi yazısıyla yazılmış 4000 yıllık bir tablette gelinin kocasına: “Annenden çok çekiyorum. Bir an önce dön

ve beni kurtar" şeklindeki ifadesi gelin kaynana ilişkilerinin çok eskiye dayandığının kanıtıdır (İspirli, 2004:20).

Evlilik hayatının temel sorunlarından biri olan gelin kaynana geçimsizliğini masal, efsane ve fıkra gibi halk anlatılarında da görebiliriz.

Aile kavramının çok güçlü olduğu ve birçok akrabalık isminin olduğu Türklerde neredeyse akraba isimlerinin her biri ile ilgili masal bulunabilir. Haliyle gelin kaynana ilişkileri ile ilgili anlatılan masal örnekleri de vardır. Örneğin; Isparta'da anlatılan bir masalda şehir şehir gezerek çorap satan bir oğlanla anası birlikte yaşarlarmış. Oğlan evlenmiş. Çorap satmaya giden oğlanın karısı ile kaynanası birlikte kalmışlar gelin kaynanasına boş boş durma diyerek gözleri az gören kadına zorla halı dokutturmaya başlamış. Oğlan gelince anasını bu halde görünce karısını boşamış. Bir müddet sonra yeniden evlenmiş. Yeni gelin de kaynanasının boş boş oturmasına kızıp altına yumurtalar koyup üç hafta kadıncağızı yumurtaların üzerinde oturtmuş. Cıvıvlar yumurtadan çıkınca kadıncağız onları bahçede gezdirmeye başlamış. Oğlan anasını bu halde görünce ikinci karısını da boşamış. Bir müddet sonra yine evlenmiş bu defa üçüncü gelin kocası gidince kaynanasını ayıcılara satmış. Ayıcılar kadını gittikleri köylerde ayıyla birlikte oynatıyorlarmış. Kadın ayıyla oynarken:

"Halı dokuması, halı dokuması
Bülüş çıkarması da bülüş çıkarması,
Ne zorumuş ayıyla oynaması." Dermiş

Ayıcılar oğlanın çorap sattığı köye varmışlar anasını ayıyla oynarken gören oğlan ağırlığının iki katı altın verip anasını kurtarmış. Eve gelip üçüncü karısını da boşamış. Bir daha da evlenmemiş (Göde, 2010:295).

Toplumsal mesajın en çarpıcı bir şekilde verildiği efsanelerde de kaynana gelin ilişkilerine ilişkin olaylar anlatılır. Örneğin; Isparta'da anlatılan bir efsanede ekmek yapan gelin yağı yanlışlıkla halıya döker ve kaynana korkusundan dua ederek yağ döktüm kuşuna dönüşür (Göde 2010, 273). Sakaoğlu'nun 101 Anadolu Efsanesi adlı kitabında angut kuşları ile ilgili bir efsaneye göre iyi kalpli, güzel huylu gelin kötü niyetli kaynanasının geçimsizliğine dayanamayıp dua eder; "Ya rabbi beni kuş et, kaynanam beni ansın dursun unutamasın." Bu dua sonucunda gelin kuş olur. Artık bir kuş olan gelin "an,an,an" diye ötmeye başlar. Gelininin kuş olduğunu gören kaynana pişman olur ve gelinini durdurmak ister. Allah'a gelinini durdurabilmek için "Allah'ım beni kuş et gelinimi geri getireyim der." Onun da duası kabul olur. Artık kaynana da kuş olmuştur ve gelininin arkasından "dur, dur, dur" diye ötmektedir. İşte bu yüzden ki birbirlerinden hiç ayrılmayan ve hep yan yana uçan bu kuşlar "andur" kuşlarıdır (Sakaoğlu 2003, 181). Burdur'da anlatılan bir efsanede kötü kalpli gelin, kaynanasını evde istemediğinden kocasını tehdit edip, kocasından anasını öldürmesini hatta yüreğini de söküp kendisine getirmesini istemiş. Adam anasını dağa götürüp öldürmüştü. Anasının yüreğini de yerinden söktükten sonra yola düşmüştü. Yolda gelirken ayağı bir taşa takılıp düşünce anasının yüreği bir yere oğlan başka

bir yere düşmüş. Kalp dile gelip “oğlum canın acımadı ya!” deyince oğlan hatasını anlamış ancak iş işten çoktan geçmiştir (Acar, 2013:172).

Gelin kaynana ilişkilerindeki geçimsizlik oldukça yaygın bir biçimde fıkralara da yansımıştır. Örneğin; Yaşlı bir kadın, hastaneye giderek doktora muayene olmak istediğini söyler. Doktor kadına şikayetinin ne olduğunu sorar. Kadın ağzını ve dilini göstererek işaret eder. Doktor kadıncağzın ağzına diline boğazına bakar. Bir şey göremeyince muziplik olsun diye; - “Teyzeciğim sizin diliniz paslanmış” deyince. Yaşlı kadın; -“Gelinim anasına gitti, üç gündür kavga edemiyorum ondan olabilir mi acaba? (KK6).

Yeni evlenen gelini, kaynanası karşısına oturtmuş. Başlamış söze: “kızım sen daha yenisin, birbirimizin huyunu suyunu bilmemiz iyi olur. Bak kızım, benim üç halim vardır, dikkat et. Saçıma gül takmışsam, neşeli günümdeyim demektir, her yola gelirim. Kulağımın arkasına gül takmışsam tam havamda değilim demektir. Çok ısrarcı olma. Eğer ki yakama gül takmışsam sakın etrafımda dolaşma, çok sinirliyim demektir. Kaynananın lafı bitince gelin başlamış konuşmaya: “Anne benim halim falan yoktur. Bacak bacak üstüne atarım, sigaramı yakarım. Sen gülü nereye takarsan tak, ben keyfime bakarım (KK7).

Gelin kaynana ilişkileri ile ilgili halk anlatılarına yansıyan geçim sorunları aynı zamanda atasözleri ve deyimlerimize de yansımıştır. “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla”, “kaynana dinsiz gelin dilsiz olur”, “kaynananın en iyisi başını sallar”, “kaynananın iyisi, kırk arşından kuyusu”, “gelin kaynana toprağından yaratılmıştır”, “gelin övünür, kaynana dövünür”, “kaynana kaynar aşa, görünce tandıra düşer”, “gelinde ağız yok, kaynanada iman yok”, “gelin geldi divan kurdu, çıktı başımıza oturdu”, “gelin getirdim oynayı oynayı, gösterdi çatal aynayı” örnekleri gelin kaynana ilişkilerine toplumun bakış açısını yansıtmaktadır (TDK, 2016).

Kökene ritüele dayanan eğlenceler, çobanlık, çiftçilik gibi meslek grupları ile taklit yeteneği, ağzın iyi laf yapması doğaçlama yeteneğinin güçlülüğü geleneğe hakim olabilme ölçütlerine göre doğal olarak halk içinde görevlendirilmiş ya da gönüllü olarak bu işi yapan kimseler tarafından hazırlanır ve gerçekleştirilir (Özdemir, 2005:115). Geleneğe dayalı her oyunda olduğu gibi köy seyirlik oyunlarda da mani söyleme geleneği vardır. Özellikle kadınların oynadığı geleneksel oyunların içinde maniler oldukça fazla yer tutar. Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi Burdur’da da gelin kaynana ilişkileri ile ilgili manilere rastlanabilir.

Küp içinde bulgurum,
Oğlan sana dargınım,
Oğlan iyi hoş amma
Anasına dargınım

Gelin aldım öğündüm,
Taşlar aldım döğündüm,
Gelin bir çitme attı
Dana gibi böğürdüm

Gökte yıldız açıktır,
Sine dolu taşlıktır,
Anası çok söylenmesin
Oğlu bana aşkıdır (Çine, 2003:188).

Ak tavuk almadın mı?
Küme salmadın mı?
Ah cadı kaynana
Sen gelin olmadın mı?

Başı saçaklı gelin
İpten kuşaklı gelin
Dün geldin adam oldun
Leylek bacaklı gelin

Çarşıda et gayınna
Başında bit gayınna
Biz oğlunla yan yana
Dışarı git gayınna

Gız gelin dırdır etme
Fazla ileri gitme
Vakitsiz horoz gibi
Gece yarısı ötme (Konu, 2000:185).

Gelin kaynana çekişmesini anlatan oyunlarda çoğunlukla gelin haklı olmasına rağmen ağız kavgaları çıkar, ama kaynana daha baskın çıkar. Sonunda gelinin kocası olaya el koyar ve karısını korur. Bazen de koca oyunda hiç görülmez ve kaynana haksızlığını anlayarak gelinle barışmak ister. Bu tür oyunlar genellikle çıkarma oyunlardır (Tokuz, 2004:39-41).

Halk anlatı türlerinde görülen gelin kaynana ilişkilerinin yanı sıra halk mani sözlerinden oluşturulmuş oyun havaları da vardır. Kars'ta yaşayan Kapapak- Terekeme Türklerinde gelin kaynana oyunu, Gaziantep'te kadın eğlencelerinde manilerle oynanan gelin kaynana oyunu ve Aksaray'da her düğünde gelin ile kaynananın maniler üzerine yazılmış oyun havalarına karşılıklı oynamaları buna örnek olabilir.

5. BURDUR İLİ BUCAK İLÇESİNDE KADINLAR TARAFINDAN OYNANAN KÖY SEYİRLİK OYUNU “DOLMA DOLDURMA”

Toplumsal bir algı olarak halk anlatıları ve atasözleri ile deyimlerimize yansımış gelin kaynana arasındaki sürtüşmenin ya da güç savaşının temeli Şamanizm'e ve şaman ayinlerine dayanan köy seyirlik oyunları arasında eğlence amaçlı seyirlik oyunlardan birini Burdur'un Bucak ilçesinde tespit ettik. Metin And'ın söylediği gibi kendilerinden başka bir kişiliği canlandıran, Karadağ'ın söylediği gibi tiyatronun iki ögesi olan oyuncu ve seyirci kavramları ile köy seyirlik oyunun özelliklerini taşıyan bu oyunun adına “Dolma Doldurma” denmektedir.

5.1. Oyunun Oynanışı

Oyun esnasında bir müzik ya da dans söz konusu değildir. Oyun, genellikle haremlik selamlık yapılan düğün, kına gecesi, asker uğurlama gibi bölgede eğlence amaçlı yapılan cemiyetlerde, kadınlar arasında oyunu bilen iki kadın karakter tarafından oynanır. Cemiyete katılmış bu iki kadın meclisin ortasındaki boşluğu sahne olarak kullanırlar. Kostüm ve makyaj o an ki doğallıktadır. Dekor olarak herhangi bir malzeme kullanılmaz. Ancak oyunun araç ve gereci tektir ve oyun adını bu araç gereç üzerinden alır. Oyun bir dolma tenceresi ile oynanır.

Birbirlerine karşılıklı yaklaşık sekiz, on adım mesafedeki uzaklığa karşılıklı olarak geçen oyuncularından birisi gelin diğeri ise kaynana rolündedir. Kaynana rolündeki kadın elinde tuttuğu dolma tenceresi ile karşısındaki gelin rolündeki oyuncuya üstlendiği rol gereği geçmişten günümüze toplum anlayışı ile dolma doldurması gerektiğini anlatır ve dolma tenceresini gelinin ayaklarının önüne koyar. Aynı şekilde bu anlayışı kabul etmeyen gelin dolma tenceresini alarak kaynananın ayaklarının önüne kadar giderek söyleyeceği ifadeleri aktarır tencereyi onun ayaklarının önüne bırakır. Oyun sonuna kadar tencerenin getirilip götürülme işlemi oyuncu sırasıyla devam eder.

5.2. Oyunun Metni

Kaynana: Gelin kalk şu dolmayı doldur, akşama kocan gelince ne yiyecek?

Gelin: Beni niye uyandırıyor sun a kadın, ben daha uykumu alamadım. O kadar biliyorsan sen doldur.

Kaynana: Allah Allah,

“Kayadan su akıyor

Kayınna ateş yakıyor,

Şu zamane kızları,

Sıpa gibi yatıyor.”

Ne demek sen doldur. Kalk hadi! Sen doldur.

Gelin: Ben dolduramam kocamın yanında ellerim soğan kokar. Nasıl olsa sen zaten hep kokuyorsun sen dolduruver.

Kaynana: Anan seni bize verirken, “benim kızım her şeyi yapar on parmağında on marifet” dedi. Şimdi ne oldu? Hadi, kalk da şu dolmayı doldur.

Gelin: Ee kaynana kaynana, sen de beni istemeye geldiğinde, “kızım benim, güzel kızım sen hiç merak etme. Sen bana gelin ol yeter, seni alınca sana hiç iş işlettirmem. Her işi ben yaparım dediydin. O lafları ne zaman unuttun? Hadi o laflarını hatırla da şu dolmayı doldur.

Kaynana: Sen gelin olduğun gün: “Anacığım sen merak etme, ben senin elini sıcak sudan soğuk suya sokturmam. Bundan sonra evin hizmetçisi benim hanımı da sensin” dememiş miydin? Verdiğin sözler hep yalan mı oldu kalk şu dolmayı doldur.

Gelin: Hey benim kaynanam, sen galiba yaşlandıkça bunamaya başladın. Ben öyle dediydim de sen de bana “kızım benim olur mu hiç! Sen taze bir çiçeksin, işleri ben yaparım. Sen ezin düzün sandalyeye süzün” dememiş miydin? Dolma doldurmak senin işin.

Kaynana: Bak kızım senin kocan benim oğlum. Dediğim lafın dışına çıkmaz. Huzurunu bozma, oğluma söylerim, karın söz dinlemiyor, dediğimi yapmıyor, derim. Güzellikle şu dolmayı doldur.

Gelin: Söylersen söyle! Senden mi korkacakmışım! Hem benim kocam bana “senin manikürlerin pedikürlerin bozulmasın” dedi. “Her şeyi bırak anam yapсын” dedi. Doldur şu dolmayı.

Kaynana: Hoşt! benim oğlum öyle şey demez. Hem ben onun anasıyım sen de kim oluyorsun.

Gelin: Kadın kadın! Ben onun can yâriyim. Sen ise baş muzursun. Doldur şu dolmayı. Yoksa seni bu evden kovdururum.

Kaynana: Benim oğlum birini kovacaksa seni kovar. Onu ben doğurdum ben emzirdim ben büyüttüm. Doldur şu dolmayı bitsin bu iş.

Gelin: Bana bak kadın!

“İnek oldun emzirdin.

Çoban oldun gezdirdin.

Belediyeye de gittin benim üzerime yazdırdın.”

Daha sen ne istiyorsun benden de oğluma söylerim diyorsun. Çık dışarıya da doldur dolmanı. Bir daha da beni rahatsız etme.

Oyun genellikle restleşme sonucu ayrılma ile biter. Ancak oyun sonlarında işin tatlıya bağlanarak da bitirildiği olur.

5.3. Oyunun Kültürel Açıdan İşlevleri

Dolma doldurma oyununu William Bascom'un "Folklorun Dört İşlevi" (Bascom 2005: 125-151) adlı makalesindeki dört işlevi baz alarak değerlendirebiliriz. Dolma doldurma oyununun temel işlevi eğlenmek ve hoşça vakit geçirmektir. Oyunun içindeki gelinin kaynanasına söylemleri ve söyleme şekilleri ile kaynananın gelinine söylemleri ve söyleme şekilleri mizahi özellikler barındıran sözlerdir. Ayrıca dolma tenceresinin her defasında daha sert bir şekilde yere vurularak bırakılması tam bu esnada gelin ve kaynana rolündeki oyuncuların seyirciyi güldürmeye yönelik mizansenleri oyunun eğlendirici özelliğini üst seviyeye çıkarmaktadır. Oyunu seyreden kadınların oyun süresince toplumsal ve kişisel baskılardan kurtularak oyuna odaklanmaları, bir müddet sadece oyunu ve oyunun devinimini düşünmeleri onları rahatlatmaktadır. Ayrıca oyunu izleyenler arasında genç neslin bulunması geleneksel bir oyunun uygulamalı bir biçimde gösterilerek gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir. Ayrıca her bir kadın gelin adayı olmakla birlikte aynı zamanda kaynana adaydır. Mizahi bir üslupla oynanan dolma doldurma oyununda kaynana ve gelin ilişkilerindeki çarpıklıkların toplumsal açıdan eğitici bir rolü de vardır. Dolma doldurma oyununu oynayan oyuncular genellikle törenlere katılan davetlilerdir. Oyuncular, eğlencenin düzenlendiği organizasyona destek vererek düğün, kına gecesi, asker uğurlama gibi geleneksel törenlere katkıda bulunmaktadır.

6. SONUÇ

Sonuç olarak tarih boyunca aile hayatı içinde karşılaşılan gelin kaynana geçimsizliği birçok anlatı türü ve söz öbeğine de yansımış; hatta Burdur Bucak'ta bu geçimsizlik mizahi bir üslupla bir köy seyirlik oyununun konusu olmuştur. Büyüsel kökenleri olan köy seyirlik oyunları ayin ve büyü etkilerinden kurtularak yeni bir boyut kazanmıştır. Yörede "dolma doldurma" adı verilen yalnızca kadınların icra ettiği bu oyun eğlence amaçlı yapılan seyirlik oyunlar arasında değerlendirilmelidir.

Burdur'un Bucak ilçesinden derlediğimiz köy seyirlik oyunu "Dolma Doldurma" oyunu da diğer seyirlik oyunlar gibi binlerce yıllık Türk Kültürünün saklayıcıları ve taşıyıcıları olmaları açısından çok önem taşımaktadır.

Gelin kaynana rollerinin üstlenilerek canlandırıldığı bu oyunda mizahi bir taşlama ile gelin-kaynana ilişkilerine de bir toplumsal bakış açısı getirilmektedir. Bizzat gerçek gelin ve kaynanaların gözleri önünde oynanan bu oyunda oyun sonunda toplulukta bulunan gelin ve kaynanaların davranışlarını sorgulama ve yeniden düzenleme özelliği de taşımaktadır.

Günümüzde teknolojik gelişmeler ve insanların değişen eğlence anlayışları sonucunda yakın zamana kadar oynanan dolma doldurma köy seyirlik oyunu artık neredeyse eğlence amaçlı hiçbir törende oynanmamaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

- 1- Zübeyde MUTLU, Bucak, 69, İlkokul, Ev hanımı
- 2- Müesser TOPAN, Bucak, 68, Okur Yazar, Ev hanımı
- 3- Gülsüm TURGUT, Karapınar, 57, İlkokul, Ev hanımı
- 4- Ayşe SAK, Susuz, 67, Lise, Emekli
- 5- Ayşe İşler, Karapınar, 62, Lise, Ev hanımı
- 6- Nuray Yılmaz, Bucak, 38, Ortaokul, Ev hanımı
- 7- Mustafa Özer, Karapınar, 37, Üniversite, Memur

KAYNAKÇA

- Acar, Hakan; 2013, Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta.
- Ahonin, A. V.; 2006, Altay Şamanlığına Ait Materyaller, Kömen Yayınları, (Çev. Zekeriya Karadavut, Jannet Mayermanova), Konya.
- Aslan, Erkan; 2013, Kars'ın Selim İlçesinde Yaşayan Kapapak-Terekeme Türklerinde Mani Söyleme Geleneği, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 33, Sy. 37-57.
- Artun, Erman; 1987, 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, HAGEM Yay. C.3, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s. 29-39
- Artun, Erman; 2008, Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kitabevi Yayınları, İstanbul
- And, Metin; 1974, Oyun ve Bügü, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- And, Metin; 1983, Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi, İletişim Yayıncılık, Ankara
- Atlı, Sağıp; 2017, Köy Seyirlik Oyunlarından "Deve Oyunu" Üzerine Bir Değerlendirme ve Balıkesir-Pamukçu Deve Oyunu" Journal of Turkish Language and Literature Volume:3, Issue:2, Spring, (16-40)
- Bascom, Wilhelm. R.; (2010). "Folklorun Dört İşlevi". (Çeviren: Ferya ÇALIŞ). Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. (Editör: M. Öcal OĞUZ ve Selcan GÜRÇAYIR), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Bayat, Fuzuli; 2006, Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı, Ötüken Yayınları, İstanbul
- Berber, Oktay; 2009, "Türk Kültüründe Eğlence Birlik Unsuru Olarak Düğünler", "Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi" 2009/2, S.10, sy:1-11).
- Boratav, Pertev Naili; 1982, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Çine, Hamit; 2003, Burdur'dan Damlalar (Folklor-Halk Bilimi), Burdur Valiliği Yay. Burdur
- Elçin, Şükrü; 1991, Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara
- Göde, Halil Altay; 2010, Isparta Efsaneleri, Fakülte Kitabevi, Isparta

- İnan, Abdülkadir; 2017, Tarihte ve Bugün Şamânizm Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- İspirli, Serhan Alkan; 2004, "Atasözlerimiz, Deyimlerimiz ve Manilerimizde Gelin Kaynana İlişkisi" Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (ESOSDER), Temmuz C.3 s.9.
- Kaçalin, Mustafa S.; 2016, Bölge ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, Türk Dil Kurumu, Ankara
- Karadağ, Nurhan;1978, Köy Seyirlik Oyunları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- Kaya, Doğan; 2000, Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Kitabevi, İstanbul,
- Konu, Hasan; 2000, Oğuzhan'dan Doğan Şehir Bucak, Kremna Yay. İstanbul
- Özdemir, Nutku; (2005). Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü Akçağ Yayınları Ankara
- Tedlock, Barbara; Şamanın Bedenindeki Kadın, (Çev. Pınar Savaş), MİA Basım, İstanbul
- Tokuz, Gonca; (2004), 20. Yüzyılda Gaziantep'te Eğlence Hayatı, Gaziantep Üniversitesi Basımevi, Gaziantep